This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

L Soc 3076.6

Harvard College Library

BOUGHT FROM

THE GIFT OF THE

SATURDAY CLUB

OF

BOSTON

Maatschappij der Nederlandsche letterkunde te Leiden.

WERKEN
VAN DE
MAETSCHAPPY
DER
NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE
TE LEYDEN.

EERSTE DEEL.

TE LEYDEN

BY P. VAN DER EYK EN D. VYGH;
MDCCLXXII.

L Soc 3076.6

HARVARD COLLEGE
MAR 5 1913
LIBRARY

Saturday Club
(7 vols. in 6)

VOORBERICHT.

Het is door de Ondervinding onbetwistbaer, dat de nuttigſte, ja de gewigtigſte zaken niet zelden uit kleine beginſelen geboren worden, indien zy, die dezelve eerst ondernemen, met vereende krachten, hun begonnen werk blyven handhaven en trachten door te zetten.

De Vrye Staet, in welken wy leven, verſchaft, onder anderen, een allerſterkst bewijs van deze Waerheid, daer dezelve zynen oorſprong heeft uit zulke geringe beginſelen, dat men dien, als by geval geboren, kan aenmerken; en nimmer tot ſtand zoude gekomen zijn, ten ware die, recht Nederlandſche, geaertheid onze Voorvaders had bezield, door welke zy, om met den Ridder HOOFT te ſpreken, *nocht overmacht, nocht eenigherlye bachlijkheit aanziende door xlam en door ſpietſen ſtreven.*

De Maetſchappy der Nederlandſche Letterkunde te Leyden, [indien het geoorloofd is het kleine met het groote te vergelyken] is zeer geſchikt om ook eerlang ten voorbeelde hiervan te ſtrekken, zoo het haer anderszins gebeuren mag haer beöogde doel volkomenlijk te beſchieten.

Het betoog van de Nuttigheid van zulk ene Maetſchappy, en van die Kunſten en Wetenſchappen, met welker beoeffening zy zich zal bezig houden, zoude ene uitvoeriger Verhandeling vereiſchen, dan de enge palen van een kort Voorbericht, voornamelijk geſchikt om haren Oorſprong en tegenwoordigen Staet aen den dag te leggen, toelaten.

Het kan den Liefhebberen van geleerdheid ook niet onbekend zijn, hoe veel invloeds de *Tael* op onze wyze van denken heeft; en hoe veel derzelver beſchaving en uitbreiding toebrengt tot de juiſte vorming, nette onderſcheiding en klare uitdrukking van onze denkbeelden, en tot de wenſchelyke vermeerdering onzer kundigheden. Zy zijn 'er ten vollen van overtuigd, dat de beoeffening der *Dichtkunst* en *Welſprekendheid* het vernuft aen-

kweekt; dat zy beiden, door de gemoederen aengenaem te bewegen, dezelven te gelijk verlevendigen en verzachten, en zich rechtſtreeks den weg tot het menſchelijk hart banen. Zy erkennen geredelijk, dat de *Oudheidkunde* allernoodzakelijkst is tot het regt verſtand van onze oude Vaderlandſche Wetten, van welke vele nieuwe Wetten niet zelden licht ontvangen; en dat de grondige *kennis der Hiſtorien* onontbeerlijk is voor allen, die in Staets of Stads beſtuur geplaetst zijn, en gevolgelijk, dat de bevordering en uitbreiding dier Wetenſchappen van ene uitgeſtrekte nuttigheid is.

Maer, hoe algemeen ook deze nuttigheid erkend is, oordeelt de Maetſchappy echter dat het der moeite wel waerdig zoude zijn, dat de voordeelen der onderſcheidene takken van hare oeffeningen nauwkeurig wierden aengetoond; en zy wenscht, dat eerlang Verhandelingen over die onderwerpen aen haer mogen worden ingeleverd.

Zulk ene nuttige doch zware Onderneming, als de beöeffening dezer opgenoemde Kunsten en Wetenſchappen, heeft haren Oorſprong uit deze geringe beginſelen.

Een klein gezelſchap van Letterminnaren te Leyden, ter zinſpreuk voerende, *Minima creſcunt*, zedert ongevaer tien jaren, gewoon, tot beöeffening der *Tael-*, *Dicht-*, *Oudheid-* en *Hiſtoriekunde*, ſomtijds by een te komen, nodigt, door enen prijſſelyken yver tot de fraeie Letteren gedreven, enige Beminnaers der Vaderlandſche Letterkunde, waeronder de voornaemſte Leden van twee ſoortgelyke gezelſchappen, het een te Hoorn, onder de Zinſpreuk *Magna molimur parvi*, het ander te Utrecht, onder de Zinſpreuk *Dulces ante omnia Muſæ* zyne Letterkundige Byeenkomst houdende, om elkanderen de vruchten van hunnen arbeid, ter meerdere uitbreiding van hunne kundigheden, mede te deelen: En in ene byeenkomst van deze Kunstgenoten wordt een denkbeeld geboren om ene Maetſchappy van Nederlandſche Letterkunde op te rechten.

Schoon

VOORBERICHT.

Schoon by het algemeen, door het uitgeven van enig Werk, nog weinig bekend; ſchoon niet voorzien van enen genoegzamen voorraed van Verhandelingen, om daermede terſtond na het veſtigen van ene Maetſchappy voor den dag te komen; ſchoon genen anderen *fonds* hebbende kunnen uitdenken om de koſten, tot het oprechten en in ſtand houden ener Maetſchappye benoodigd, goed te maken, dan de Toelagen, welke door de Leden van dat Genootſchap, uit liefde tot de Wetenſchappen, Jaerlijks zouden worden byeengebragt, en dus weinig gronds hebbende om te denken, dat hunne onderneming zoude gelukken, waegt echter dit klein getal van Letterminnaren, wier Namen aen het hoofd der hier bygevoegde Naemlijst van de Leden dezer Maetſchappye gevonden worden, hun voornemen in het werk te ſtellen.

Zy maken hun ontwerp bekend aen verſcheiden andere Letterbeoeffenaers, met verzoek van hun, in deszelfs uitvoering, de behulpzame hand te bieden; en, ſchoon ſommigen, bevooroordeeld tegen alle nieuwe Ondernemingen, anderen, om den geringen Oorſprong van het Ontwerp, aen enen gelukkigen uitſlag wanhopende, hun de verzochte hulp weigeren, zijn zy, door de gulhartige toekomst van anderen, met ene zucht, om dit nuttig Ontwerp tot volkomenheid te brengen, bezield, op den agttienden van Hooimaend des jaers 1766. reeds zoo verre gevorderd, dat zy in ſtaet zijn een vry aenzienelijk getal van Leden tot ene Vergadering te Leyden by een te roepen om over dat geen, het welk tot den Opbouw ener Maetſchappye vereischt werd, te raedplegen.

In deze Vergadering werd beſloten, dat de Zetel der Maetſchappye, welke den naem van MAETSCHAPPY DER NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE aennam, te LEYDEN zoude gevestigd blyven, en, ter geregelder voortzetting harer oogmerken, Jaerlijks dertien Vergaderingen houden, te weten, ene

op den eerſten Vrydag in elke Maend, en nog ene in Hooimaend, waertoe naderhand de tweede Dingsdag dier Maend is bepaeld geworden.

Zooras ene Schets van Wetten voor dezen Letterkundigen Staet vervaerdigd was, werd dezelve aen enige Leden ter hand geſteld, om 'er een Samenſtelſel van Wetten naer op te maken.

Hier kostte het veel tyds en moeite om ene nette orde met zuiverheid van Tael, juistheid van Uitdrukkingen en gepastheid van Stijl te paren.

Het opgemaekte Samenſtelſel werd nog, herhaelde reizen, met alle nauwkeurigheid, zoo men meende, nagezien en beſchaefd: doch, toen het tot enen genoegzamen trap van volmaektheid gebragt ſcheen ter bevestiging van de Maetſchappy en ter bevordering van haren luiſter, is de uitvoering van die ontworpene Wetten aen zoo groote zwarigheden onderhevig bevonden, dat men, om de Maetſchappy te behouden en het bedoelde oogmerk te bereiken, noodig heeft geoordeeld enen ganſch anderen weg in te ſlaen.

Volgens het oordeel der meeſte Leden, was het opſtellen van een geheel nieuw Ontwerp van het grootſte gedeelte der Wetten noodzakelyk.

Men benoemde weder enige Leden der Maetſchappye tot dezen arbeid, en, op onderſcheidene tyden, werden andere *gekommitteerd* om dat nieuw Opſtel te beſchaven; welk, nadat het dus verſcheidene reizen enen geſtrengen toets had doorgeſtaen, eindelyk tot dat Samenſtelſel van Wetten gebragt is, het welk de Maetſchappy heeft aengenomen.

Uit deze Wetten, achter dit Voorbericht geplaetst, blijkt dat *de Opbouw en Uitbreiding der Nederlandſche Taelkunde*, *Dichtkunst*, *Welſprekendheid*, *Oudheid- en Hiſtoriekunde* door de Maetſchappy bedoeld wordt.

Zy bepalen, dat het voornaemſte beſtuur der Maetſchappye, byzonderlijk het maken of veranderen van Wetten en het ver-

verkiezen van Leden, Amptenaren en *Gekommitteerden* tot het beoordeelen der ingeleverde Stukken, by de Jaerlijkſche Vergadering zal beruſten; en bevelen de zorg van enige andere zaken aen de Maendelijkſche Vergadering.

Opdat alles behoorlijk uitgevoerd en de last der Maetſchappye door meer dan eenen gedragen worde, zijn 'er vijf Amptenaars benoemd om haer te bedienen, namelijk, een *Preſident*, die de buitengewoone Vergaderingen belegt, in alle Vergaderingen de Stemmen opneemt, en de Beſluiten daeruit opmaekt; een *Sekretaris*, die de Handelingen der Vergaderingen aenteekent; een *Briefſchryver*, die hare Briefwiſſeling houdt; een *Opziener over het uitgeven der Stukken*, die alles, wat zy laet drukken, ter perſſe geeft en het uitgeven harer Werken bezorgt; en een *Penningmeeſter*, die de Toelagen ontvangt, en de uitgaven doet: Jaerlijks moeten alle deze Amptenaers op nieuw uit de Leydſche Leden worden verkozen.

Omtrent het beoordeelen van de ingeleverde Stukken en Verhandelingen worden in die Wetten zoodanige Schikkingen gemaekt, waerdoor alle vermoeden van gunst of haet, zoo veel mogelijk is, wordt voorgekomen: Deze Stukken en Verhandelingen worden ter beoordeelinge van *Gekommitteerden* geſteld, van welke Jaerlijks zes worden benoemd in elke der Vier Klaſſen, waerin de Maetſchappy die Wetenſchappen, op welker beoeffening zy zich toelegt, heeft verdeeld; en de Jaerlijkſche Vergadering beveelt de uitgave van die Stukken, welke door twee derde gedeelten der *Gekommitteerden*, die allen hunne Stem door middel van beſlotene Briefjes moeten inleveren, zijn goedgekeurd.

Vermits de Maetſchappy met reden hoopt, dat vele Letterminnaers, behalven hare Leden, zullen genegen zijn om tot haer Oogmerk mede te werken, door enig Stuk van hunnen arbeid aen de Maetſchappy toe te zenden, heeft zy in het laetſte

Hoofd-

VOORBERICHT.

Hoofdſtuk harer Wetten vastgeſteld, dat, in het beoordeelen en uitgeven van zoodanige Stukken, op dezelfde wyze, als met die van de Leden zal worden gehandeld; doch dat zy achter de Werken der Leden, met of zonder byvoeging van den Naem des Schryvers, volgens zyne verkiezing, zullen geplaetst worden.

Wanneer de Maetſchappy dus verre tot ſtand was gebragt, en zy de zwarigheden, welke haer in hare eerſte Opkomst drukten, was te boven gekomen, dacht het haer nu tijd te zijn om aen de EDELE GROOT ACHTBARE MAGISTRAET VAN LEYDEN behoorlyke kennis van hare Veſtiging binnen deze Stad te geven en aen dezelve te verzoeken haer ene veilige Verblijfplaets te verleenen, hare Vergaderingen door het hoog Gezag der Regeeringe voor alle ſtorenis te beveiligen, en de Pogingen, welke tot derzelver bevordering en uitbreiding zullen worden aengewend, te onderſteunen.

Op dit verzoek, door hare Gekommitteerden, den negenden van Wintermaend des Jaers 1771 aen DE EDELE GROOT ACHTBARE HEEREN BURGEMEESTEREN dezer Stad gedaen, is door HUNNE EDELE GROOT ACHTBAERHEDEN ten allervriendelijkſten geantwoord, en ſchut en ſcherm, in alle opzichten, aen de Maetſchappy toegezegd.

Door dit Gezag nu gevestigd, ſtond der Maetſchappye niets eerder te doen dan ene proef van hare Werken in het licht te geven, het welk haer thans eerst tydig ſcheen: Want, ſchoon by velen, om dit lang dralen, de Maetſchappy reeds voor werkeloos werd aengezien, zy oordeelde dat het opſtellen van Wetten, de Grondſlag, waerop alle ſoorten van Maetſchappyen ruſten, in het begin, haer voornaemſte en enigſte Werk moest zijn, een Werk van zoo veel gewigts, dat men daeromtrent gene te groote nauwkeurigheid konde gebruiken. Was deze Grondſlag eens kwalijk gelegd, het ſtond te vrezen, dat het Gebouw

bouw der Maetſchappye eerlang zoude inſtorten. Dat Nauwkeurigheid ene Vyandin van alle Overhaeſting is, had zy reeds by het ſamenſtellen van hare Wetten ondervonden. Zy verkoos dan liever wat langer in het verborgen te blyven, dan door overylinge haer oogmerk te leur geſteld te zien. En dit is de reden, dat zy niet, dan na het afdoen van dat werk, zich met ernst heeft toegelegd om de aen haer gezondene Verhandelingen te beoordeelen, van welke zy eindelijk waegt enige weinige onder het oog der Geleerde Nederlandſche Waereld te brengen.

Ene edelmoedige medewerking van alle Beminnaren dier Kunsten en Wetenſchappen, welke in het Hoofdoogmerk dezer Maetſchappye vallen, zal hare Leden tot verdubbelden yver aenzetten om hunnen arbeid tot nut en luiſter van hun Vaderland te doen ſtrekken. Zy noodigt hen daertoe op het vriendelijkst, en verzoekt, indien zy haer enige vruchten van hunne oeffeningen willen toeſchikken, de Verhandelingen aen haren *Sekretaris* of *Briefſchryver* te zenden, wier Namen ligtelijk by een harer Leden vernomen kunnen worden.

Wegens dezen bundel, welke het Eerſte Deel van de Werken der Maetſchappye uitmaekt, heeft de Maetſchappy den Lezer niets te berichten, dan dat de Heer NANNINGA, de Schryver der Verhandelinge *over de Verbuiging van het Werkwoord* LATEN enz. reeds overleden was, voordat de Aenmerkingen, welke door de Gekommitteerden tot de beoordeeling van dit zijn Werk waren gemaekt, aen hem konden worden gezonden, en dat de laetſte hand daeraen dus niet is gelegd. De Maetſchappy oordeelde deze Verhandeling echter te keurig om die te rug te houden; te meer, daer de Heer HINLÓPEN zich de moeite heeft gegeven van enige Bylagen daernevens te voegen.

De twee Brieven van wylen de Heeren MATTHEUS en JUSTUS VAN LEEUWAERDEN, der Maetſchappye door den

VOORBERICHT.

Heer NOZEMAN medegedeeld, zijn achter dit Deel gevoegd, om derzelver betrekking tot het geſchil, door den Heer HUYDECOPER behandeld in zynen Brief, over het gebruik van den *Ablativus abſolutus* in onze Nederduitſche Tale, welke aen het Hoofd van de Werken dezer Maetſchappye is geplaetst. Gelijk de Maetſchappy gene Stellingen in die Stukken, welke zy uitgeeft, voor hare rekening neemt, zoo zal zy altijd de onpartydigheid in het goedkeuren en uitgeven der ingeleverde Verhandelingen, hoe zeer derzelver Schryvers in enig Letterkundig Stuk verſchillen, zorgvuldiglijk in acht nemen, en het Oordeel over dezelve aen den beſcheiden Lezer, en de Verdediging daervan, des noods, aen de Schryvers' overlaten.

Uit naem der Maetſchappye

ANTHONY CORNELIS DE MALNÖE,

thans derzelver Sekretaris.

DE WETTEN

VAN DE

MAETSCHAPPY

DER

NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE

TE LEYDEN.

DE WETTEN

VAN DE

MAETSCHAPPY

DER

NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE

TE LEYDEN.

EERSTE HOOFDSTUK.

Van de Leden in het algemeen.

I.

Elk Lid zal het oogmerk der Maetſchappye, de uitbreiding der Nederlandſche Tael- Dicht- Oudheid- en Historiekunde, naer zijn vermogen, bevorderen; en, tot dat einde, haer niet alleenlijk onderrichten van alles, wat hy zal meenen daertoe te kunnen dienen, maer ook enige Verhandeling, of enig ander Stuk, de eene of andere dier Wetenſchappen betreffende, in dezelve ter beoordeelinge inleveren, zoo dikwijls als zyne omſtandigheden dit zullen toelaten.

II.

De Leden zullen de Stukken, die zy inleveren, met hunnen naem onderteekenen.

III.

Zy zullen de Toelagen, die, van tijd tot tijd, tot goedmaking der koſten van de Maetſchappy, zouden mogen vastgeſteld worden, binnen het jaer, betalen.

IV.

De Leden, die buiten Leyden wonen, zullen hunne Stukken en Brieven aen den Briefſchryver, en hunne Toelagen aen den Penningmeeſter, vrachtvry, bezorgen.

V.

Ieder der Leden zal de Maendelijkſche Vergaderingen zoo dikwijls bywonen als hy zal goedvinden; en, ten minsten, in de Jaerlijkſche, indien zyne omſtandigheden het toelaten, tegenwoordig zijn.

VI.

Elk zal van ieder voorſtel, waeromtrent hy enig beſluit van de Jaerlijkſche Vergadering verlangt, en van de redenen die hy daervoor heeft, drie maenden voor die Vergadering, aen den Briefſchryver, kennis geven.

VII.

VII.

Men zal gene anderen tot Leden der Maetſchappye aenpryzen dan die bekwaem zijn om haer oogmerk te bevorderen; tot welk einde men, by de opgave van de namen, ampten, en woonplaetſen der zoodanigen, ook enig bericht zal voegen aengaende derzelver kundigheden in hetgeen daartoe vereischt wordt.

VIII.

Die weigeren zal zich aan de beſluiten ener Jaerlijkſche Vergaderinge, hetzy hy by dezelve tegenwoordig geweest zy of niet, te onderwerpen, of drie achtereenvolgende jaren alle verſtandhouding met de Maetſchappy zal verwaerloosd hebben, zal niet langer als een Lid derzelve aengemerkt worden.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Van de Vergaderingen in het algemeen.

I.

De gewone Vergaderingen zullen, ieder jaer, twaelf Maendelijkſche, en eene Jaerlijkſche zijn.

II.

Het zal den Preſident, of, by deszelfs afwezendheid, den Sekretaris, vryſtaen, ene Buitengewone Vergadering der Leydſche Leden te beleggen, wanneer hy het noodig zal oordeelen.

III.

In deze Buitengewone Vergaderingen zal men gene beſluiten nemen dan over zaken, welker behandeling behoort tot de Maendelijkſche, doch tot dezelve niet uitgeſteld kan worden.

IV.

De Jaerlijkſche of Maendelijkſche Vergadering zal ene Buitengewone van alle de Leden, als zy die noodig oordeelt, vaſtſtellen, en dezelve, ten minſten zes weken voor den tijd, tot het houden daervan bepaeld, beſchryven, met byvoeging der punten, over welke daerin gehandeld zal worden.

V.

Alle de Vergaderingen zullen gehouden worden te Leyden, in ene zoodanige plaetſe als de Leydſche Leden daertoe, op koste der Maetſchappye, zullen verkiezen te huren.

VI.

In de Vergaderingen zal geen rang van zitting plaets hebben.

DERDE HOOFDSTUK.

Van de Maendelijkſche Vergaderingen.

I.

De Maendelijkſche Vergaderingen zullen op den eersten Vrydag in iedere maend, des avonds van vijf tot negen uren, zonder Beſchryving, gehouden worden.

II.

II.

In dezelve zullen de ontvangene Brieven overwogen, en de noodige ſchikkingen omtrent de aftezendene gemaekt worden.

III.

Door dezelve zal beoordeeld worden, tot welke Klaſſe van Gekommitteerden ieder ingeleverd Stuk behoore.

IV.

In dezelve zullen de ingekomene Rekeningen naergezien, en de Penningmeester tot derzelver betaling gemachtigd worden.

V.

Aen haer zal het verkiezen van enen Drukker der Maetſchappye, en het aengaen van de noodige verbintenisſen met denzelven, overgelaten worden.

VI.

Zy zullen de punten, in de Jaerlijkſche Vergadering voor te dragen, opſtellen.

VII.

Onder de punten van Beſchryving zullen zy ook het benoemen van Gekommitteerden der Klaſſen opgeven, en alle de voorſtellen brengen, over welke enig byzonder Lid der Maetſchappye een beſluit van de Jaerlijkſche Vergadering verlangt.

VIII.

VIII.

In dezelve zal men bezorgen, dat de Brieven van Beſchryving, ten minſten, zes weken voor de Jaerlijkſche Vergadering, verzonden worden.

IX.

Zy zullen, in de Brieven van Beſchryving, de Stukken melden, welke by haer zijn te rug gekomen, nadat dezelve, door de Gekommitteerden, ten tweeden male, onderzocht zijn, en de Gekommitteerden tot het beoordeelen van die Stukken, by namen, verzoeken hunne Stembriefjes wegens dezelve in te leveren.

X.

In de Brieven van Beſchryving zullen zy de Stukken melden, die, ſedert de laetſte Jaerlijkſche Vergadering, aen de Maetſchappy zijn ingeleverd.

XI.

Door dezelve zal een afdrukſel van de Handelingen der Jaerlijkſche Vergaderinge, zoo ſpoedig als doenlijk is, aen alle de Leden bezorgd worden.

XII.

Zy zullen de openvallende plaetſen, in iedere Klaſe, zooras als mogelijk zal zijn, met nieuwe Gekommitteerden vervullen, en

en van die verkiezinge aen de andere Gekommitteerden dier Klasſe, ten ſpoedigſten, kennis geven.

XIII.

Door dezelve zullen de beſluiten der Jaerlijkſche Vergaderinge ten uitvoer gebracht, en, voor het overige, alles verricht worden, wat deze niet aen zich zal behouden hebben.

VIERDE HOOFDSTUK.

Van de Jaerlijkſche Vergadering.

I.

De Jaerlijkſche Vergadering zal op den tweeden Dingsdag in Hooimaend, des morgens van negen tot twaelf uren, gehouden, en des namiddags ten drie uren vervolgd worden.

II.

De Leden zullen tot dat einde beſchreven worden.

III.

Als de Vergadering geopend zal zijn, zullen de Handelingen van de Maetſchappy, ſedert de laetstgehoudene Jaerlijkſche Vergadering, door den Sekretaris, voorgelezen worden.

IV.

Zy zal over gene zaken enig beſluit nemen dan die in de punten der Beſchryvinge zullen zijn opgegeven, ten ware nog enige andere mochten voorgedragen worden, welke de Vergadering eenſtemmiglijk oordeelde geen uitſtel te kunnen lyden.

V.

In de Wetten der Maetſchappye zal gene verandering dan door haer gemaekt worden.

VI.

Niemand zal tot Lid der Maetſchappye dan door haer verkozen worden.

VII.

Zy zal den nieuwverkozen Leden, die te Leyden wonen, door den Sekretaris, den anderen, door den Brieffchryver, van hunne Verkiezinge kennis geven; hun verzoeken, op die bekendmaking, binnen een Maend, te antwoorden; en aen ieder derzelven, die de Verkiezing zal aengenomen hebben, een uittrekſel uit de Handelingen der Vergaderinge, waerin zy verkozen zijn, met een afdrukſel der Wetten, en ene Naemlijst der Leden, bezorgen.

VIII.

Zy zal de Jaerlijkſche Rekening van den Penningmeester naerzien, en, die goedgekeurd hebbende, door den Preſident en twee der Leden, buiten Leyden wonende, laten onderteekenen.

IX.

Zy zal de Toelagen bepalen, welke, tot goedmaking van de koſten der Maetſchappye, zullen vereischt worden.

X.

Zy zal de Amptenaers der Maetſchappye verkiezen.

XI.

Zy zal Jaerlijks nieuwe Gekommitteerden tot het beoordeelen der ingeleverde Stukken benoemen.

XII.

Zy zal Gekommitteerden verkiezen voor de Stukken, welker Schryvers overleden zijn, eer zy van de daerop gevallene aenmerkingen zullen gebruik gemaekt hebben.

XIII.

Zy zal niemand tot enig Ampt, of Kommisſie, tegen zynen zin, benoemen.

XIV.

Zy zal twee van hare Leden, nevens den Sekretaris, mids gene Schryvers der beoordeelde Stukken zijnde, verkiezen, om den inhoud der Stembriefjes van de Gekommitteerden, in een afzonderlijk vertrek, te onderzoeken, en haer te berichten welke Stukken ter uitgave goedgekeurd zijn; zoo nochtans, dat zy dezen tot dat onderzoek niet zal toelaten, dan nadat zy aen den Preſident beloofd zullen hebben, nooit aen iemand te zullen ontdekken, welken der Gekommitteerden enig Stuk goed- of afgekeurd hebben.

XV.

Zy zal de Stukken, die ter uitgave goedgekeurd zijn, door den Sekretaris laten aenteekenen, en gene dan die dus aengeteekend zijn, zullen op den naem der Maetſchappy gedrukt worden.

XVI.

Zy zal bepalen, op welke wyze, en in welken vorm, de Werken der Maetſchappye zullen gedrukt worden.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Van het Stemmen in de Vergaderingen.

I.

In alle de Vergaderingen zal elk Lid, die 'er tegenwoordig zal zijn, ſtem hebben; doch de bedenkingen der afwezenden, indien zy dezelve by geſchrifte ingeleverd hebben, zullen als raedgevingen voorgelezen en overwogen worden.

II.

In het opnemen der ſtemmen zal men de orde des tijds, wanneer elk verkozen is, volgen.

III.

Men zal naer de meerderheid der ſtemmen de beſluiten opmaken; doch, als het getal derzelve gelijk zal zijn, het gevoelen volgen van die helft, met welke de Preſident zal geſtemd hebben.

IV.

Tot het veranderen van enige Wet, tot het maken ener nieuwe, en tot het verkiezen van Leden, wordt ene meerderheid van drie vierde deelen der ſtemmen vereiſcht.

V.

Men zal by monde ſtemmen, uitgezonderd in het verkiezen van Leden, hetwelk geſchieden zal door het werpen van een witte of zwarte boon in enen zak, wanneer de witte een teeken van goedkeuring, de zwarte van afkeuring, zijn zal.

ZESDE HOOFDSTUK.

Van de Amptenaren in het algemeen.

I.

De Amptenaers der Maetſchappye zullen vijf in getal zijn, een Preſident, een Sekretaris, een Brieffchryver, een Opzigner over het uitgeven der Stukken, en een Penningmeester.

II.

Zy zullen uit de Leydſche Leden verkozen worden.

III.

Zy zullen, tot het ſcheiden der eerstkomende Jaerlijkſche Vergaderinge, hunne Ampten waernemen; doch de Penningmeester niet langer dan tot het ſluiten zyner Rekeninge.

IV.

Zy zullen behoorlyke rekeningen van de kosten, die zy mogen gemaekt hebben, in ene Maendelijkſche Vergadering inbrengen.

V.

Wanneer de Preſident of Sekretaris mocht afwezende zijn, zal de Vergadering een der tegenwoordig zijnde Leden benoemen, om deszelfs post, voor dien dag, waer te nemen.

VI.

Indien enig Amptenaer, in het jaer zyner Bedieninge, uit Leyden verhuisd, of overleden, is, zal de eerstvolgende Vergadering enen anderen in deszelfs plaetſe verkiezen.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Van den Preſident.

I.

De Preſident zal de Vergaderingen openen, de voorſtellen in omvrage brengen, en naer de meerderheid der ſtemmen de beſluiten opmaken.

II.

Hy zal de Handelingen van iedere Vergadering, nadat zy door den Sekretaris in geſchrifte geſteld, door de tegenwoordig zijnde Leden herzien, en vervolgens geboekt, zullen zijn, met zynen naem onderteekenen.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Van den Sekretaris.

I.

De Sekretaris zal de Stukken en Brieven, die de Maetſchappy ontvangen zal hebben, in de Vergaderingen voorlezen.

II.

Hy zal dezelven in zyne bewaring houden, en geen der Stukken, noch enig gedeelte derzelven, aen iemand buiten de Vergadering mededeelen, dan aen de Gekommitteerden der Klaſſe waertoe zy behooren, of aen zulke Leden der Maetſchappye, die, te Leyden zijnde, begeren mochten dezelven daer te zien.

III.

Hy zal de Stukken, die onderzocht moeten worden, ter hand ſtellen aen de Leydſche Gekommitteerden der Klaſſe waertoe

toe zy behooren ; doch, als 'er in dezelve gene Leydſche Gekommitteerden zijn , aen den Brieffchryver.

I V.

Hy zal de Stembriefjes der Gekommitteerden , verzegeld , op de Jaerlijkſche Vergadering inleveren.

V.

Hy zal van het voorvallende in iedere Vergadering korte aenteekeningen houden , dezelve , in orde geſteld zijnde , in de naestvolgende Vergadering ter herzieninge voorlezen , en, wanneer zy goedgekeurd zullen zijn , in een Boek , daertoe geſchikt, overſchryven.

V I.

Hy zal in zyne opſtellen zyne eigene ſpelling gebruiken, totdat de Jaerlijkſche Vergadering daeromtrent enig ander beſluit genomen zal hebben.

V I I.

Hy zal de noodige uittrekſels of affchriften van de Handelingen der Maetſchappye maken , met zynen naem onderteekenen , en bezorgen daer zy behooren.

* * * V I I I.

VIII.

Hy zal ene Lijst van de Leden der Maetſchappye houden, en op dezelve, zoo wel als in de Handelingen der Jaerlijkſche Vergaderinge, aenteekenen in welk opzicht zy der Maetſchappye zijn aengeprezen.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Van den Briefſchryver.

I.

De Briefſchryver zal alle de Brieven en andere verzegelde Papieren, die aen de Maetſchappy zullen gezonden zijn, openen, en op dezelve aenteekenen wanneer zy ontvangen zijn.

II.

Hy zal de ontvangene Brieven en Stukken, by de eerſte gelegenheid, in de Vergadering inleveren.

III.

Hy zal de Brieven der Maetſchappye opſtellen; dezelve; goedgekeurd zijnde, afſchryven, of laten drukken, met zynen naem onderteekenen, en verzenden.

IV.

IV.

Hy zal in de Brieven der Maetſchappye zyne eigene ſpelling gebruiken, totdat de Jaerlijkſche Vergadering daeromtrent enig ander beſluit genomen zal hebben.

V.

Hy zal van ieder dier Brieven, in een Boek, daertoe geſchikt, een afſchrift houden.

VI.

Hy zal de Stukken, die door de Klaſſen moeten onderzocht worden, nadat dit door de Leydſche Gekommitteerden gedaen zal zijn, met derzelver aenmerkingen aen de anderen verzenden, nevens ene Naemlijst, volgens welke zy onder dezen moeten rondgaen.

VII.

Hy zal elk Stuk, dat hy van de Gekommitteerden te rug zal ontvangen hebben, met hunne aenmerkingen, aen deszelfs Schryver ten ſpoedigſten bezorgen; doch hem niet laten blyken door wien deze of gene der aenmerkingen gemaekt zijn.

VIII.

Hy zal de ontvangene Stembriefjes der Gekommitteerden, verzegeld, aen den Sekretaris bezorgen.

IX.

Hy zal van de namen der genen, die der Maetſchappye tot Leden worden aengeprezen, en van de redenen dier aenpryzinge, aenteekening houden.

TIENDE HOOFDSTUK.

Van den Opziener over het uitgeven der Stukken.

I.

Alles, wat de Maetſchappy beſloten zal hebben te laten drukken, zal door den Opziener over het uitgeven der Stukken ter pers bezorgd, en, onder zijn opzicht, afgedrukt worden.

II.

Hy zal, in de Maendelijkſche Vergaderingen, de Bladen, die ſedert ene voorgaende Vergadering zullen afgedrukt zijn, ter tafel brengen.

ELFDE HOOFDSTUK.

Van den Penningmeester.

I.

De Penningmeester zal de Toelagen van alle de Leden, tegens behoorlyke quitantiën, ontvangen, en de geheele Kas der Maetſchappye in zyne bewaring houden.

II.

II.

Hy zal, tegens behoorlyke quitantiën, zonder uitſtel, alle betalingen doen, waertoe hy door ene Vergadering der Maetſchappye zal gemachtigd zijn.

III.

Hy zal van den ontvangst en de uitgave behoorlijk boekhouden, om in iedere Vergadering bericht wegens den ſtaet der Kaſſe te kunnen geven.

IV.

Hy zal in de Maendelijkſche Vergadering van Hooimaend ene Rekening van den ontvangst en de uitgave des geheelen Jaers inleveren, en de quitantiën daerby voegen.

TWAELFDE HOOFDSTUK.

Van de ingeleverde Stukken.

I.

Ieder Stuk zal in zyne Klaſſe rondgaen; doch eerst aen de Leydſche Gekommitteerden, en daerna, met hunne aenmerkingen, aen de anderen, volgens ene daerby gevoegde Naemlijst, bezorgd worden.

II.

Men zal de aenmerkingen op ieder Stuk, nadat het in zyne Klasſe rond geweest zal zijn, met het zelve, aen deszelfs Schryver bezorgen, om het daernaer, voorzoover hy zulks goedvindt, te verbeteren, en, dus verbeterd, der Maetſchappye ten ſpoedigſten te rug te zenden.

III.

De Stukken, aen de Maetſchappy wedergezonden, zullen nochmaels onder de Gekommitteerden rondgaen, om onderzocht te worden, of men dezelve, zoo als zy dan zullen zijn, zal uitgeven.

IV.

Men zal, in de Jaerlijkſche Vergadering, alleen die Stemmen der Gekommitteerden opnemen, welke, in den Brief van Beſchryving tot die Vergadering, verzocht worden.

V.

Indien de Schryver van enig ingeleverd Stuk overleden zy, eer hy van de daerop gegevene aenmerkingen gebruik gemaekt zal hebben, zal men zes Gekommitteerden benoemen, om te oordeelen, of men het onder de Werken der Maetſchappye zal uitgeven, en tevens, om der Jaerlijkſche Vergaderinge te be-

berichten, of in hetzelve enige wezenlyke misslagen gevonden worden.

V I.

Men zal zorg dragen, dat een Gekommitteerde, dien men stelt in de plaetse des genen, die zelf een Stuk heeft ingeleverd, over geen ander dan over dat Stuk oordeele.

V I I.

Den Gekommitteerden zullen gene Stukken ter beoordeelinge gegeven worden, dan die voor hunne benoeming zijn ingeleverd.

DERTIENDE HOOFDSTUK.

Van de Gekommitteerden tot het beoordeelen der ingeleverde Stukken.

I.

De Maetschappy zal de ingeleverde Stukken door Gekommitteerden, uit hare Leden, laten beoordeelen.

I I.

Dezen zullen die Stukken onderzoeken, en het geen zy 'er op aenteneerken hebben daerby voegen.

I I I.

III.

Ieder Gekommitteerde zal de Stukken, welke hem ten onderzoek gezonden zijn, met de daerop gemaekte aenmerkingen, zoo ſpoedig als hem zulks doenlijk zy, bezorgen aen den genen die naest hem op de Naemlijst volgt, waerna zy door den laetſten, met alle de aenmerkingen, aen de Maetſchappy zullen te rug gezonden worden.

IV.

De Gekommitteerden van iedere Klaſſe zullen elkanders aenmerkingen geheim houden.

V.

Zy zullen, zoo veel hun mogelijk is, zorge dragen, dat die Stukken, welke hun voor de tweede mael ten onderzoek gezonden worden, hoe eerder hoe beter, en, ten langsten, voor de Maendelijkſche Vergadering van Bloeimaend, aen den Brieffchryver te rug komen.

VI.

Zy zullen, door de meerderheid van twee derde deelen hunner Stemmen, in iedere Klaſſe, bepalen, welke Stukken als Werken der Maetſchappye zullen uitgegeven worden.

VII.

Ieder Gekommitteerde zal een verzegeld Briefje, behelzende zyne goedkeuring of afkeuring der Stukken, waertoe hy ge-

gekommitteerd is, met zynen Naem onderteekend, voor of op de Jaerlijkſche Vergadering aen den Briefſchryver of Sekretaris bezorgen.

VIII.

Zy zullen in vier Klasſen onderſcheiden zijn; eene voor de Taelkunde; eene voor de Welſprekendheid; eene voor de Dichtkunst; en eene voor de Oudheid- en Hiſtoriekunde.

IX.

Iedere Klasſe zal van zes Leden, en derzelver Kommisſie van een Jaer, zijn.

X.

Zy zullen uit allen, die een Jaer of langer Leden der Maetſchappye geweest zyn, en binnen de zeven Vereenigde Gewesten, of Generaliteits Landen, wonen, mogen verkozen worden.

XI.

Ieder der zoodanige Leden zal, by iedere verkiezing, in meer dan eene Klasſe mogen gekommitteerd worden.

* * * *

XII.

Indien een of meer der Gekommitteerden de Kommisſie, hun by hun afwezen opgelegd, van de hand wyzen; voor het eindigen van hunne Kommisſie overlyden, of voor drie Maenden, of langer, buiten 's Lands gaen, zullen een of meer andere in derzelver plaetſe geſteld worden.

XIII.

Indien een of meer der Gekommitteerden een Stuk hebben ingeleverd, hetwelk door de Klaſſe waertoe zy behooren moet beoordeeld worden, zullen een of meer andere ter beoordeelinge van ieder zoodanig Stuk, in de plaetſe van den Schryver, benoemd worden.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Van het uitgeven der Werken.

I.

De Maetſchappy zal geen Stuk uitgeven, tenzy het aen alle de Gekommitteerden zyner Klaſſe ter beoordeelinge gezonden, en, door de vereischte meerderheid hunner Stemmen, goedgekeurd zy.

II.

II.

In de uitgave van elk Stuk zal ieder Schryver zyne eigene ſpelling behouden.

III.

Van Stukken, die in ene vreemde tale mochten ingeleverd worden, zal men niet dan ene Nederduitſche vertaling uitgeven.

IV.

Men zal in de uitgave den rang der Stukken ſchikken naer de orde des tijds, wanneer dezelve ingeleverd zijn.

V.

De berichten, welke de Jaerlijkſche Vergadering by de gedrukte Stukken zal willen voegen, zullen door den Sekretaris opgeſteld, en met zynen naem daerby gedrukt, worden; doch niet, voordat zyne opſtellen in ene Maendelijkſche Vergadering goedgekeurd zullen zijn.

VI.

Stukken, welker Schryvers overleden zijn, eer zy van de daerop gevallene aenmerkingen gebruik gemaekt hebben, zul-

len, indien zy ter uitgave zijn goedgekeurd, zonder verandering gedrukt worden, ten ware de Jaerlijkſche Vergadering, van enige wezenlyke misſlagen in dezelven onderricht, goedvond die, volgens meerderheid der Stemmen, te verbeteren.

VII.

Men zal, behalven de Werken der Leden, ook die van anderen, die enig Stuk aen de Maetſchappy mochten zenden, aennemen, en, indien zy goedgekeurd worden, uitgeven; in welk geval men dezelve achter de Verhandelingen der Leden afzonderlijk zal plaetſen.

VIII.

By elk Stuk, hetwelk men uitgeeft, zal des Schryvers naem, zoo hy een Lid der Maetſchappye is, zonder enige verkorting gedrukt worden; doch ten aenzien van anderen zal men hieromtrent derzelver verkiezing volgen.

IX.

Wanneer een Werk van enigen Schryver, geen Lid der Maetſchappye zijnde, doch zich door het melden van zynen naem bekend gemaekt hebbende, der uitgave waerdig gekeurd zal zijn, zal men hem de aenmerkingen der Gekommitteerden over hetzelve, voordat het gedrukt wordt, mededeelen, om daervan, naer zijn goedvinden, tot verbetering van zijn Stuk, gebruik te maken.

X.

X.

Men zal aen elken Schryver, hetzy hy een Lid der Maetſchappye zy of niet, dat Deel van hare gedrukte werken, waerin enig Stuk van hem geplaetst zal zijn, uit hären naem, tot een geſchenk zenden.

X I.

Men zal den Drukker doen beloven dat hy, voor den dag der uitgave, niets van het afgedrukte aen anderen zal laten zien.

X I I.

Het zal niemand der Leden vryſtaen enig afgekeurd Stuk, behalven zijn eigen, op enige wyze, aen anderen mede te deelen.

X I I I.

De afgekeurde Stukken zullen aen derzelver Schryveren, indien zy het verzoeken, te rug gegeven worden.

IX.

Hy zal van de namen der genen, die der Maetſchappye tot Leden worden aengeprezen, en van de redenen dier aenpryzinge, aenteekening houden.

TIENDE HOOFDSTUK.

Van den Opziener over het uitgeven der Stukken.

I.

Alles, wat de Maetſchappy beſloten zal hebben te laten drukken, zal door den Opziener over het uitgeven der Stukken ter pers bezorgd, en, onder zijn opzicht, afgedrukt worden.

II.

Hy zal, in de Maendelijkſche Vergaderingen, de Bladen, die ſedert ene voorgaende Vergadering zullen afgedrukt zijn, ter tafel brengen.

ELFDE HOOFDSTUK.

Van den Penningmeester.

I.

De Penningmeester zal de Toelagen van alle de Leden, tegens behoorlyke quitantiën, ontvangen, en de geheele Kas der Maetſchappye in zyne bewaring houden.

II.

II.

Hy zal, tegens behoorlyke quitantiën, zonder uitſtel, alle betalingen doen, waertoe hy door ene Vergadering der Maetſchappye zal gemachtigd zijn.

III.

Hy zal van den ontvangst en de uitgave behoorlijk boekhouden, om in iedere Vergadering bericht wegens den ſtaet der Kaſſe te kunnen geven.

IV.

Hy zal in de Maendelijkſche Vergadering van Hooimaend ene Rekening van den ontvangst en de uitgave des geheelen Jaers inleveren, en de quitantiën daerby voegen.

TWAELFDE HOOFDSTUK.

Van de ingeleverde Stukken.

I.

Ieder Stuk zal in zyne Klaſſe rondgaen; doch eerst aen de Leydſche Gekommitteerden, en daerna, met hunne aenmerkingen, aen de anderen, volgens ene daerby gevoegde Naemlijst, bezorgd worden.

NAEMLIJST

DER

LEDEN

VAN DE

MAETSCHAPPYE

DER

NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE

TE LEYDEN.

Leden der Maetſchappye volgens de Handelingen van den 18. van Hooimaend 1766.

De Wel Eerw. Heer WILHELMUS MOBACHIUS QUAET, *Predikant* te *Haerlem.*

De Wel Eerw. Heer ADRIANUS VAN ASSENDELFT, *Predikant* te *Leyden.*

De Wel Ed. Heer Mr. HENRIK ARNOLD KREET, *Advokaet* te *Rotterdam.*

De Wel Ed. Heer FRANS VAN LELYVELD, *Koopman* te *Leyden.*

De Wel Ed. Hooggel. Heer Mr. HERMAN TOLLIUS *Hiſt. Eloq. & Ling. Graec. Prof.* te *Harderwyk.*

De Wel Ed. Geſtr. Heer Mr. HENRIK VAN WIJN, *Penſionaris der Stad Brielle; Lid van het Zeeuwſche Genootſchap der Wetenſchappen te Vliſſingen.*

De Wel Eerw. Heer PIETER PALUDANUS, *Predikant* te *Waſſenaer.*

De

De Wel Ed. Hooggel. Heer MEINARD TYDEMAN, *J. U. D. & Jur. Nat. Gent. & Publ. Rom. Germ. Prof.* te *Utrecht.*

De Wel Ed. zeer Gel. Heer ADRIAAN KLUIT, *Eloq & Litt. Lector, en Rector der Latijnſche Schole* te *Middelburg.*

De Wel Eerw. Heer ADRIAEN MANDT, *Predikant* te *Ouderkerk* aen den *Amſtel.*

De Wel Ed. Geſtr. Heer JAN MACQUET, *Med. Doctor*; *Schepen der Stad Zierikzee.*

De Wel Ed. Heer Mr. CAROLUS BOERS, J. Z. *Advokaet* te *Leyden.*

De Hoogwelgeb. Heer, Jonkhr. ULBO VAN BURMANIA, *Grietman van Leeuwarderadeel*, te *Leeuwarden.*

De Wel Ed. Geſtr. Heer Mr. LUCAS TRIP, *Raedsheer der Stad Groningen.*

De Wel Ed. Geſtr. Heer NICOLAAS HINLÓPEN, *Oudſchepen* te *Hoorn.*

De Wel Ed. Geſtr. Heer Mr. ZACHARIAS HENRIK ALEWIJN, *Heer van Mijnden en de beide Loosdrechten, Schepen der Stad Amſterdam.*

De Hoogwelgeb. Heer JAN ARENT BARON DE VOS VAN STEENWIJK, te *Vollenhove.*

De Wel Ed. Geſtr. Heer Mr. CORNELIS ANTHONY VAN WACHENDORFF, *Raed in de Vroedſchap der Stad Utrecht.*

De Wel Eerw. Heer RUTGER SCHUTTE, *Predikant* te *Amſterdam.*

De Wel Eerw. Heer HERMAN ADRIAAN BRUINING, *Predikant* te *Worcum* in Vriesland.

De Wel Eerw. Heer LEONARD VAN WOLDE, *Predikant* te *Gorinchem.* overleden in Louwmaend 1769.

De Wel Eerw. Heer MARTEN SCHAGEN, *Predikant der Doopsgezinden* te *Utrecht.* overleden in Wijnmaend 1770.

De Heer JOAN FORTMAN, *Praeceptor der Latijnſche Schole* te *Hoorn.*

De Wel Ed. Hooggel. Heer RYKLOF MICHAEL VAN GOENS, *Hofraed van H. Keizerl. Koningl. en Apoſt. Majeſteit*; *Hiſt. Antiq. Eloq. & Ling. Graec. Prof.* te *Utrecht*; *Lid van de Akademie der Wetenſchappen van Siéna, van de Societeit der Etruſciſche Oudheden van Cortona, enz.*

De

De Wel Ed. Heer MICHIEL ANTHONY VAN ASCH VAN WIJK, te *Utrecht.*

De Hoogwelgeb. Heer, Jonkhr. ROBERT VAN DER CAPELLEN TOT DEN BOEDELHOFF, te *Zutphen.*

De Wel Eerw. Heer PIETER VAN DEN BOSCH, *Predikant der Remonſtranten* te *Leyden.*

De Wel Ed. Hooggel. Heer JOHANNES THEODORUS ROSSIJN, *A. L. M. Phil. Doct. Phil. Math. & Aſtronom. Prof.* te *Harderwijk.*

De Wel Ed. Hooggel. Heer EVERHARDUS SCHEIDIUS, *Theol. Doct. & Ling. Orient. Prof.* te *Harderwijk.*

De Hoog Eerw. Hooggel. Heer JAN JACOB SCHULTENS, *Theol. Doct. Theol. & Ling. Orient. Prof. Colleg. Theol. Reg. Prim.* te *Leyden.*

De Wel Ed. Hooggel. Heer JOHAN LULOFS, *A. L. M. Philoſ. & J. U. Doct. Aſtron. & Phil. Prof.* te *Leyden*; *Lid van de Hollandſche Maetſchappye der Wetenſchappen* te *Haerlem.* overleden in Slachtmaend 1768.

De Hoogwelgeb. Heer, Jonkhr. GEORG FREDERIC BARON THOE SCHWARTZENBERG EN HOHENLANSBERG, *Gedeputeerde Staet en Lid van de Houtveſtery van Vriesland, en Dijkgraef der vijf deelen Zeedyken*, te *Leeuwarden.*

De Wel Ed. Geſtr. Heer BALTHAZAR HUYDECOPER, *Schepen der Stad Amſterdam*; *Oud-Baljuw en Dijkgraef der Stede en des Eilands van Texel.*

De Wel Ed. Geſtr. Heer Mr. JAN FREDERIK PARVÉ, *Raed in de Vroedſchap en Hoofd-Officier der Stad Haerlem*; *Rentmeester van Rhijnland*; *Directeur van de Hollandſche Maetſchappye der Wetenſchappen* te *Haerlem.*

De Wel Ed. Geſtr. Heer Mr. GERARD MEERMAN, *Oud Penſionaris der Stad Rotterdam*; *Meesterknaep van de Houtveſtery van Holland.* overleden in Wintermaend 1771.

De Wel Ed. Geſtr. Heer Mr. JAN JACOB VAN MAURICIUS, *Penſionaris honorair der Stad Purmerende*; *Oudgouverneur Generael van Suriname*; *Miniſter van de H. Mog. Heeren Staten Generael der Vereenigde Nederlanden by de Neder-Saxiſche Kreits* te *Hamburg.* overleden in Lentemaend 1768.

* * * * *

De

De Wel Ed. Geſtr Heer Mr. DANIEL PIETER DE MAUREGNAULT, *Raed en Penſionaris der Stad Campvere; Directeur van het Zeeuwſche Genootſchap der Wetenſchappen* te *Vliſſingen.*

De Wel Ed. Hooggel. Heer DAVID RUHNKENIUS, *Eloq. & Hiſt. Prof.* en *Bibliothecarius* te *Leyden; Lid van de Hollandſche Maetſchappye der Wetenſchappen* te *Haerlem.*

De Wel Ed. Hooggel. Heer PETRUS BONDAM, *J. U D. Jur. Civ. nec non Jur. Publ. Belg. Prof.* te *Harderwijk; Hiſtoriographus Gelriæ; Lid van de Hollandſche Maetſchappye der Wetenſchappen* te *Haerlem.*

De Wel Ed. Hooggel. Heer HERMAN CANNEGIETER, *J. U. D. Jur. Civ. Nat. Gent. Publ. & Hod. ut & Publ. Belg. Prof.* te *Franeker; Lid van het Zeeuwſche Genootſchap der Wetenſchappen* te *Vliſſingen.*

De Wel Eerw. zeer Gel. Heer WOUTER RUDOLPH NANNINGA, *Theol. Doct. en Predikant* te *Dronrijp.* overleden in Louwmaend 1768.

De Wel Eerw. Heer ENGELBERTUS MATTHAEUS ENGELBERTS, *Predikant* te *Hoorn; Lid van de Hollandſche Maetſchappye der Wetenſchappen* te *Haerlem.*

De Wel Ed. Heer JOANNES EUSEBIUS VOET, *Med. Doct.* in *'s Hage.*

De Wel Ed. Heer JAN WAGENAAR, *Hiſtorieſchryver der Stad Amſterdam.*

De Wel Eerw. Heer PIETER FONTEIN, *Oudleeraer der Doopsgezinden* te *Amſterdam.*

De Heer MARTINUS ISAAC DE CRANE, *Gymnaſii Hornani Prorector.*

De Wel Ed. Heer Mr. HIERONYMUS VAN ALPHEN, *Advokaet* te *Utrecht.*

Verkozen den 1. van Herfstmaend 1766.

De Wel Ed. Heer Mr. ANTHONY CORNELIS DE MALNOË, *Advokaet* te *Leyden.*

De Wel Ed. Geſtr. Heer Mr. FREDERIK WILLEM BOERS, *Advokaet der Generale Nederlandſche Geoctroijeerde Oostindiſche Maetſchappye*; te *Amſterdam.*

De

De Wel Eerw. Heer JAN KORNELIS VALK, *Predikant der Remonſtranten* te *Leyden.*

Verkozen den 9. van Herfstmaend 1766.

De Wel Eerw. Heer WILLEM VAN MUYDEN, *Predikant der Remonſtranten* te *Leyden.*

De Wel Ed. Geſtr. Heer Mr. PIETER HENRIK VAN DE WALL, *Lid van den Oudraed der Stad Dordrecht.*

De Wel Ed. Geſtr. Heer Mr. JOHAN THEODOOR ROYER, *Sekretaris van den Ed. Hove van Holland, Zeeland en Westfriesland*; in *'s Hage.*

De Wel Ed. Hooggel. Heer HENRIK CANNEGIETER, J. U. D. *Hiſtoriarum & Eloquentiæ Profeſſor, & Rector der Latijnſche Schole* te *Arnhem, Hiſtoriographus Gelriæ*; en *Lid van de Hollandſche Maetſchappye der Wetenſchappen* te *Haerlem.* overleden in Oegstmaend 1770.

Verkozen den 5. van Wintermaend 1766.

De Wel Ed. Geſtr. Heer Mr. DANIEL VAN ALPHEN, *Oud-Raed en Schepen; en thans Griffier der Stad Leyden; Directeur van het Zeeuwſche Genootſchap der Wetenſchappen* te *Vliſſingen.*

Verkozen den 6. van Sprokkelmaend 1767.

De Wel Ed. Hooggel. Heer LUDOVICUS CASPARUS VALCKENAER, *Ling. Graec. & Hiſt. Patr Prof.* te *Leyden; Lid van de Hollandſche Maetſchappye der Wetenſchappen* te *Haerlem.*

Verkozen den 14. van Hooimaend 1767.

De Wel Ed. Geſtr. Heer Mr. BARTHOLOMAEUS DE MOOR VAN IMMERZEEL, *Raed en Burgemeester der Stad Gouda.*

De Hoog Eerw. Hooggel. Heer SAMUEL HENRICUS MANGER, *Theol. Doct. en Prof. en Conçionator Academicus* te *Franeker; Lid van het Zeeuwſche Genootſchap der Wetenſchappen* te *Vliſſingen.*

De Wel Ed. Heer Mr. JACOB VISSER, *Advokaet* in *'s Hage*; *mitsgaders Agent van St. Servaes*, *enz.*

De Wel Ed. Heer ADRIANUS HERINGA, *Med. Doct.* te *Leeuwarden.*

De Wel Eerw. Heer CORNELIUS NOZEMAN, *Predikant der Remonſtranten* te *Rotterdam*; *Directeur van het Bataefſche Genootſchap der Proefondervindelyke Wijsbegeerte*, aldaer.

De Wel Ed. Heer WILLEM VAN DER POT, te *Rotterdam.*

De Wel Ed. Heer NIKOLAES VERSTEEG, te *Rotterdam.*

Verkozen den 6. van Bloeimaend 1768.

De Heer HENDRIK ALBERT DIBBETZ, te *Leyden.*

De Heer JAN DE KRUYFF, te *Leyden.*

De Wel Ed. Heer Mr. PIETER TOLLOZAN, *Advokaet* te *Leyden.*

Verkozen den 12. van Hooimaend 1768.

De Wel Eerw. Heer AHAZUERUS VAN DEN BERG, *Predikant* te *Barnevelt.*

De Heer BERNARDUS DE BOSCH, te *Amſterdam.*

De Heer PIETER MEYER, te *Amſterdam.*

De Heer PIETER HUISINGA BAKKER, te *Amſterdam.*

De Wel Ed. Geſtr. Heer Mr. JOHAN ABRAHAM VAN THYE HANNES, *Drost en Dijkgraef van Empel en Meerwijk*; *Raed en Schepen der Stad Gorinchem.*

De Wel Ed. Heer WILLEM KOPS, *Koopman* te *Haerlem*; *Directeur van de Hollandſche Maetſchappye der Wetenſchappen*, aldaer.

De Wel Edele Heer DYDERIK FREDERIK VAN HALSEMA, *Advokaet* te *Groningen.*

Verkozen den 11. van Hooimaend 1769.

De Wel Ed. Heer Mr. BURCHARD JOAN VAN HATTUM, *Advokaet* te *Zwolle.*

De Wel Ed. Heer HERMANNUS GERARDUS OOSTERDIJK, *Med. Doct.* te *Amſterdam.*

Ver-

Verkozen den 2. van Sprokkelmaend 1770.

De Wel Eerw. Heer CORNELIUS VAN ENGELEN, *Oud Leeraer der Doopsgezinden, wonende* te *Leyden.*

Verkozen den 10. van Hooimaend 1770.

De Wel Ed. Heer Mr. NICOLAUS THOLEN, J. U. D. en *Advokaet* te *Leeuwarden*; *Klerk ter Griffie van het Collegie der Ed. Mog. Heeren Staten van Vriesland.* overleden in Herfstmaend 1770.

De Hoog Eerw. Hooggel. Heer JOHAN KAREL PALIER, *Theologiæ Professor en Predikant* te *'s Hertogenbosch*; *Lid van de Hollandsche Maetschappy der Wetenschappen* te *Haerlem.*

Verkozen den 1. van Lentemaend 1771.

De Wel Ed. Gestr. Heer Mr. HENDRIK TWENT, *Veertig in Raede der Stad Leyden*; *en Ontvanger van de Ordinaris Verponding*, aldaer.

Verkozen den 9. van Hooimaend 1771.

De Wel Ed. Hooggel. Heer HENRICUS JOHANNES ARNTZENIUS, J. U. D. *Juris, Antiquit. & Poëseos Prof. en Rector der Latijnsche Schole* te *Zutphen.*

De Wel Eerw. Heer JONA WILLEM TE WATER, *Predikant* te *Vlissingen*; *en Lid van het Zeeuwsche Genootschap der Wetenschappen*, aldaer.

De Wel Ed. Gestr. Heer Mr. LAURENS PIETER VAN DE SPIEGEL, *Burgemeester en Raed der Stad Goes*; *Lid van het Zeeuwsche Genootschap der Wetenschappen* te *Vlissingen.*

LIJST DER STUKKEN.

Brief wegens den *Ablativus Absolutus*, door B. Huydecoper. Bladz. I.

Verhandeling over de verbuiging van het Werkwoord *Laten*, als een hulpwoord der gebiedende of Toevoegende Wyze gebruikt, door Wouter Rudolf Nanninga. LVII.

Bylagen tot die Verhandeling, door Nikolaas Hinlópen. LXVII.

Onderzoek of *Quentovicus Wyk te Duurstede*, geleegen in het Sticht van Utrecht, geweest is, door Mr. Pieter Hendrik van de Wall LXXV.

Aanmerkingen over het *Wapel* of *Wapendrencken* door Mr. Pieter Hendrik van de Wall. XCIII.

Mengelingen, behelzende Verbasterde Spreekwyzen, en een Aanhangzel van verminkte Plaatzen in Oude Schryveren, door Mr. Zacharias Hendrik Alewijn. CI.

** *** **

Byla-

LIJST DER STUKKEN.

Bylagen tot die Verhandeling, door NIKOLAAS HINLÓPEN. Bladz. CXVII.

De Twaalfde der Olympiſche Lierzangen van Pindarus nagevolgd, door PIETER VAN DEN BOSCH. CXXIII.

LIJST DER AENGENOMEN VERHANDELINGEN.

Bericht van CORNELIUS NOZEMAN, wegens eenige Aenmerkingen der Heeren MATTHEUS en JUSTUS VAN LEEUWAERDEN, tot verdediging van den *Nominativus Abſolutus*. I.

Brief van MATTHEUS VAN LEEUWAERDEN aen den Wel Edelen Geſtrengen Heere Mr. B. HUYDECOPER, over het gebruik van den *Ablativus Abſolutus* in onze Taale. IX.

Nae-Bericht van JUSTUS VAN LEEUWAERDEN, betreffende het geſchil over den *Ablativus Abſolutus*. XXIII.

WERKEN

VAN DE

MAETSCHAPPY

DER

NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE

TE LEYDEN.

AENGENOMEN VERHANDELINGEN.

BERICHT

VAN

CORNELIUS NOZEMAN

WEGENS EENIGE

AENMERKINGEN

DER

HEEREN

MATTHEUS EN JUSTUS VAN LEEUWAERDEN,

TOT VERDEDIGING

VAN DEN

NOMINATIVUS ABSOLUTUS.

MATTHEUS VAN LEEUWAERDEN, vereeuwigd door den vermaerden Lijkzang van zynen boezemvriend, den treffelyken Dichter, PIETER MERKMAN, heeft zynen tael- en poëzy-minnenden tijdgenooten te Haerlem, door zyne zonderlinge geoefendheid in beide, ten vraegbaek en beſchaever verſtrekt, en 'er niet weinig toegebragt tot voortzetting van den ſmaek voor onze Nederlandſche dicht- en letterkunde.

Weinige liefhebbers ('t zy zonder te kortdoeninge der eere van iemands bevlytigingen gezegd) hebben hem kunnen evenaeren, niemand overtreffen, in 't naerſtig beoefenen van al 't geen dient tot eene gegronde kennis onzer Taele.

Naeſt die groote Lichten, L. TEN KATE en B. HUYDECOPER zelf, heeft niemand, denk' ik, oit meer werks gemaekt, of kunnen maeken, van hunne doorwrochte ſchriften, dan M. VAN LEEUWAERDEN, wiens hart open ging, wanneer hy, in een gezelſchap van gemeenzaeme vrienden, over ſtoffen ſpreeken mogt, die hy, in het dagelijks werk zyner beoefeningen, uit deeze evengemelde ſchatkameren opgetekend had, en oordeelde eenige naedere overweging te verdienen.

Hier uit is de geleegenheid geſprooten tot het opſtel van den Brief aen den W. Ed. G. Heere B. HUYDECOPER, die thans het licht ziet.

Zig „ onbekwaem kennende, den lof van deezen grooten man naer waer„ de uittemeeten, rekende hy het zig vry, hem, behoudens zedigheid, te „ mogen berispen met de uiterſte ſtrengheid, omdat hy onmagtig was, „ ook ſchoon hy den wil gehad hadde, eenen enkelen ſtrael van die ſchit„ terende Zon te verduiſteren. En het ſtondt vaſt by hem, dat, ſchoon „ de hemel van HUYDECOPER's lof door een' drang van berispingen, „ als dichtopeen gepakte wolken, betoogen wierdt, de glans zyner deug„ den, en de helderheid zynes naems, die allen zou doen verſtuiven, als „ een' lichten nevel en onbeſtendigen uchtenddauw. "

Hoe zou zyne braeve ziel verheugd geweeſt zijn, had het hem mogen gebeuren, dat antwoord op zynen brief te zien, het welk die groote man ten zynen gevalle heeft gereed gemaekt? In zyne laetſte dagen verklaerde hy meer dan eens aen zynen waerden broeder, „ dat hem de uiterſte wel„ luſt zijns Leevens zoude geweeſt zijn, met den Heere HUYDECOPER „ nu en dan te hebben mogen handelen over de Nederduitſe tael. "

Die

Die broeder, JUSTUS VAN LEEUWAERDEN, ſchoon niet, gelijk MATTHEUS, geheel en al zig aen de bevlytigingen der tael- en dichtkunde overgegeeven hebbende, was echter daer in zoo verre geleerd, dat hy in zyne loffelyke geboorteſtad onder de liefhebbers het gemis van den leſtgenoemden kon vergoeden, en met de daed geboet heeft.

Nae des eenen en anderen dood is my, ter vriendſchaps gedachteniſſe, geſchonken MATTHEUS's eigenhandig affchrift van den Brief aen den W. Ed. G. Heere, Mr. BALTHAZAR HUYDECOPER, waer door Zijn E. de aenleiding gekreegen heeft tot het ſchryven van dat zeer keurlijk Stuk wegens den *Ablativus abſolutus*, met het welk thans het Eerſte Deel der Verhandelingen onzer Maetſchappye pronkt. Welk Stuk zijnde ingeleverd, mijn veelgeëerd medegenoot, F. VAN LELYVELD, my van goeder hand verhaelde, dat M. VAN LEEUWAERDEN's brief onder des Heere HUYDECOPER's papieren niet meer was te vinden. Op welk bericht ik dan begreep, en aen Zyne W. Ed. G. zelve, en aen alle de Leden onzer Maetſchappye, en den Leezeren in 't algemeen, plaizier te zullen doen, met het onder my beruſtend affchrift aentebieden; als niet twyfelende, of de Heer HUYDECOPER zelf, (ware mijn's Vriend's Brief niet t'zoek geraekt,) zou hem by zyne uitmuntende verhandeling, (die toch het Antwoord op den zelven is,) geplaetſt gehad hebben.

Het gaf my dan geen gering genoegen, in deezen iet te kunnen toebrengen, niet alleenlijk tot meerdere volledigheid van dit Eerſte Deel, maer ook tot inſtandhouding der eere en achtinge van de Heeren VAN LEEUWAERDEN, die onder de Liefhebbers in Haerlem te wel verdiend hebben, dan dat hun naem der vergetelheid zou worden opgeofferd.

MATTHEUS was reeds in den jaere 1739, in Lentemaend, deezer wereld overleeden, toen, in gevolge eenes briefs van doodbekendmaking en met een van naevraege omtrent zyne, in 1737. afgezondene, aenmer-

kingen, de Heer HUYDECOPER, in Slagtmaend, zijn Antwoord aen JUSTUS VAN LEEUWAERDEN zondt, met bygaend verzoek van *zijn oordeel over het zelve* te willen mededeelen by de te rugzending, op welke de beroemde Schryver ſtondt, „ omdat 'er veel veranderingen en „ aenmerkingen waren bygekomen, waervan Zijn W. Ed. G. geen copy „ had. "

Dit bewoog mynen Vriend, dien breeduitgewerkten Brief, met verlof van den Heere HUYDECOPER, over te ſchryven, den welken hy niet naeliet te verwittigen, dat hy „ eenige Aenmerkingen onder de hand daer „ by gevoegd had. " En als 'er tuſſchen Hunne Ed. beide in overweginge was genomen, om MATTHÆUS VAN LEEUWAERDEN's Brief, en het daer op gevolgd Antwoord, gelijklijk uittegeeven, (waeromtrent mijn vriend volkomen meeſter was gemaekt,) ſchreef deeze vervolgends de redenen, waerom hy eindelijk van dat uitgeeven afzag. Te weeten: „ Het „ kwam hem voor, hoe zeer de Liefhebbery der Nederduitſe Taele ſedert „ eenigen tijd aengegroeid mogt weezen, het getal der Liefhebberen, in „ dit ſtuk kundig, egter zo gering was; de ſtoffe in zig zelve zo dor; en „ het werk zo uitgeſtrkt; dat, wat Luiſter de naem van den Heere „ HUYDECOPER daer ook aen gave, het te weinig gezogt zoude worden. Want de Brief van M. VAN LEEUWAERDEN en van Uw „ W. Ed. G. (ſchrijft hy) benevens een Voorbericht, zouden vry wat „ velds beſlaen: *Waer by men zig niet onthouden zoude konnen nog een Naebericht te voegen:* 't geene het werk zo koſtbaer zoude maeken, dat niemand, ten ware een rechtſchapen Liefhebber, zig des zoude getroo„ ſten. "

Dit *Naebericht*, de Aenmerkingen behelzende van den Heere JUSTUS VAN LEEUWAERDEN, is my nae zijn overlyden, zoo wel als zynes broeders Brief met het Antwoord, in handen gekomen, en door my, op ver-

verſlag, dat mijn Heer HUYDECOPER hetzelve nóit gezien had, aen Zijn W. Ed. G. toegezonden; die my daerop „ volkomene vryheid liet, „ daer mede te handelen naer myne verkiezinge; willende alleenlijk my in „ bedenking geeven, of het zelve wel ſluiten zoude op zynen Brief, zo „ als die onlangs door hem verandeerd en merkelijk verbeterd, en op last „ van de Loflyke Maetſchappye reeds afgedrukt was. En ten anderen, „ dat Zijn W. Ed. G. na die verbetering, het eerſte opſtel verworpen „ had, en niet meer voor zijn werk erkende. "

Dan, onaengezien deeze bedenking, wilde ik liever ook dat *Naebericht* van mynen Vriend by de tegenwoordige geleegenheid uitgeeven, dan achterhouden; zoo, omdat de aenmerkingen haere voornaemſte betrekking blyven houden tot redeneeringen in des Heere HUYDECOPER's vooren-ſtaenden Brief, en op dezelve, mynes bedunkens, ſluiten; als, omdat door mededeelinge daervan het ſtuk in geſchil nog eenig licht ontvangen kon: blyvende ik zoo gaerne by de vermaening van Zijn W. Ed. G. zelf in de Voorrede zyner *Proeve van Tael- en Dichtkunde*, bladz. VI; met welke, onder verlof van TEN KATE's naem hier, in ſteê van dien van VONDEL, te ſtellen, ik dit bericht zal ſluiten. „ Laaten wy edelmoediglijk hande-„ len; en ons allen op zulk een' voet ſtellen, dat we, zonder eenige ver-„ rukking van drift, elkanders ſchriften onderzoeken, pryzen dat pryzens-„ waardig is; maar ook, met dezelfde vrymoedigheid, belyden en aantoo-„ nen, waar wy, of iemand onzer, moge gemiſt hebben. Laaten we el-„ kanderen tegenſpreeken, zonder elkanderen te haaten of te laſteren. Laa-„ ten we gezaamelijk overwegen wat TEN KATE wél, wat hy kwaalijk „ hebbe: het eerſte naarvolgen, het tweede verbeteren. Die met zulk „ een' geeſt bezield is, zal ook in hem de misſlagen, als misſlagen, er-„ kennen, zonder hem daarom den naam van VERNUFTIGEN, ZEER „ VERSTANDIGEN, SCHRANDEREN, TAALGELEERDEN,

„ NAAUW-

„ NAAUWKEURIGEN, OORDEELKUNDIGEN, TREFFELYKEN
„ SCHRYVER (*) te betwiſten. "

(*) Met deeze en dergelyke loflyke benaemingen noemt de Heer HUYDECOPER, in zyne *Proeve*, den Heer L. TEN KATE. Zie aldaer bladz. 67. 77. 78. 126. 154. 192. 250. 254. 277. 390. 558. 573. Men zie ook bladz. 46. en 592.

BRIEF

BRIEF

VAN

MATTHEUS VAN LEEUWAERDEN

AEN DEN

WELEDELEN GESTRENGEN HEERE

Mr. B. HUYDECOPER,

OVER HET

GEBRUIK

VAN DEN

ABLATIVUS ABSOLUTUS

IN ONZE TAALE.

WELEDELE GESTRENGE HEER!

Zo haast my berigt wierd, dat de Hekeldichten, Brieven en Dichtkonst van Q. Horatius Flaccus door U in Nederduitsche verzen overgebragt, en der drukperse bevolen waren; voelde ik my in heftig verlangen na deeze vrugt van Uwen geest ontstoken. En wel door meer dan éene reden. Voor eerst scheen 't my geschapen, dat de dichtkonst, welke, zelfs door mannen, wien tot waardig gebruik dier edele gaave geene bekwaamheden ontbreeken, tans door laffe bruiloftszangen, lofdichten, en andere werken

van gering belang te deerlijk in verachting is gebragt, dus weder in haaren voorigen luiſter ſtond herſteld te worden door een ſtuk, 't welk, ſmaakende naar de oude Hollandſche deftigheid, alle menſchen behaagen, en ſtichten mogt. Ten andere ſcheen my die juiſtheid van oordeel, die zuiverheid van taale, die grondige kennis der Nederduitſche dichtkonſte, die natuurlijkheid van uitdrukkinge, welke zig in Uwe werken op-doen, juiſt in ſtaat om den treflyken dichter Horatius in zyne eigene gedaante voor den Hollandſchen leezer te vertoonen; ja van de menigte der geenen, die onze vaderlandſche dichtkonſt oefenen, ſcheen my dit werk niemands penne bet, dan de Uwe, te paſſen.

Het werk, Mijn Heer! te voorſchijn gekomen, heb ik met geene mindere luſt geleezen, dan ik 't met verlangen had te gemoet gezien. Geen wonder. Hier zag ik myne verwagting volkomen voldaan; hier de dichtkonſt waardiglijk behandeld, en zo geſierd, dat ze 't gezigt, noch van ſtaatige Catoos, noch van vrolyke Socrateſſen, te ſchroomen hebbe; hier Horatius als herboren, en zijn ſchrander jok en deftigen ernſt zo natuurlijk naa-gebootſt, dat niemand, die hem ooit in zyne eigene taale las, en eenigszins weet, wat 'er aan de naavolging van zyner gelyke fraaiheden vaſt zy, hem immer volmaakter in Nederduitſch zal wagten; hier de regels onzer taal- en dicht-konſte met zo veel oordeels gebezigd, dat woordvoegingen, en maatſchikkingen, die geene geringe onweetendheid in anderen zouden aan-duiden, hier de hoogſte konſt te kennen geeven.

Ik heb, Mijn Heer! niet konnen naa-laaten, dit mijn gevoelen van Uwen arbeid, benevens myne dankbaarheid deswege, by deezen U te betuigen. En, ſchoon wel bewuſt, dat de goedkeuring van my, eenen onbekenden in het rijk der Letteren, luttel by U zal weegen; ſtel ik egter vaſt, dat ze U niet ganſch en al onaangenaam kan zijn; als geſprooten uit de penne, en het harte van eenen, die door geene byzondere weldaad zig

aan

aan U verbonden kent, en ook nimmer met weeten Uwen perſoon gezien heeft.

Dan, Mijn Heer! behalve de twee boven gemelde redenen, waarom ik deeze Uwe Hekeldichten, Brieven en Dichtkunſt van Horatius met zo veel verlangen te gemoet gezien, en met zo veele luſt geleezen heb, was 'er nog eene derde. Naamelijk, hier verwagtte ik te zien, gelijk ik hier met der daad gezien heb, hoe zeer Gy zijt gebleeven by, of af-geweeken van ſommige gedagten, in Uwe Proeve van taal- en dichtkunde geſteld, en, mijns oordeels, wel nadere overweeging eiſchende.

Te weeten, Mijn Heer! 't heeft mij altoos geſcheenen, dat, om ſlegts van één ſtuk te ſpreeken, 't geene U daar geliefde te ſtellen tot voorſtand van den *Ablativus abſolutus*, merklyke zwaarigheden onderhevig was. Ja betuig ik niet dan met verwonderinge in Uw laatſte werk geſpeurd te hebben, dat Gy daar ontrent ſedert niet veranderd zijt. Immers dit dogt my te mogen beſluiten uit de woorden,

Geen volk, geen vorſt, geen man,
Die hier niet onder hoort; den wyzen *niet gerekend.*

daar, bladzyde 94, te leezen.

't Luſt me, Mijn Heer! de redenen, in Uwe Proeve, van bladz. 572. tot 576, door U tot voorſtand van Uw gevoelen en tot wederlegging van het ſtrydige gegeeven, onder Uw oog wat nader te onderzoeken; biddende U te gelooven, dat ik geen ander doel in deezen hebbe, dan een eenvoudig onderzoek der waarheid. Noch haat noch nijd derhalve zal myne pen beſtieren. Tot haat gaaft Gy me nimmer reden. En wel verre van de eer, die van Uwe ſchrandere aanmerkingen over de Nederduitſche taal- en dicht-konſte U billijk toeſtraalt, immer te bezwalken; ben

ik, by alle gelegenheden de eerſte, om ze haaren verdienden lof toe te meeten.

Dan, Mijn Heer! ter zaake. 't Gelieft U, bladz. 576, te zeggen, *de Ouden, ja de Ouden alleen zijn 't, die ons konnen leeren wat Duitſch zy, en hoe wy behooren te ſpreeken en te ſchryven.* Schoon ik aan de Ouden den roem, in ſommige naauwkeurigheden by hen verdiend, geenszins wil weigeren; kan ik tot nog deeze zo algemeene woorden niet toe-ſtaan. Zelfs verbeeld ik my, dat iemand, die heden ten dage zyne ſchrijfwijs, zoveel ons Nederduitſch aan-gaat, in alle deelen naar de hunne ſchikken wilde, bezwaarlijk Uwe eigene goedkeuring zoude weg-draagen.

Maar, geſteld zijnde, Mijn Heer! dat we hen alleen als onfeilbaare rechters in dit geſchil te erkennen hadden; ſchijnt het my toe, dat we hun gevoelen ontrent het zelve, niet ligtlijk zouden konnen ontdekken; naardien de woordſchikking, die we met den naame van *Ablativus Abſolutus* gewoon zijn te benoemen, zeer zelden by hen voorkomt; en, komt ze al voor, men ter oorzaake van hunne verwerringe van *de* en *den* zeer zelden ontwyfelbaar weeten kan, of ze dezelve in eenen *Ablativus*, of in eenen *Nominativus* geſteld hebben. Hier komt by, dat, hunne werken meeſt vertaalingen zijnde, we niet zonder reden te dugten hebben, dat ze zig door 't Latijn, waaruit hunne ſchriften veel al vertolkt zijn, wel eens van den regten weg lieten af-leiden, en de Latinismi naa-bootsten.

De zwaarigheid, Mijn Heer! wegens hunne verwerring van *de* en *den* bladz. 575, word door U niet duiſterlijk toe-geſtaan; en, wat belangt de volgende, door Mijn Heer Ten Kate, dien onwaardeerbaaren ſchryver, ontrent de plaats van Tatiaen geopperd; vergun me de vryheid, Mijn Heer! van te zeggen, dat ze niet ganſch en al by U is weg-genomen. Want, daar men redelyker wyze, mijns oordeels, mogt verwagt hebben voorbeelden uit ſchriften, die buiten tegenſpraak zijn opgeſteld in 't Nederduitſch;

vind

vind ik hier eerſt een voorbeeld, genomen uit eenen anderen vertaaler, die, om dat hy een vertaaler is, geen meer gezag heeft, dan de eerſte. Ik ben den Vertaaler van Boëtius niet magtig; waarom ik niet zeggen kan, of hy gewoon is zig in diergelyke zaaken te vergrypen. Egter geeft de beſchouwing van de Latijnſche woorden, *eodemque ſuperſtite*, die hy hier vertaald, en van de wyze, op welke hy ze over-gegooten heeft, vermoeden, dat hy zig hier niet zeer ſtandvaſtig heeft gehouden. Uw tweede voorbeeld is genomen uit den *Faſciculus temporum*; en, ſchoon ik niet weet, of het geheele werk eene vertaaling zy; heb ik nogthans reden om te gelooven, dat 'er veele lappen, uit het Latijn over-gezet, in gevonden worden. Zie maar, Mijn Heer! om geene andere plaatſen by te brengen, bladz. 51, a.; en ik twyfel niet, of gy zult, naa het leezen van de woorden, *ō daer mede te ploeghen, te eren ende te faeijē dat landt īder woeſtinen*, met my oordeelen, dat het niet zeer waarſchijnlijk is, dat den ſchryver of vertaaler hier het woord *eren* zoude in gedagte gekomen zijn, ten ware hy 't Latijnſche woord *colere* voor zig gehad hadde. Hoe 't met de *Deſtructie van Troijen* gelegen zy, zal ik niet oordeelen; zijnde dit werk my 't eenemaal onbekend.

Dan, Mijn Heer! toe-gegeeven zijnde, dat we ten opzigte der Ouden niet in acht te neemen hebben, of ze vertaalers zijn of niet; blijf ik tot nog by die zelfde gedagte, dat we hun gevoelen over het geſchil, waar van ik tans de eer heb met U te handelen, niet ligtlijk konnen ontdekken; ten ware men wilde ſtellen, dat ze en den *Nominativus* en den *Ablativus* hebben goed-gekeurd. Dat ze den *Ablativus* goed-gekeurd hebben, bouwt Ge onder anderen op het onderſcheid, dat ze bewaard hebben tuſſchen den *Nominativus* en den *Ablativus* in eigene naamen, als *Daniel* en *Daniele*. Zie nu, bid ik U, het laatſte voorbeeld, by U aan-getrokken

uit den Vertaaler van Boëtius boven dat, waarin van *Daniel* en *Daniele* gewaagd word; en oordeel zelf of de ſchryver, indien hy den *Ablativus*, en niet den *Nominativus*, had willen bezigen, niet had moeten ſchryven *Bruto*. Voeg hier by den ſchryver van den *Faſciculus temporum*, blad xi, 2; daar we leezen deeze woorden: *Dit is die oude Xerſes, die oeck gheheten wert baleus In ſijn tijt wert jacob gheboren Regnierende te ſychionien* thuriacus, *die oeck ghenoemt wert thurimacus*; en daarnevens, *in ſijn tijt openbaerde god yſaac, louende hem dat ſinen vader beloeft was, Regnierende te ſychionien* leocippus die viij Conïc; en oordeel wederom zelf of de ſchryver, zo hy den *Ablativus*, en niet den *Nominativus*, hadde willen gebruiken, niet hadde behoord te zeggen op de eerſte plaatſe *thuriaco*, op de tweede *leocippo*. Dan, wijl ik tot nog van gedagte ben, dat de ſchryver of vertaaler van den *Faſciculus temporum* niet al te naauwkeurig geweeſt is in het bewaaren van het onderſcheid der naamvallen in de Latijnſche naamen, wil ik op de voorbeelden, uit hem by-gebragt, niet zeer aan-ſtaan; en liever te berde brengen één of twee andere; waaruit, mijns oordeels, onwederſpreekbaar blyken zal, dat de Ouden ook den *Nominativus* in dit geval gebruikt hebben. Ik heb een Nederduitſch Nieuw Teſtament, *Ghedruct tot Leyden, op ſinte Pancraes Kerckhof, Bi Peeter Janszoon. Int Jaer ons Herē.* M. D. xxxiij. *den* xxviij. *dach in Meye.* Daar lees ik in het twalefde hoofdſt. van het Evangelie van Mattheus aldus, *Ende* hi *noch ſprekende totten ſcharē, Siet, ſoe ſtonden ſijn moeder en zijn broeders buyten, begerende hem te ſpreken*; in het twintigſte hoofd-ſtuk deeze woorden, *Ende* ſi *wechgaende van Hierico, is hem gevolcht een grote ſchare.* en in het zevenentwintigſte de volgende, *Ende* hi *ſittende in ſinen rechterſtoel, ſoe heeft tot hem zijn huysvrouwe gheſonden.*

Nu ga ik, onder Uw welnemen, Mijn Heer! nog eenen ſtap verder;

en

en zeg, dat het my toe-ſchijnt, dat, al bleek ontegendenkbaar, dat de Ouden den Latijnſchen *Ablativus abſolutus* eenſtemmiglijk in den *Ablativus* alleen uit-gedrukt hadden, we overvloedige reden zouden hebben, om tans den *Nominativus* te gebruiken.

Hier drijft my die heerſchaar van doorluchte helden, op bladz. 572. en 573. zo geleerdlijk door U ten tooneele gevoerd, en onder welke de voortreflyke Hooft, Vondel en Ten Kate my als dwingen om myne voeten leerzaam te zetten in hunne ſpooren; mannen, die den drom der voorige ſchryveren voor hun gezigt als doen verſtuiven, van wantaale onze taal gezuiverd, en 't gebouw der Nederduitſche ſpraakkonſte met zo veel ſiemads opgetrokken hebben tot eene hoogte, die den aanſchouwer in verbaasdheid by zig zelve doet verzinken; mannen, waar van men zeggen mag, dat ze in 't algemeen met veel oordeels te werk gingen, en, 't welk egter alleen van den eerſte en van den laatſte gezegd zy, het ſtuk, daar het tans opaankomt, niet zonder overleg, beſliſten, Getuige de XCIX. en de CX. van de *Waarnemingen* des Droſſaards, en de Aenmerkingen van Mijn Heer Ten Kate, daar op geſteld. En 't ware te wenſchen, dat de eerſte, zo wel als de laatſte, ons de reden van zijn beſluit had naa-gelaaten; reden nogthans, die in zijn oordeel niet ligt moet gewoogen hebben; wijl het anders zo gaarne den Latijnſchen kant neer-wilde.

Hier drijft my die tiran der taale, het gebruik, 't welk van de gewoonte der Ouden ons wel in meer gevallen deed afgaan. Wie, by voorbeeld, zou tans het hart hebben, de tyden van 't werkwoord *zenden* te vervoegen *zenden*, *zende gezend?* wie zig verſtouten, de tyden van 't werkwoord *pryzen* te vervoegen *pryzen*, *prijsde*, *geprijsd*; om dat de Ouden dus zijn voor-gegaan? En immer zo veel werks, als vinden zou hy, die aan de oude vervoeging van de werkwoorden *zenden* en *pryzen*, tegen het hedendaagſch

daagſch gebruik, zig houden wilde; immer zo veel werks, acht ik, zou gewaar worden hy, die zig nog zoude willen houden aan de gewoonte der Ouden ontrent den *Ablativus abſolutus*. Ook is 't gebruik, van gemelden *Ablativus* te ſtellen in den *Nominativus*, tans zo algemeen, dat men, zonder kragt en geweld te lyden, het ander, immers in de voornaamwoorden, bezwaarlijk kan verdraagen. Let eens, bid ik U, op 't wangeluid der volgende voorbeelden; *MY even geboren zijnde, ſturf mijn vader; ONS even getrouwd zijnde, ontviel my mijn broeder; U dit ampt pas bekomen hebbende, viel 'er een beter voor u open; HEM pas op zee zijnde, ontſtond 'er een zwaar weder; HAAR nu aan land zijnde, wierd haare aankomſt bekendgemaakt; HEN tot ſcheidsmannen gekoozen zijnde, verdroegen zig partyen.* My gruwelt, Mijn Heer! deeze woorden ſchryvende. En dunkt me in Uw gelaat op het hooren deezer wanklanken verandering te ſpeuren, ja daar uit te konnen leezen, dat Ge ſchroomen zoud zelf immer dien ſpreek- of ſchrijf-trant te gebruiken.

Egter, Mijn Heer! zie ik U niet volkomen voldaan, en bladz. 573. my beſchuldigd van *tegen alle gronden, wetten en regelen niet alleen van myne eige maar van alle taalen, den* Ablativus Abſolutus *te veranderen in eenen* Nominativus Abſolutus. Ik belijd gaarne, Mijn Heer! dat ik alle taalen niet verſtaa; Al zo gaarne belijd ik, dat 'er veele zijn, van welker regelen ik niet de minſte kennis hebbe. Waarom ik hoop U te zullen voldoen met alleen te ſpreeken van die, welker gronden of wetten my niet ganſch onbekend zijn. Dat alle taalen den *Ablativus Abſolutus* niet in den *Nominativus* ſtellen, ſtaa ik gewillig toe. Egter is het zeker, dat alle taalen den *Ablativus Abſolutus* niet in eenen *Ablativus* ſtellen. Dit gaat zelfs zo ver, dat van vijf taalen, de Griekſche, de Latijnſche, de Italiaanſche, de Engelſche en de Franſche, 'er niet meer dan ééne zy, van welke met zekerheid gezegd worden kan, dat ze den *Ablativus abſolutus* in

in den *Ablativus* ſtelt, naamelijk de Latijnſche. Van de Griekſche zelfs kan met zekerheid het tegendeel gezegd worden; als die den *Ablativus abſolutus* ſtelt in den *Genitivus*. En, indien iemand wegens de Italiaanſche, de Engelſche en de Franſche wilde ſtaande-houden, dat ze den *Ablativus abſolutus* ſtellen in den *Nominativus*; ik voor my weet tot nog toe niet, hoe een ander hem heel ligt van het tegendeel zoude overtuigen; wyl bekend is, dat de *Nominativus* en *Ablativus* in gemelde taalen geene verandering van uitgang gedoogen, en vervolgens niet zijn te onderſcheiden. Voorbeelden en bewyzen hier van by te brengen, ware der zonne eene kaars ontſtoken; zijnde deeze taalen U te over bekend. Wat, Mijn Heer! zal nu hier uit volgen? wat anders, dan dat, zo we al geen recht hebben, om te zeggen, dat de Nederduitſche taal, den *Ablativus abſolutus* ſtellende in den *Nominativus*, niet alleen niet gaat tegen de gronden, wetten en regels van alle taalen, maar zelfs met verſcheidene van die gelijk ſtaat; wat anders, zeg ik, dan dat het zeker is, dat de ééne taal hier de andere geene wet ſtelt, en dat de regels hier ontrent in elke taale uit het gebruik derzelve moeten gehaald worden?

Dan, Mijn Heer! hier hoor ik U tegen-werpen, bladz. 574, *dat of de ganſche ſpreekwyze niet deugt, en de omſchryvinge met* Toen, Na dat, *enz. altijd noodig heeft; of dat de* Ablativus *noodwendig moet uitgedrukt worden door het lidteken DEN.* Ik ſta toe, dat het gebruik, zelfs genomen uit de achtbaarſte en ſpraakkundigſte ſchryveren, geene ſpreekwijs, die niet deugt, kan wettigen. Hoe veel yver ons behoort te bezielen, om, daar ze loflijk voor-gingen, vlytig en met alle kragten hunne voetſtappen naa te wandelen; we hebben altoos ook zelven uit onze oogen te zien, en, daar ze ons van het regte pad ſchynen af te wyken, kloekmoedig hen te verlaaten en onze voeten in de regte ſpooren te zetten. Wat achting, wat eerbied we hun oordeel hebben toe te draagen; we hebben altoos te be-

denken, dat ze feilbaare menſchen waren, en dat eene blinde naavolging geenen redelyken geeſt wil voegen. Het komt 'er dan op aan, dat we de ſpreekwijs zelve onderzoeken; en zien, of ze altijd eene omſchryvinge met *Toen*, *Na dat*, enz. noodig heeft, dan of de *Ablativus* noodwendig moet uit-gedrukt worden door het lidteken DEN.

De omſchryving, Mijn Heer! met *Toen*, *Na dat*, enz. is onwraakbaar goed, voornaamelijk in gemeenzaamen ſtyle. Egter, mag ik het zeggen, ſchijnt ze my vaak wat zenuwloos voor den deftigen, en voor al der dichterlyke verhevenheid niet altijd even breed te paſſen.

Zijnde 't nu, mijns oordeels, uit het te vooren verhandelde zeker, dat de *Ablativus*, voor al met opzigte op de voornaamwoorden, zonder kwetſinge der ooren hier niet kan behouden worden, en we vervolgens, indien de *Nominativus* hier niet gelden mag, de omſchryving met *Toen* enz. noodzaaklijk altoos zouden moeten gebruiken; zal 't wel der pyne waardig zijn, de reden, uit den aard der ſpreekwyze by U genomen, een weinig nader te ondertaſten.

't Schijnt me toe, dat we ons oordeel hier beſt zuiver zullen bewaaren; indien we onze gedagten geheel van het Latijn af-trekken.

De vraag is dan deeze; of de *Nominativus*, alleen een deelwoord by zig hebbende, volſtrekt, of los, of ongehegt aan eenig ander werkwoord, ſtaan kan. Hier toe zegt Gy, Mijn Heer! neen; ik, onder Uw wehnemen, ja.

Tot voorſtand van mijn gevoelen zal ik niet anders zeggen, dan dit weinige. Gy ſtelt, Mijn Heer! dat de *Ablativus* dus wel alleen kan ſtaan. Zo haaſt nu U gelieven zal my de reden daar van te geeven; zal ik in ſtaat zijn U reden te geeven, waarom ik dit wegens den *Nominativus* houde.

De tegenwerpingen, hier door U gemaakt, beantwoord ik aldus. Dat de

de woorden, *de overleeden Koning*, niet voldoen aan de omſchryving, *Toen* of *Na dat de Koning overleeden was*, erken ik volmondig: dan, of het even dus gelegen zy met deeze woorden *de Koning overleeden*, ſtaat nog in geſchil. De reden, waarom de woorden, *de overleeden Koning*, onbekwaam zijn hier te voldoen, is klaar. Ze is naamelijk geene andere, dan dat het zelfſtandig naamwoord, of het voornaamwoord, in deeze woordſchikkinge niet ſtaan kan zonder een deelwoord, 't zy duidlijk daar by uitgedrukt, 't zy daar onder te verſtaan gegeeven. En, ſchoon 't waar is, dat *overleeden* uit zynen aard een deelwoord is; is 't niet min waar, gelijk U bekend is, dat een deelwoord, tuſchen een ledeken en een zelfſtandig naamwoord geplaatſt, als hier, *de* overleeden *Koning*, zynen aard verlieſt, en in een bloot byvoeglijk naamwoord word veranderd; gelijk 't niet-min zeker is, dat hier geen deelwoord, zelfs niet door uitlaating, word te verſtaan gegeeven.

Dat ook de woorden, *de Koning*, *overleeden zijnde*, in de ſpreekwyze, by U voor-geſteld, onvolmaakt zijn zonder de volgende, *werdt gebalſemd*, erken ik niet min volmondig. Dan, of het wederom dus gelegen zy met de woorden, *de Koning overleeden zijnde*, aangevuld met de volgende, *wierd de Kroonprins gezalfd*, ſtaat niet min nog in geſchil. De reden, waarom de woorden, *de Koning*, *overleeden zijnde*, zelfs aangevuld met de woorden, *wierd de Kroonprins gezalfd*, onvolmaakt zijn, is wederom klaar. Ze is naamelijk geene andere, dan dat het zelfſtandig naamwoord, of het voornaamwoord, in deeze woordſchikkinge onafſcheidbaar, dat is, zonder dat 'er eene zinſnyding tuſchen beide geſteld worde, aan het deelwoord moet gehegt zijn; ten ware men het zelfſtandige naamwoord of het voornaamwoord nader omſchryven wilde; in welken gevalle de omſchryving, tuſchen twee zinſnydingen geſteld zijnde, genoegzaam aan-wijſt, dat het volgend deelwoord, tot het voorgegaane zelfſtandige naamwoord of voor-

naamwoord moet gebragt worden; als in deeze woorden, *de Koning, die dus lang geregeerd had, overleeden zijnde; verkoos men eenen anderen.*

Uit het dus ver verhandelde, Mijn Heer! beſluit ik nu aldus: *Wijl de Ouden ons niet in alle gevallen te volgen ſtaan, willen we ons niet ſtellen ten ſpot van al wat groot in 't ſtuk van taalkunde genoemd word; Wijl we ook 't gevoelen der Ouden wegens den* Ablativus abſolutus *niet klaar konnen ontdekken; Wijl de hedendaagſchen, en voornaamelijk die doorluchtige drieman-ſchap, de Heeren Hooft, Vondel en Ten Kate, van onſterflyke gedagteniſſe, in plaatſe van den Latijnſchen* Ablativus abſolutus *den* Nominativus *gebezigd hebben; Wijl 't gebruik, die dwingland van de taalen, den* Ablativus abſolutus, *vooral in de voornaamwoorden, zonder kwetſen zelfs van 't allergrofſt gehoor niet wil gedoogen; Wijl de omſchryving met* Toen, Na dat *enz. den ſtijl vaak al te zeer verzwakt; Wijl de* Nominativus abſolutus, *zelfs aangemerkt buiten het voorzegde, zo veel redens voor zig heeft, als de* Ablativus; *heeft men voortaan den* Ablativus *te verwerpen; en den* Nominativus abſolutus *te behouden.*

Eer ik, Mijn Heer! geheellijk hier van af-ſcheide, neem ik de vryheid van Uwe nadere bedenkinge te beveelen, of Uwe ganſche verhandeling over den *Ablativus abſolutus* wel zeer te pas kwam ter gelegenheid van Vondels woorden *geduurende den ſtrijt.* Ik twyfel naamelijk, of deeze woorden van Vondel wel eenen *Ablativus abſolutus* behelzen; en of het woord, *geduurende*, 't welk uit zynen aard wel een deelwoord is, hier niet in een voorzetſel verwandeld zy. 't Welk indien zo ware; zou Vondel hier niet tegen zyne gewoonte, van den *Nominativus abſolutus* te gebruiken, hebben aan-gegaan; en met reden *den ſtrijt* gezegd hebben; wijl onze voorzetſels, als voorzetſels, nooit eenen *Nominativus*, mijns weetens, agter zig gedoogen. Onder de deelwoorden, die by gelegenheid in voorzetſels verwandelen, ſchijn ik my mede te mogen ſtellen *Staande, Niettegen-*

tegenſtaande, *Onaangezien* en andere; En in myne vermoeden, dat deeze deelwoorden den aard van voorzetſelen aan-neemen, word ik zelfs beveſtigd door Uwe ſchrijfwijs van 't woord *Niettegenſtaande*; 't welk, indien 't bleef een deelwoord met een bywoord van ontkenninge, noodzaaklijk moeſt geſchreeven worden *Niet tegenſtaande*. Ook weet ik niet, dat immer eenig deelwoord, als deelwoord, het ontkennend *on* voorop-ontvangt, gelijk in 't woord *Onaangezien* geſchied. Wat hiervan zy, Mijn Heer! ik geef dit, als eene bloote bedenking, op; houdende dat ze Uwe nadere overweeginge niet ganſch en al onwaardig zy.

Zie daar, Mijn Heer! alles, wat ik op dit ſtuk U voor te houden hadde. Ik zie met leedwezen, dat mijn brief tot zo vreeslijk eene lengte is uitgedeegen. Egter vind ik niet, dat ik in minder woorden met zo veele klaarheid my koſt uitdrukken. Zelfs zoude ik, indien ik ſchreef voor het gemeen, of voor iemand, min dan Gy, doorzult in taalkunde, my genoodzaakt achten, hier en daar myne gedagten nog wat meerder uit te breiden. Wat is my nu nog overig, dan U te verzoeken, de vryheid, in deezen by my gebruikt, gunſtig te verſchoonen? wat anders, dan U te bidden, deezen met zo veel genegenheids te ontvangen, en met zo veel aandagts te overweegen, als hy van my met yver tot ontdekking van de waarheid, en met eerbied voor Uwe gaven geſteld is? Gy doch ſtaat billijk tans aen 't hoofd van allen, die, zo veel in hen is, zig onderwinden, van de nog overgebleevene ſmetten Neerlands taal te zuiveren. Wien dan mogt ik bet myne bedenkingen op eenig deel der zelve op-geeven, dan U, die 'er gelegenheid toe gaaft, en als met éénen wenk al, wat zuiver Neerduitſch poogt te ſpreeken of te ſchryven, van het doolpad af-, en de regte heerbaan opleid? Mogten U van Uwe gewigtigere bezigheden eenige ſtonden over-ſchieten, om Uwe gedagten op den inhoud deezes my te gunnen; niemand hield zig bet vereerd, dan hy, die Uwen aanzienlyken perſoon,

en hoeveelen U aan 't hart liggen, beveelt in de hoede des nooit sluimerenden Wachters, en zig zo gaarne tekent,

WELEDELE GESTRENGE HEER!

Uwe Weledele Geſtrengheids verpligtſten en bereidſten Dienaar

MATTH. VAN LEEUWAARDEN.

Haerlem 26. September 1737.

NAE-

NAE-BERIGT

VAN

JUSTUS VAN LEEUWAERDEN,

BETREFFENDE HET GESCHIL

OVER DEN

ABLATIVUS ABSOLUTUS.

Wie twijffelt of 't zal den regtſchaepen Liefhebber der Nederduitſe taele ſmerten dit pleit over den *Nominativus* en *Ablativus Abſolutus* dus onvoldongen te zien, en vervolgens buiten ſtaet van wyzen? gemerkt dat de Wel-Ed. Geſtr. Heer B. Huydecoper eerſt, in zyne Proeve, voor den Ablativus; Mattheus van Leeuwaerden daer op, in zynen Brief, voor den Nominativus; en mijn Heer Huydecoper nu weer hier op voor den Ablativus gepleit heeft. Zo dat het dupliek, mag ik zo ſpreeken, daer aen nog hapere. De Lezer denkt wel ligtelijk: Hoe dit zo? iemand kan immers billyker wyze, 't eerſte en laetſte woord niet te evens hebben. Mattheus van Leeuwaerden moet door dezen wijdloopigen brief dan uit het veld zijn geſlaegen. op dat hy derhalve zulks niet waene, diene dit volgende berigt.

Mattheus van Leeuwaerden meer aen den Heer Huydecoper geſchreven hebbende gehad, zonder daer ooit antwoord op te ontvangen, ſchreef deezen brief in September 1737. En overleedt daer op in Maert 1739. mede zonder eenig antwoord op den zelven; Ja zonder ooit geweeten te hebben, of hy te regt gerackt ware, ofte niet. Hier op zendt de Heer Huydecoper,

per, deezen brief af in November daer aen volgende. 't Is derhalven gants buiten de ſchuld van Mattheus van Leeuwaerden, dat dit zo onvoldongen 't licht ziet. Was zijn dood daer niet tuſſen beide gekoomen; de tijd zou geleerd hebben, of hy hier tegen iet hadde in te brengen; dan of hy mede, als de Heer Huydecoper geruſt ware, en wel verzekerd, dat hier onzen Nederduitſen Ablativus abſolutus een grondſlag geleid is, die noch door redenen; noch door gezag van Voornaeme Mannen, noch door 't gebruik... verwrikt of beweegd zal worden.

't Gaet vaſt, dat de grootſte menigte, overgehaeld door 't gezag van den Heer Huydecoper, het laetſte vry ligt zal gelooven. Maer of mogelijk de zulke, wier geeſt magtig genoeg is, om door ſpinnewebben van niet al te gegronde redenen heen te ſnorren, daer niet nog al wat aen zullen twijffelen, zal de tijd leeren. 't Was derhalve vooral voor de eerſte te wenſen, dat iemand, daer toe luſt, tijd en kunde hebbende eens vervulde 't geen aen dit geding nog gebreekt. Ik voor my, op niet één eenig deezer drie hoedaenigheden te roemen hebbende, en my vervolgens wel wagten zullende, dat te onderneemen, kan echter niet naelaeten hier, uit één ſtaeltje of twee, eens te doen zien, of hy niet wat heel ligt te vrede zijn moet, die zig met zulke redenen gants laet genoegen.

Men bezie ten dien einde dan voor eerſt eens hoe het gezag in deezen, van Vondel, Ten Kate, en Hooft, daer M. van Leeuwaerden zig onder anderen op beroepen hadt, om verre geworpen word! 't koomt, meen ik, in 't zaeklyke hier op uit.

1. Vondel *is van weinig gezag in dit ſtuk, omdat hy 'er nooit over geſchreven heeft.* Ook vertrouwt de Heer Huydecoper, *dat hy nooit om dit geſchil gedagt heeft. Zullen Schryvers regt gezag hebben, moeten ze over die ſtoffe geſchreven hebben.* Maer dat Vondel nooit om dit ſtuk zoude gedacht hebben, daer hy 't zo naeuwkeurig waerneemt, en daer de Heer Huyde-

coper zelf in de Voorrede voor zyne Proeve, van hem getuigt, dat niemand meer gedaen heeft, tot beſchaving van onze Tael en Dichtkunde dan Vondel; heeft het wel veel ſchijn?

Is 't ook niet vry onmoogelijk Latijn te kennen, en te gelijk van deezen regel onkundig te weezen? Dat derhalve Vondel, dit zo naeuw waergenomen hebbende, zo groot een beſchaver onzer taele geweeſt zijnde, en daer en boven Latijn hebbende gekend, om deezen regel niet zoude gedagt hebben. In wien kan 't koomen! Ja wie twyfelt of de Heer Huydecoper, met al den Lof, Vondel in andere gevallen gegeeven, hem wel zo veel dienſt gedaen hebbe, als ondienſt, met dus laeg van deszelfs gedagten te gevoelen? En zijn voorbeelden (dat ik dit in 't voorbygaen vraege) zijn voorbeelden van weinig gezag, ten zy uit Schryvers, die hier over in 't byzonder geſchreven hebben; waer vaeren we dan heen met al die voorbeelden van de Ouden, en van de Meſo-Gotthen, Frank-Duitſen, en Angel-Saxen, daer de Heer Huydecoper zo veel mede op heeft? hebben die over den Ablativus Abſolutus geſchreven? ik meen Neen.

2. Ten Kate *kan hier geen rechter weezen, wijl de man geen kennis hadde van de zaek.* Dat Ten Kate de beſchryving van den Ablativus Abſolutus vry beter hadde konnen doen, zal ik gaerne belyden: maer echter noode; dat hy daerom geen kennis deszelfs gehad hebbe.

Schoon men weet, wat *in genere* de Ablativus Abſolutus zy, is het echter zo light niet daer eene algemeene beſchryvinge van te geeven, die in alle haere deelen voldoet. En hoewel ik het den Heere Huydecoper, zo goed, als iemand ter werreld, zoude toevertrouwen, zou echter te bezien geſtaen hebben, of dezelve die ten eerſte zoude gegeeven hebben, zo voldoende, dat er in 't een of ander deel niet iets op te zeggen ware. 't Is ligter iets te berispen en te verbeteren, dan het zelf van eerſt af in onberispelyke orde te brengen. De Man heeft waerlijk te veel arbeids aengewend,

en der Nederduitſe taele te veel nuts gedaen, om dus laeg van hem te gevoelen en te gewaegen. By zijn leeven heeft immers de Heer Huydecoper zelf, en dat wanneer hy hem over deezen Ablativus Abſolutus zo wel geleezen hadt, als nu, van hem getuigd. *de Heer Ten Kate, die treflyke Schryver.* Ai laet het by ons niet net anders gaen, dan by de Ouden, die zeyden

Majus ab exequiis nomen in era venit.

3. Hooft *is meer voor den Ablativus dan Nominativus Abſolutus.* Waerlijk was het niet wat om de victorie, zou men wel zo ſpreeken? *in zyne Waernemingen* §. 99 en 110, zegt de Heer Huydecoper, is hy nader aen den Ablativus dan aen den Nominativus, ja ſluit den Nominativus wel deeglijk uit. Men zie dezelve daer maer, bid ik, eenvoudig op in, en byzonder de §. 110. zo als ze by Ten Kate regel voor regel, en zonder de verklaringen van de Heer Huydecoper ſtaen: en ik twijffel vry wat, of wel iemand, buiten Zijn Wel-Ed. Geſtr., dat daer zal vinden; en of ieder niet veel eer zal begrypen, dat de Heer Hooft daer niet zoo zeer vraegt: DEN KONING DOOD ZIJNDE *is 't Ablativus?* (want dat ſprak genoegſaem van zelf: wat zou 't dus alleen ſtaende anders weezen? een Accuſativus was immers verre gezogt) als wel of men dus in Ablativo, DEN KONING DOOD ZIJNDE, ſchryven moet? en daer op antwoord hy rond uit: Neen.

Maer eens onderſteld zijnde, 't ſtond hier twyfelachtig, 't geen ik niet zie, zo is immers zijn gevoelen in zyne ſchriften te vinden. Dan: hier heeft de Heer Huydecoper tegen *dat hy in zijn Hiſtorien de menigte volgde, en dat die plaetſen, door deezen zo even aengehaelde waernemingen, ontzenuwd worden.* Hier op zou heel light iemand de vryheid neemen konnen te vraegen, voor eerſt: of de Heer Huydecoper zo al wel doet met maer te zeggen

gen

gen bladz. 11. en bladz. 14. *in zyne Hiſtorien*, aldus, met zo in 't byzonder zyne hiſtorien te noemen, ſtilzwygends als te kennen geevende: *in zyne andere ſchriften niet*. daer immers iemand de kunde van de Heer Huydecoper verre te kort zoude doen, die Zijn Wel-Ed. Geſtr. toevertrouwde, dat Ze niet wiſt dat Hooft het alomme deedt, zo wel in zijn Tacitus, Hendrik de Groot, Brieven, enz. als in zyne Hiſtorien. Ten anderen, of, wel verre van te ſtellen, dat de manier, hier omtrent in alle zyne ſchriften gehouden, door twyfelachtige waerneemingen ontzenuwd zoude worden, men niet veel eer zyne waere meening deswege, in zyne ſchriften, moet zoeken? dit is immers iets, 't welk geen billijk mens kan tegenſpreeken. Zal ééne zogenaemde duiſtere waerneming honderd klaere plaetſen ontzenuwen? of zullen honderd klaere plaetſen zulk ééne duiſtere waerneming ophelderen? Zal men ook zeggen al wat de Heer Hooft derwege in zyne ſchriften geſchreeven heeft, is maer volgens den algemeenen ſlenter geweeſt, maer in deeze Waerneemingen heeft hy er met nadruk om gedacht? Ja! wie gelooft zulks van hem? hy was de man wel, om zig van de menigte, en den gemeenen ſlenter, achteloos te laeten wegſleepen: En dat op zo ontelbaere plaetſen; plaetſen, daer men verſteld moet ſtaen, hoe hy zig van dien Latijnſen trant, daer hy anders zo gaerne heen wilde, zo zorgvuldig, en als met de alleruitterſte omzigtigheid gewacht hebbe. Zal de Heer Huydecoper ook zeggen: de Schriften heeft hy eerſt, de Waerneemingen laetſt geſchreeven? doch wie bewijſt dat? en al was dat beweezen: vermits zyne hiſtorien nae zijn dood, op nieuw, door zijn Zoon, naer een boek, daer de Heer Droſſaert, zelf de laetſte hand aen geleid hadt, en dat hy op ontelbare plaetſen hadt verbeterd, en beſchaefd, zijn uitgegeeven, beteekende het immers nog niets.

Dit dan alles zo zijnde, moet men niet verwonderd ſtaen, den Heer Huydecoper het wigtig gezag deezer drie Mannen dus te zien verwerpen,

en zelf, wanneer Zijn Wel-Ed. Geſtr. van de Heer Hooft afſcheidt, als in de uiterſte triumf, te hooren zeggen: Gy miſt dan een grooten ſteun, nu u 't gezag van Hooft is ontvallen?

Dan dit daer: nu eens tot iet anders. Bladz. 22. en volgende handelt de Heer Huydecoper in 't breede over 't gebruik van wat vermogen dat zy ten opzichte der taelen, en hoe ver 't zelve hier ſtrekke voor of tegen den Nominativus of Ablativus Abſolutus. We zullen de moeite nemen dit punt, als (onzes Oordeels) de aller voornaemſte ſpil, waer op dit geheele werk draeit, eens wat meer van naby te beſchouwen.

De beſchryving by Zijn Wel-Ed. Geſtr. daer van gemaekt, en de verdeeling van dat gebruik willen we gaerne toeſtemmen. Te weeten, dat het beſtaet, (1) in een gemeen gebruik van ſpreeken in den daeglijkſen omgang: (2) in dat der kladſchryveren: En (3) in dat der taelkundigen, op welk laetſte het hier alleen aenkoomt. Is nu het gebruik deezer taelkundige of goede Schryveren voor den Nominativus, of is het voor den Ablativus Abſolutus? wy oordeelen dat het zelve ontwyfelbaer, als een tieran in deezen te volgen is. Zo in tegendeel de goede Schryvers hier in van den andere verſchillen, dat men dan zien kan, of de Ouden hier enen vaſten voet hadden, op dat men dan hen volge.

Mattheus van Leeuwaerden nu hadde zig op zodaenig een gebruik der nieuwe Schryveren beroepen: doch de Heer Huydecoper zeide, in tegendeel te zullen toonen dat het gebruik niet algemeen voor hem is. Hoe Zijn Wel-Ed. Geſtr. dat gedaen hebbe zal in 't vervolg blyken. Hier zullen we in 't voorbygaen aenmerken, dat de Heer Huydecoper met deeze zo voorzigtige uitdrukking van *Algemeen* te kennen geeft, hoe weinig Zijn Wel-Ed. Geſtr. de zaek zelf vertrouwt; want wil men dit *algemeen* in eenen volſtrekten zin neemen, is er genoegſaem geen *algemeen*: En vertrouwen we dat iemand naeuw eenig ſtuk onzer taele, uit het gebruik van

van goede Schryveren zo zou kunnen vaſt ſtellen, wijl er byna altoos of by den eenen of by den anderen wel eenige plaets tegen te vinden zou zijn. Onzes oordeels moet het gebruik heeten door te gaen, wanneer de meerderheid van goede Schryveren zo zeer aen deszelfs zyde is, dat het tegendeel daer in geenen deelen by haelen mag of by te noemen is. Is nu 't gebruik zodanig voor den Nominativus; of is het zo voor den Ablativus Abſolutus, is de zaek uit; ſtaet het in 't geſchil, dan moet men na de Ouden.

Dat het gebruik van goede Schryveren zo algemeen voor den Nominativus is, gelooven we dat al wie zonder vooroordeel dezelve ooit met oplettenheid geleezen heeft, bekennen zal. Al de voorbeelden van den eenen en van den anderen kant op te haelen, is onmooglijk; we meenen dat we het genoeg bewyzen, als we ſtellen.

1. Dat het zonder tegenſpraek zijn Hooft, Vondel, en Ten Kate. Want of wel de Heer Huydecoper oordeele: van den eerſten, dat hy om de veiligheid de meenigte volgde; van den tweeden, dat hy het deedt zonder er op te denken; en van den laetſten, dat hy 't ſtuk niet verſtondt; Zijn Wel-Ed. Geſtr. kan niet tegenſpreken, dat zy den Nominativus hebben gehouden.

2. Dat de Heer Huydecoper zelf zegt dat Hooft veiligſt oordeelde de *menigte* te volgen: Aldus zelf te kennen gevende dat de menigte voor den Nominativus is. Want dat Zijn Wel-Ed. Geſtr. hier de menigte goede Schryvers op 't oog heeft, mag men billijk vaſt ſtellen, wijl het Hooft, die zig immers der menigte zo weinig bekreunde, zekerlijk verongelijkt ware, van hem te vertrouwen, dat hy veiligſt zoude ge-acht hebben de domme menigte te volgen.

3. De weinige voorbeelden voor den Ablativus Abſolutus in de Proeve van Zijn Wel-Ed. Geſtr. te berde gebragt, waer van 't aental zo gering is, dat Zy zig deswege hier bl. 49. zelf beklaegt.

4. De ſchaersheid der hier nu nog by gebragte: deeze zijn twee plaetſen uit D. van Hoogſtraten in zijn Aentekeningen op Fedrus. Twee uit J. de Haes Toneel van Heidenſe dapperheid. En twee uit den Schryver van den tegenwoordigen Staet van Staets Braband. buiten welke de Heer Huydecoper genoeg te kennen geeft, er geen meer te berde te konnen brengen.

Deeze plaetſen zullen we eens wat nader bezien, en voor eerſt de twee laetſte. Vooraf zeggen we dat hier ontbreekt de naem des Schryvers: dienvolgens, dat op deszelfs gezag niet zeer te bouwen is. Ten andere is eene derzelve plaetſen, *geduurende den Spaenſchen Oorlog*. over hoedaenig eene Matth. van Leeuwaerden met de uiterſte billijkheid in bedenken heeft gegeeven. of hier wel een Ablativus Abſolutus ware, en of *geduurende* dus geſteld, niet veel eer voor een deelwoord, in een voorzetſel verwandeld, met een Accuſativus er achter, te houden zy, 't geen, onzes bedunkens, vry klaer is, voor al, wanneer men er by bedenkt, dat al zulke als *noopende*, *raekende*, *niet tegenſtaende*, *onaengezien*, *belangende*, *geduerende*, en dergelyke, dus voor het naemwoord geplaeſt, by hen, die volſtrekt tegen den Ablativus Abſolutus zijn, veel al zoo geſteld worde. Derhalve zou dan 't eene dier voorbeelden hier niet te paſſe komen.

Van die twee uit J. de Haes zal ik niet oordeelen, als dat werk niet magtig; doch 't koomt er niet op aen, we zullen ze maer blindlings goedkeuren, alſchoon we niet weeten of de Schryver zig alomme gelijk zy, of niet.

Dan 't gezag van D. van Hoogſtraten zou hier meer klemmen, als zijnde zekerlijk geen gering opbouwer onzer taele. De twee plaetſen, hier bygebragt, zijn wezentlijk voor den Heer Huydecoper, en zo ik vertrouw de eenigſte in dat werk te vinden; doch, wanneer ik uit het zelve er twee a drie weer tegen levere, twyfel ik niet of de Heer Huydecoper, zal de ſtem van den Heer van Hoogſtraten in dit ſtuk zelf afkeuren. Naemelijk

bl.

bl. 86. *Een wagen met* 4 *paerden gereed* ſtaende —— *kwam er een vlieg op den diſſelboom zitten.*

bl. 105. *En zy weeten* willende, *van wie hy dit hadt, bekende hy dat het hem van zynen Heere geleerd was.*

bl. 148. *Zeker afgezant van een groot Hof als hy zijn plicht by deeze Vorſtinne in den Hage hadt afgelegt*, achteruittreedende, *op dat hy haer den rug niet toe zoude keeren, toen hy het vertrek zoude uitgaen, is het gebeurd dat aen eene kaerskroon —— zijn paruik vaſt raekte, enz.*

Zo dat D. v. Hoogſtraten hier even telt of hy er niet ware.

Men vergelyke nu deeze plaetſen eens tegen 't gezag van Hooft, Vondel en Ten Kate, tegen die gantſe menigte by den Heer Huydecoper in zyne Proeve bl. 572. zelf te voorſchijn gebragt; en by zo oneindig veele anderen, die we er zouden kunnen byvoegen, leedt de zaek laſt, en men zie of ze daer by in 't duizendſte deel haelen konnen.

En eindelijk men leeze, om hier omtrent alle geſchil weg te neemen

5. De woorden van den Heer Huydecoper zelf, in zyne Proeve bl. 572. „ Aenmerkens waerdig is dit voorbeeld van den Ablativus Abſolutus, gelijk „ de Latynen ſpreeken, *geduurende den ſtrijt*, niet *de ſtrijt*. hoewel al onze „ voornaemſte Schryvers, en Vondel zelf anders gewoon zijn hier den eer„ ſten in plaetſe van den zesden naemval te gebruiken, enz. " Waer mede wy dan ook al de Werreld benevens den Heer Huydecoper, wel eens in bedenken willen geeven, op wat fondament Zijn Wel-Ed. Geſtr. dit zelf gezegd hebbende, dan nu belooven kon te toonen, dat het gebruik niet algemeen voor den Nominativus was, als mede hoe dezelve dat gedaen hebbe. Want dat Zijn Wel-Ed. Geſtr. hier eene onnoozele uitvlugt op zoude zoeken, en zeggen het gebruik zo wel van Oude als van Nieuwe Schryveren gemeend te hebben, kan in ons niet wel koomen, als zijnde te

verre

verre buiten den haek dat Zijn Wel-Ed. Geſtr. jegenwoordig van gebruik ſpreekende, op 't oog zoude hebben de mode van honderden van jaren te voren.

Dit nu zo zijnde, en 't gebruik van *al onze voornaemſte Schryveren*, naer 't zeggen van de Heer Huydecoper zelf, dus voor den Nominativus zijnde, konnen we niet zien, waerom we niet zonder eenig omzien den Nominativus houden, en deze zaek als afgedaen en uitgeweezen reekenen zouden. Doch of ſchoon we nu getoond hebben dat de Nominativus het gebruik der nieuwe Schryveren aen zijn zyde heeft, en deeze zaek onzes oordeels, daer mede afgedaen behoorde te zijn, laeten we ten overvloede nu nog eens toonen, dat zo wy dit niet voor den Nominativus hadden, de Ouden ons in deezen niet zouden te ſtade koomen, als in 't geheel niet eenpaerig voor den Ablativus ſtemmende.

Wy zullen met den Heer Huydecoper het tijdſtip tuſſen oude en nieuwe Schryvers ſtellen met den aenvang der Spaenſe beroerte, en over zulks omtrent het Jaer 1560. maer konnen Zijn Wel-Ed. Geſtr. gants niet toeſtaen dat de oudſte de beſte weezen zouden. Want wat tael is het, die men over twaelf of veertien Eeuwen geſprooken heeft? de Spreuk van Zijn Wel-Ed. Geſtr. *hoe nader aen den oorſprong, hoe verder van 't bederf*, koomt onzes Oordeels hier niet te pas. Omtrent bronnen en beeken is ze waer, maer omtrent Kunſten, Weetenſchappen en Taelen gants niet. Zeker zijn die gebreklijk in den aenvang, maer worden door nieuwe vindingen, en geduerig beſchaeven van tijd tot tijd hoe langer hoe beter. Gelijk ook onze tael, voorheen zo barbaers, by 't opkoomen der Spaenſe beroertens, al zo verre was gebragt, dat ze als de Heer Huydecoper in de Proeve bl. 131. zelf daer van gewaegt, tot een hoogen trap van luiſter geklommen was. Doch door den handel der Spanjaerden geraekte zo wel de Tael, als Kerk en Staet, in wanorde, en zijn veele zaeken, toen in de war geraekt, en

na-

naderhand, by den eenen der goede Schryveren dus, by andere weer zo gebruikt, in 't vervolg weer te recht gebragt uit den doorgaenden vaften voet, daer in by de Oude gehouden.

Een doorſtralend bewijs vinden wy daer van in het *als* voor *dan* gebruikt. Dit wierdt by deezen der nieuwe Schryveren dus, by genen zo gebezigd. Men was onzeker wat voet te houden: en ging daer op de Oude voor den tijd des Spaenſchen Oorlogs naer, en vondt die zo eenſtemmig en naeuwkeurig op dit ſtuk, dat, wie het zag, terſtond hen daer in naervolgde. Op deezen voet zouden we billijk, indien het gebruik omtrent den Nominativus of Ablativus Abſolutus niet reeds uitſpraek gedaen hadde, de oude hier over raed moogen pleegen. Doch men zoude by hen niets minder dan de ſtemmen in 't gemeen voor den Ablativus Abſolutus vinden, hoe zeer de Heer Huydecoper zig daer ook op beroepe. Om deswege overtuigd te zijn, zie men daer eens op in de plaetſen by Matth. van Leeuwaerden uit een Nieuw Teſtament van 't Jaer MDXXXIII. aengehaeld. Welke voorbeelden als van een tijd, waer in onze tael by de Oude in haer luifter was, wy van vry meer waerdye houden, dan die van zes, acht of tien Eeuwen ouder, niet tegenſtaende de Critique van Zijn Wel-Ed. Geſtr. hier op, als of de tael toen al verbaſterde: zijnde dit niet gedrukt in 't begin der Spaenſche onorde, maer immers wel omtrend dertig Jaeren voor het tijdſtip, 't geen Zijn Wel-Ed. Geſtr. daer van zelf bl. 131. in haere Proeve en bl. 3. in derzelver Voorrede geliefd heeft te ſtellen, en vervolgens in den bloeijendſten tijd.

Item een ander Nieuw Teſtament, gedrukt te Antwerpen 26. Sept. 1525. *Matth.* 9. *Ende* JEZUS *van daer gaende, zijn hem gevolcht twee blinde Mannen, enz. Matth.* 12. *Ende* JEZUS *noch ſprekende totten ſcare, ſiet ſo ſtonden ſijn Moeder, en ſine Broederen, daer buyten, enz.* Deeze voorbeelden zijn van een aenmerkelijk gewigt in dit geval, als eigene naemen zijnde, die (*quod notandum*) hier overal zeer naeuwkeurig naer den Latijnſen

 trant

trant gedeclineerd ſtaen, ten bewyze dat ze op deeze plaetſen niet zonder de uiterſte onzigtigheid en voorbedagten raede tegen de Latijnſen trant aen in Nominativo gehouden zijn.

Leven Jezu Chriſti, gedrukt 1499. buiten Schoenhoven bl. 1. *Ende dit al te ſamen ſeer puntelike gedeilt in VII. dagen van den weke*, ELKE *dach hebbende ſijn ſonderlinge oeffeninge van de VII. gethiden, na wtwiſinge des tafels hier navolgende.* Wien het luſte bet in deeze dorre en verdrietelyke Lecture zig bezig te houden, die zoude, ſtellen we vaſt, 'er vry meer vinden; 't welk een ieder ligtelijk gelooven zal, wanneer wy 'er in allen ernſt van zeggen, dat ons al zoekende deeze voorbeelden dus zijn in de hand gekoomen, ten voordeele des Nominativus, zonder dat wy 'er een eenig voor den Ablativus Abſolutus hebben ontmoet: twyfelende derhalven zeer of de Heer Huydecoper zodaenig eene verklaering wegens de plaetſen, by Zijn Wel-Ed. Geſtr. voor den Ablativus Abſolutus te berde gebracht, wel zoude durven doen.

Dus, meen ik, bleek ten allerklaerſt, zo als Matth. van Leeuwaerden wel hadde gezegd, dat het gebruik van goede nieuwe Schryveren, dat wy volſtrekt volgen moeten, voor den Nominativus is. En dan nog daer en boven dat de Oude den Ablativus Abſolutus niet doorgaens gebruikt hebben, over zulks, dat, al ware het gebruik by de nieuwe in 't gemeen niet voor den Nominativus, men egter den Ablativus Abſolutus niet zoude kunnen verkiezen, om 't voorbeeld der Ouden.

Wy worden te onmaetig wijdloopig, anders diende, 't geene de Heer Huydecoper ten voordeele van den Ablativus Abſolutus uit het Italiaens, Engels, en Franſch aenhaelt, mede wel eens wat naeuwer naegegaen. Ook de menigvuldige en zo hooggaende Lof, door de Heer Huydecoper den Heer Ten Kate by zijn Leven gegeeven, wel eens vergeleeken by deszelfs gedrag, na 's Mans dood.

Zo dienden wy mede noodig nog wel wat te zeggen, van dat Matth.

van

van Leeuwaerden dan eens beſchreeven wordt, als hadde hy genoegſaem niets wegens de verhandelde ſtoffe geopperd, dan 't geene hy uit den Heer Ten Kate hadde gehaeld: dan eens, als hadde hy byna alles, wat Ten Kate geſchreeven heeft, voor 't zyne overgenoomen: dan eens als hadde hy alle gezag ten deezen opzigte, aen vertaelingen in 't algemeen geweigerd: dan eens als hadde hy, gelijk hy onkundig is geweeſt van de betekenis van 't Oude EREN, zo ook niet geweeten dat *Colere* bouwen betekent, en menigte van plaetſen meer.

Doch gelijk het alle redeneeringen zijn, waer van de Ongegrondheid eenen iegelyken, dien het luſt ſlegts de minſte oplettenheid te gebruiken, terſtond in 't oog moet loopen, zullen we die kortheids halve ſtil voorby gaen, en alleen nog maer een woord zeggen van zekere belofte, die Mattheus van Leeuwaerden, met even zo weinig gronds, wordt te laſt gelegd.

Op eene tegenwerping naemelijk, hoe de Nominativus Abſolutus zo alleen zoude konnen ſtaen, hadt Mattheus van Leeuwaerden dus geſchreeven: *Gy ſtelt, Mijn Heer! dat de Ablativus dus wel alleen ſtaen kan; zo haeſt nu U gelieven zal, my de reden daer van te geeven, zal ik in ſtaet zijn U reden te geeven, waerom ik dit van den Nominativus houde.* Ik bid U, is het niet eene zwakke *Obligatie*, om er zo zeer den edelmoedigen op te ſpeelen, als de Heer Huydecoper doet, wanneer dezelve Mattheus van Leeuwaerden daer van ontſlaet. Want voor eerſt: wat verbintenis, bid ik, zit er in? By voorbeeld, iemand zegt: wanneer my eens dit, of dat gebeurt, zal ik ook wel in ſtaet weezen, zo pragtig te konnen leven, als die, of die; is hy daerom, wanneer dat, gebeurt, genoodzaekt zo te leeven? Ten andere: eens onderſteld zijnde, dat er eene verbintenis in zit, vraeg ik of de vervaldag derzelve al verſcheenen is? Immers op verre na niet. Die zoude zijn, wanneer de Heer Huydecoper reden van zijn Ablativus Abſolutus geliefde te geeven, en Zijn Wel-Ed. Geſtr. betuigt zelf heel in

't breede de rede niet te weeten: Maer echter hoop te hebben, dat ze nog eens ontdekt zal worden, en besluit ondertussen met Ovidius

Causa latet: vis est notissima fontis.

Zijn Wel-Ed. Gestr. neeme het niet kwalijk, 't zweemt wat naer den huid verkoopen, eer men den Beer heeft.

BRIEF
VAN
BALTHAZAR HUYDECOPER,
WEGENS DEN
ABLATIVUS ABSOLUTUS.

MIJN HEER,

Het gunstig oordeel, dat gy in uwen Brief, geſchreeven in de maand September des jaars 1737, over myne Werken geveld hebt, is my te aangenaamer geweest, omdat het u behaagd heeft, ook aan my te ontdekken een voornaam ſtuk, waarin gy van mijn gevoelen verſchilt. 't Is buiten twijffel, datmen, op die wyze malkanderen tegenſpreekende, op den rechten weg is, om ter kennisſe van waarheid en weetenſchap te komen. Want dikwils ſtruikelende, hebben wy ook dikwils onderrechtinge noodig. Ik betuig u myne dankbaarheid; en weet daarvan geen uitſteekender blijk te geeven, dan de ſtoffe, die den voornaamſten inhoud van uw ſchryven uitmaakt, met alle aandacht op nieuws te overweegen, en met een onzydig oog te herleezen, zo het geene ik zelf, in myne Proeve, voor het gebruik van den *ABLATIVUS ABSOLUTUS* in onze Moedertaale, als het geene de heer Ten Kate, gy na hem, en eenige anderen, tegen het zelve ingebragt hebben. Ik vrees wel, dat mijn Antwoord wat lang zal uitloopen; en ik my, door zaaken van andere natuur genoodzaakt zien, het begonnene aan een zyde te leggen. Doch mijn meenig is meer, u een voldoend en overtuigend, dan een verhaast antwoord te doen toekomen. Ook eischt de ſtoffe noch al wat leezens en overweegens. Om dan den tijd aan eene

[illegible]

[illegible]

Gy werpt my vervolgends tegen, dat de zwaarigheid, door Ten Kate, omtrent den Vertaaler van Tatiaan, geopperd, by my niet geheel en al is weggenomen. Ik antwoord eenvoudig, dat my die zwaarigheid niet

niet raakt, omdat ik my van 't gezag van dien Vertaaler niet bediend heb. Nochtans zullen wy het wat verder doen.

Vooraf lust het my, op te losſen de tegenwerping, die niet is van Ten Kate, maar van u: naamelijk, dat gy weigert eenig gezag, deezen aangaande, toe te ſtaan aan de voorbeelden, door my bygebragt, omdatze ontleend zijn uit Vertaalers; alsof die allen van *Latinismi* overvloeiden. Daartegen zeg ik in 't algemeen; Als veele Vertaalers, in verſcheiden tyden geleefd, op verſcheiden plaatſen geſchreeven, uit verſcheiden taalen vertaald hebbende, zich eenpaariglijk bedienen van eene ſpreekwyze, eigen aan de Latijnſche taale, zo moetmen al wat onverzettelijk zijn, om niet te erkennen, dat die ſpreekwyze ook eigen zy aan die taale, waarin zy ſchreeven. Maar in 't byzonder; Dat uwe tegenwerping in zich zelve krachteloos is, omdatze ſlechts paſſen zoude op eenigen, geenszins op alle de voorbeelden, uit oude Schryveren in myne Proeve by een gezaameld. Den Vertaaler van Boëtius heb ik noit anders genoemd dan *Vertaaler van Boëtius*, omdat my zijn eigen naam onbekend is, en ik, door dien van *Vertaaler*, wilde aanduiden eenen enkelen Schryver, dien ik nu zie, doch toen niet voorzien kon, dat ik ook had moeten aanhaalen als *Uitlegger* van Boëtius. Gy verwachtte, zegtge, voorbeelden in 't Nederduitsch opgeſteld, en gy vindt 'er eerst een, genomen uit een' Vertaaler, dien gy afwijst omdat hy een Vertaaler is. Gy bedriegt u. De twee voorbeelden van den *Abl. Abſ.* in het onzydige Geſlachte, die ik als overtuigende heb aangezien, en noch aanzie, bygebragt uit den Vertaaler, zijn ontleend van den Uitlegger van Boëtius; naamelijk deezen, *Ghemerct den ongherechtigen vonneſſe*, en *Verhoort deſen gheſcille*. Gy hebt dan deeze voorbeelden ten onrechte verworpen, omdatze in 't Nederduitsch zijn opgeſteld, gelijk gy zelf eischt. En gelijk dees Schryver hierin zyne eigen taal ſprak, zo is lichtelijk op te

maaken, dat hy, de Latijnſche woorden, *eodem ſuperſtite*, vertaalende *hem noch leevende*, ook daarin zijn eigen taal geſproken hebbe, en geen kreupele naarvolger van 't Latijn geweest zy. De uitſteekende netheid van dien Schryver, gemerkt den tijd waarin hy ſchreef, heb ik aangetoond uit het onderſcheid der Spellinge van D, DT en T: en opdat gy van de zelve te beter verzekerd moogt zijn, zal ik hier byvoegen eene plaats uit zijn Prologhe, daar hy zegt: „Ende want alſo Iheronimus ſuper Iob in prohe„mio ſeit: Het es beter hebben correcte boucken dan ſcone, mids dat „alle *incorrectie* WAT SINS BENEIMT, dien gheine ſcoonheit gheven en „can. Ende Seneca ad Lucillum in eener Epiſtolen tuugt, dat niet „en verſcilt, hoe vele ende hoe lettel boucken men hebbe, maer cor„recte ende goede; ſo heb ic, tot elcx nutſcap ende profite, den aller„eerſten bouc van defer Translacie, met mijnder hant ghecorrigiert, te „Sente Verelde te Ghend inde Librarie doen legghen, daer ieghen dat „een yghelic duutgheſcrifte daer af ſal prouven moghen." Heb dan, bid ik, wat meer achting voor deezen onbekenden, 't zy Schryver of Vertaaler, en laat ons van hem leeren, *dat alle incorrectie wat zins beneemt:* het welk, zo ergens, in ons verſchil plaats heeft. Zie ook den Heer van S. Aldegonde in de Voorrede zyner berijmde Pſalmen.

Maar een tweede bewijs, 't welk uwe tegenwerping alle kracht beneemt, is, dat de Ouden, geen Vertaalers zijnde, den *Abl. Abſ.* zo wel gebruikten als die; en daartegen, Vertaalers zijnde, dien zelfden *Abl.* zeer dikwils op andere en veelerleie wyzen, naar het hun goeddacht, uitdrukten, en zich geenszins zo beſchroomd aan hun voorſchrift verſlaafden. Het eerste zal in 't vervolg genoeg blyken. Het tweede is overvloedig te bewyzen alleen uit onzen taalkundigen Vertaaler van Boëtius, dien gy nochtans in uwe tegenwerpinge vooral ſchijnt te bedoelen. Boëtius ſchreef B. I. proſa 1: EADEM PRODENTE. de Vertaaler:

ker: „by haren bewiſe." I. 3: *Nonne — Socrates injuſte victoriam mortis*, ME ASTANTE, *promeruit* —— „was niet, te myner teghenwoordicheit, „Socrates tonrechte en onverdient ter dood ghebrocht?" Noch aldaar: *An te deſererem, nec ſarcinam, quam mei nominis invidia ſuſtuliſti*, COMMUNICATO *tecum* LABORE, *partirer?* —— „Zoude ic dy laaten, ende „niet helpen draghen dlaſt, dattu, in hatien van minen name, gheladen „hebs, eñ metti den aerbeyt niet deelen ghemeene?" I. 4: *tum ego*, COLLECTO *in vires* ANIMO —— „doe vergaderdic kracht in my." I. 6: *ut*, PRINCIPIO COGNITO, *quis ſit rerum finis ignores.* —— „dattu, „wetende dbeghinſele, ignoreirs wat thende der dynghen is." II. 2: *mecum veniunt*, ME ABEUNTE *diſcedunt.* —— „zy commen met my, „ende ſcheiden weder als ic vertrecke." Noch eens IV. 1: ME MONSTRANTE —— „by minen onderwyſe." Enz. Ik vertrouw dat deeze voorbeelden u zullen voldoen.

Van den Duitſchen Faſciculus Temporum heb ik hier niet veel te zeggen. 't Is zekerlijk een vertaaling. Ik heb my van de zelve bediend, vooral om des zelfs oudheid, zijnde gedrukt in het jaar 1480. Thans kan ik 't niet inzien, dewijl ik het ſlechts te leen gehad heb. Maar ook omtrent dit Werk bedriegt gy u, en wel grootelijks, als gy, om te bewyzen, dat in het zelve al mede veel Latijnſche lappen zouden gevonden worden, daartoe bybrengt deeze woorden: *om daer mede te ploeghen, te EREN ende te ſaeyen dat lant inder woeſtinen.* alsof dien Vertaaler het woord *Eren* niet in gedachten zoude gekomen zijn, ten waare hy 't Latijnſche COLERE voor zich gehad hadde. Gy bedriegt u hier meer dan eens. Eerſtelijk, in de betekenis van 't Latijnſche *Colere* ('t welk daar ook in 't Latijn niet gevonden wordt) ten anderen, in die van het Duitſche *Eren.* In 't Latijn, zo ik anders de rechte plaats hebbe, gelijk ik meene, ſtaat, *ut araret & ſeminaret in deſerto.*

Gy zult misschien vraagen, betekent COLERE dan niet *Eeren?* Ik antwoord, neen: immers niet eigelijk. *Colere* betekent, *zijn werk van iets maaken; zich gedurriglijk met iets bezig houden:* met een woord OEFFENEN. Zo is *Colere agrum*, het land oeffenen. Schaakspel MS. f. 32 b. *Tullius seit: insuper sine ipsa amicicia nec domus, villa nec urbs stare poterit, nec* ager cultus *permanebit. Dats; hier en boven zonder vriendschaep zo en mach huys, dorp noch stede bliven staen, noch* acker geoefent *worden.* Boëtius, L. V. Prosa I. colendi agri *causa fodiens humum.* de Vertaaler, f. 287 d, aldus: *uut causen van synen* acker te houfene *in daerde gravende.* Ovid. Art. Amandi III. v. 101.

Ordior a cultu. Cultis *bene Liber ab uvis*
Provenit; & culto stat seges alta solo.

't welk in eene oude overzetting, gedrukt te Antw. 1568, aldus luidt:

Van die oeffeninghe *wil ick eerst beginnen.*
Wiltmen van eenen acker *veel vruchten winnen,*
Hy moet wel gheoeffent *zijn en ghebowt.*

Ja die Latijnsche Dichter zelf verwisselde *colere* en *exercere*, Metam. II. 287. daar hy de gezengde *Aarde* aldus klaagende invoert:

Hosne mihi fructus, hunc fertilitatis honorem
Officiique refers, quod adunci vulnera aratri
Rastrorumque fero, totoque exerceor *anno.*

Maar dat *colere* de betekenis van *eeren* gekreegen heeft, is daaruit gesprooten, datmen zegt, *Colere Deum*; 't welk eigelijk is, *God dienen*, en nu veeltijds door *eeren* wordt uitgedrukt, omdatmen God niet kan *dienen* zonder hem te *eeren.* Doch dit noemden de Ouden al mede *Oeffenen.* Die Stede der Vrouwen MS. 1475. B. II. c. 21. *een God, diemen ghehouden were te* oeffene, *te dienene ende te anebedene.* Integendeel lees ik in de Ver-

taa-

maling van Beka, by Matthæus, Anal. T. III. in quarto p. 30. *dat hi dat volc bekeren ſoude, ende die* oefeninge der afgoden *uyt verdriven.* En in mijn MSS. van 't N. Teſtament, I Petri IV. 3. *oeffening der afgoden.* Paſſionaal, Zomerſtuk, 1478. f. 285 d. *een ſtat, daer men wel neer plach* te oefenen *die Godinne Vaſta.* De Uitlegger van Boëtius f. 26 a. *de* oufeninge, *dienſt, anbedinghe of weirdichede, diemen den* afgoden *of* duvels *doet.* En f. 53 a. *want zo es elcs* God *de dync, die hy meist* oufent, *begheirt of mint.* Aanmerkelijk is de plaats van Horatius, I Ep. 18. ỳ. 86.

Dulcis inexpertis cultura *potentis amici;*
Expertus metuit.

alsge ook hier *Cultura* wilde neemen voor *Eerbewyzing*, zou die verſtandige Dichter zeer dwaas gezeid hebben, *Expertus metuit.* Enz.

Maar nu zultge misſchien vraagen, wat is dan, *het land EEREN?* Eigelijk is 't PLOEGEN; van oorſprong 't zelfde met *Arare:* nochtans goed, hoewel oud, Duitsch; zo wel als *kooken* en *kok* goed Duitsch zijn, ſchoon de Latynen dat noemden, *kokere* en *kokus.* Want zo ſpraken zy, al ſchreevenze, *coquere* en *coquus.* Staa my toe, dat ik hier wederom zegge, Het zijn de Ouden alleen, die ons leeren konnen, wat Duitsch zy. Boek der Byen MS. 1330. p. 70. *op een tijt ſo* eerde *een bouman inden acker.* en p. 130. *ſo ſach hi den os* eren *in den ploech.* Jac. van Maerlant MS. f. 112 a.

Een oſſe ſprac doe vremde dinc
Tote enen man die eren *ghinc.*

Jacob Vilt, andere Vertaaler van Boetius, MS. 1470. B. III. R. 3.

Ende hondert oſſen, getuyert in zeelen
Om tlant te eerene ——

Schaak-

Schaakſpel MS. f. 42 a. *deſen Ackerman behoirt toe*, *te* eeren, *te ſpitten*, *te ſayen*, *te mayen*, enz. Jan Knijf, Hiſt. vande Oorlogen tuſſchen de Romeynen en Jooden, Cap. XXXVI. f. 55 b. *een ackerman*, *als hy ſijn lant* geaert *heeft en beſaeyt*. Sententie van 't Hof van Holland, 21 April 1523. p. 54. *Nochthans thadde belieft de gedaagde*, *zekere drie mergen lands*, —— *de impetrante toebehoorende*, *te doen* eren *en ploegen*. De Abt Willeramus, in zyne Uitbreiding van 't Hoogelied, II. 1, zeide: *alſo thaz veld* ungeërid *thie bluomen berid*. En Jan van Hout vertaalde 't met het zelfde woord: *gelijk dat veld* ongeërd *die bloemen draagt*. Daar Fr. Junius, die zyne Aanmerkingen op dat Werk in 't jaar 1655 uitgaf, aantekende p. 59, dat noch in zijn tijd *Aeren* of *Eren* by onze Vaderen gebruikt werdt voor *Ploegen*. Luc. XVII. 7, lees ik: *die enen knecht hebben ſal die* eert. Waarvoor Ulphilas zeide; *ſkalk aigands* ARIANDAM. in 't Grieksch ἀροτριῶντα. Want dit woord is bekend in alle taalen, die met de onze vermaagſchapt zijn. zie Fr. Junius, Gloſſ. Goth. en J. Schilterus, Gloſſ. Teut. En leer hieruit, hoe zeker hy gaa, die het hedendaagſche Gebruik alleen tot zijn' Leidsman neemt in het onderzoeken van woorden en taalwetten, waarvanwe terſtond nader zullen ſpreeken.

Want, gedreeven door het gezag, aan de eene zyde, van de voortreffelyke Mannen, Hooft, Vondel en Ten Kate, aan de andere zyde, van het Gebruik, maaktge geen zwaarigheid om noch eenen ſtap verder te gaan, en te zeggen, *Dat het u toeſchijnt*, *dat*, *al bleek ontegendenkbaar*, *dat de Ouden den Latijnſchen* Ablativus Abſolutus *eenſtemmiglijk in den* Ablativus *alleen uitgedrukt hadden*, *wy echter overvloedige reden zouden hebben om thans den* Nominativus *te gebruiken*. Waarlijk een ſtout en al te voorbaarig beſluit! Want ſchoon het gevoelen deezer drie Mannen zonneklaar bleek, gelijk het niet doet; ſchoon 't Gebruik algemeen voor u was, gelijk het niet is; zo zou noch te onderzoeken ſtaan, of de zaak in

ver-

verſchil van die natuur zy, datze zich behoore te onderwerpen aan 't Gebruik; en of dit Gebruik, 't welk een' *Nominativus* ſtelt in de plaatſe van een' *Ablativus*, niet veel eer den naam van Misbruik verdiene.

Het Gezag van achtbaare Schryvers komt voornaamlijk dan in aanmerkinge, wanneer blijkt, dat zy eene zaak onderzocht, en 'er hun oordeel over geuit hebben. Alleen te zeggen, zy ſchreeven zo, kan wel tot een bewijs dienen, zo dikwils zy afwyken van het gemeene gebruik hunner Tijdgenooten: maar geenszins wanneer zy ſchryven of ſpreeken even als anderen. In zulke gevallen kan geen ander Gezag plaats hebben, dan dat van de Meerderheid. Laat ons nu eens van naby beſchouwen, wat uw Driemannen omtrent ons verſchil gezeid of gedaan hebben. Wegens VONDEL zal ik niet anders zeggen, dan dat hy 'er nergens van gemeld heeft; en ik my verzekerd houde, dat hy, zo hy leefde, bekennen zoude, om geenen *Abl. Abſ.* gedacht te hebben.

HOOFT zal ons wat langer ophouden. Doch zie wel toe, of zyne wapenen, die gy tegen my aanvoert, niet tegen u zelven gekeerd zullen worden. Gy beroept u, en wel ernſtig, op twee zyner zogenoemde Waarneemingen, §. 99 en 110. In de eerſte vraagt hy: *Henrico Tertio mortuo: Henrik DE DERDE, of DEN DERDEN dood zijnde?* Wat antwoordt hy? niets. Wie heeft u dan geleerd, dat Hooft hier den *Abl. Abſ.* veroordeelt? Hooft zekerlijk niet. Ja zelfs Ten Kate niet: want zo ſchrijft hy op deeze woorden: *Ten anderen zoude IK geenen* Abl. Abſ. *hier in 't Nederduitsch erkennen.* Hy ſpreekt alleen van zich zelven; en wel, als verſchillende van Hooft. Want die ſprak opzettelijk van den *Abl. Abſ.* als ontwijffelbaar blijkt uit het voorafgaande Latijn, *Henrico Tertio mortuo:* 't welk alleen dient om ons te onderrich-

richten, dat hy den Duitſchen naam *Henrik* ook wilde gehouden hebben voor een' *Ablativus*. Wat vraagde Hooft dan? Niet, of de *Abl. Abſ.* ook plaats hebbe in het Duitsch. Als dat zijn meening geweest was, zou hy korter en eenvoudiger gevraagd hebben, of *Rege mortuo* moet vertaald worden, *DE of DEN Koning dood zijnde*. Maar hy twijffelde, en tekende daarom vraagswyze aan, of, gelijk in 't Latijn, *tertio* den Naamval volgt van *Henrico*, zo ook, in het Duitsch, *DEN derden* moet volgen den Naamval van *Henrik*; dan of het ongedeclineerd moet blyven, *DE derde*; te weeten, omdat het ſtaat achter het Subſtantivum *Henrik*. Ten Kate beantwoordt deeze Vraag op eene andere wyze. Hy oordeelt, datmen hier moet zeggen *De derde*, en niet *Den derden*; om reden, dat het hier geen *Adjectivum* is, maar een *Toenaam*; dus kan DE niet verbuigen. Maar die reden is beuzelachtig, omdat *Toenaamen* alleen plaats hebben, om zekere byblyvende hoedaanigheden der perſoonen, aan welken zy toegeëigend worden, te kennen te geeven: maar een enkel Getal, om zekeren volgrang aan te wyzen, kan onder de *Toenaamen* niet begreepen worden. Anderszins zoumen, korter, en misſchien beter, konnen zeggen, *Henrik Drie*, gelijkmen ſchrijft, *Henrik III*; en gelijkmen ook dikwils ſpreekt, *artykel Een*, *vers Twee*, enz. Maar *De derde* is altijd een *Adjectivum*, 't zy het voor ſtaa of achter. Zo is 't ook met *De Groote*. Laat één voorbeeld uit honderden hier genoeg zijn. *Alsmen van Alexandro* DEN Grooten *leest*; ſchreef de Uitlegger van Boëtius f. 53. a. Maar *Groot* en *De Groot* zijn bekende Toenaamen van Geſlachten en Perſoonen. Hoe dit zy, dat ik u de rechte meening van Hooft aangeweezen hebbe, zultge op eene overtuigende wyze konnen zien, als gy deeze Vraag, §. 99, gelijkt by die, welke hy kort te vooren, §. 96, voorſtelde, gebruikende daar het zelfde voorbeeld, alleen met verandering van Naamval: *DES overleden HENRIK DE DERDES? oft, DES overleden HENRIX DE DERDE, oft, DES DER-*

DERDEN? Hier komt geen andere Naamval in aanmerkinge, dan de Genitivus: en daarom hadt hy 't Latijn, *Henrici tertii*, niet noodig.

Maar, zegt Ten Kate, en gy na hem, Hooft verwerpt ook den *Abl. Abſ.* §. 110. Laat ons zien. Zijn woorden ſtaan, by Ten Kate, onderſcheiden in drie regels, aldus:

LANGEN TIJDT, diu, is 't Ablatijf? DEN DERDEN DAG, &c.
Ergo niet mede DEN KONING DOODT ZIJNDE? Neen.
Langen tijdt, *quaſi* DOOR. Den derden dag, *quaſi* OP.

't Is een duistere taal, te meer, omdatze ook verminkt is. 't Zal dierhalve noodig zijn, dat wy het verplaatſte lid eerst herſtellen, eer wy over 't geheel oordeelen. Hiertoe is niet anders noodig, dan *Neen*, dat achter den tweeden regel ſtaat, te plaatſen achter den eersten. Dit zult gy my, denk ik, toeſtaan, alsge gelieft te overweegen, dat de tweede Vraag, *Ergo niet mede?* volſtrektelijk niets betekent, zo lang 'er op de eerste, *Is 't Ablatijf?* niet bepaaldelijk geantwoord is, *Ja*, of *Neen*. Hooft worp deeze zyne Bedenkingen los op 't papier, niet voor ons, maar alleen voor zich zelven; en ik houd my verzekerd, dat hyze noit aan iemand, zelfs niet aan zijn' Zwager Baak, vertoond heeft. Ook zijn zyne twee eerste voorbeelden niet goed. *Langen tijd* en *Door langen tijd* betekenen niet het zelfde. Voor het eerste zegtmen korter, *lang*; voor het tweede beter, *door langheid van tijd*. Dat *Den derden dag* gezeid wordt voor *Op den derden dag*, is zeker. Maar het laatste is al zo zeker *Ablatijf*, als het eerste. En dit ſchijnt hy nochtans te ontkennen. Maar uit dit eene voorbeeld meen ik ontdekt te hebben, waarop Hooft hier eigelijk het oog gehad heeft. Om u dit op de klaarste wy-

ze te doen zien, zal ik hier de zelfde Vraagen, doch in beter orden, noch eens voorſtellen. *Is* LANGEN TIJD, *is* DEN DERDEN DAG, *'t geen de Latynen noemen Ablativus Abſolutus*? Neen. *Want die hangen af van een verzweegen Voorzetſel, als*, DOOR langen tijd, OP den derden dag. *Is dan*, DEN KONING DOOD ZIJNDE, *ook geen Abl. Abſolutus?* Dit beantwoordde hy niet met *Ja* of *Neen:* Nochtans toont hy klaar, dat hy het hieldt voor een' *Abl. Abſ.* en dat het zulks is, en moet zijn, omdat hy geen Voorzetſel noemt, noch vinden kon, dat daar zou verzweegen zijn, of bygevoegd konnen worden. *Op den derden dag* onbetwistbaar zijnde een *Ablativus*, zo volgt dat Hooft, door zijn *Ablatijf*, niet anders verſtaan kan hebben dan den *Ablativus Abſolutus*; van welken ook anderen geſproken hebben, zonder hem uitdrukkelijk te noemen. En dit wordt volkomen bevestigd door zijn voorbeeld, *den koning dood zijnde*. En dus heeft Hooft tweemaal goedgekeurd, het geen Ten Kate u deedt gelooven, dat hy tweemaal zou afgekeurd hebben. Tweederlei vraage zoumen hier konnen opperen; naamelijk, waarom hy dan den *Abl. Abſ.* NIET, den *Nominat. Abſ.* AL, gebruikt hebbe. 't Een en 't ander is uit de tijdsomſtandigheden licht te beantwoorden. Hy vermijdde den *Abl. Abſ.* omdat die, toen hy ſchreef, hier te lande, volſtrekt buiten gebruik was. Hy bediende zich nu en dan van den *Nom. Abſ.* omdat hy dien vondt by *Vondel* en anderen zyner tijdgenooten. Hierin dwaalde hy uit toegeevendheid. Tot noch toe heb ik by onze Vertaalers van den Bybel geen ander voorbeeld aangemerkt dan dit, Deuteron. XXXII. 31. *zelfs onze vyanden richters zijnde.* doch dit beſlist het verſchil niet. Maar ook is de ganſche *Abl. Abſ.* niet noodzaakelijk in zich zelf, en zonder dien kanmen alles zeggen watmen denken kan. Doch verwisſeling van ſpreekwyzen verleevendigt den ſtijl, en maakt, dat die zich zelven niet overal even gelijk zy.

Na Hooft en Vondel is uw derde Man TEN KATE, tot wien, in 't byzonder, wy thans overgaan. In zijn Voorberigt op de gemelde Waarneemingen van Hooft, zegt hy, dat de zelven *meerendeels behooren tot het Verhevene Deel der Taalkunde; als zijnde buiten 't bereik der* ongeoeffenden *om 'er van te konnen oordeelen.* De *Abl. Abſ.* zelf is geen eigenſchap van Verheven Taal. Evenwel behoort de Kennis daarvan tot het Verheven Deel der Taalkunde. Of uw Man over den zelven heeft konnen oordeelen, ſtaat nu van naby te bezien. Ten dien einde zal ik de moeite neemen van alles wat hy 'er van zegt, hier in te voegen, en op elk ſtuk afzonderlijk myne aanmerkingen daarby. Zo vraagt zijn vriend N. Redewisſ. XII. §. 27.

„ I. Wanneer tweederhande beweegingen onmiddelijk aen elkander
„ geketent werden, als, II. *Toen hy dat deed*, of, *Toen hy dat ge-*
„ *daen had*, *Overviel hem*, *enz.* Zo kan men dit ook uitdrukken
„ door een Participium, als, III. *Dat doende*, of, *Dat gedaen heb-*
„ *bende*, *Overviel hem*, *enz.* IV. Welk laetſte de Latynen uit-
„ drukken met een Ablativus Abſolutus, als, *Hoc illo agente*, of,
„ *His actis*; V. Moetmen dan ook ons Participium, even als in
„ 't Latijn, in een Ablativus ſtellen?

Wy hebben in deeze woorden, zo de Schryver meende; *Voorεerst*, een algemeen voorſtel van zulke bewoordingen, die, door middel van een Participium, de gedaante van den Latijnſchen Abl. Abſ. konnen aanneemen. *Ten tweeden*, een byzonder, en wel tweeledig voorbeeld van zulk een bewoording. *Ten derden*, dat zelfde voorbeeld, insgelijks tweeszins veranderd naar de gedaante van den Abl. Abſ. *Ten vierden*, 't zelfde in 't Latijn, vertoonende ons den eigelyken Latijnſchen Abl. Abſ. *Ten vijfden*, de Vraage, daaruit geſprooten. Dat zijn vijf leden;

en ik denk niet, dat gy my zult ten laste leggen, dat ik, in een van de zelven, Ten Kate iets toeſchryve dat hem ongelijk doe. Integendeel, ik wijs u hier aan, wat hy in yder heeft willen zeggen; maar zal u nu verder doen zien, dat hy, in elk dier vijf, ten minſten eenen zaakelyken misſlag begaat, ſtrydende ſommigen tegen de zaak zelve, die hy wil voorſtellen, anderen ook tegen zijn eigen meening. 't Eerste ſpruit uit gebrek van goed begrip, 't ander uit verwarringe, die noodwendig altijd met dat gebrek hand aan hand gaat.

VOOREERST. Hy tast mis in het Voorſtel. Beweegingen (om ook dit te zeggen) zijn hier Werkwoorden, of 't geen door Werkwoorden wordt uitgedrukt, gelijk hy het zelf verklaart Redewiſſ. X. §. 1. Zyne mistasting ligt voornaamlijk in ONMIDDELIJK: *onmiddelijk aan elkander geketend.* Tweederhande Beweegingen, los en van elkander geſcheiden, zijn *Doen* en *Overvallen.* Men kanze aan elkander hechten, of Onmiddelijk; als, *Doende overvallen, Overvallende deedt hy*, enz. of Middelijk; TOEN *hy dat deedt, overviel hem*; INDIEN *gy hem overvalt, doet gy kwaalijk*; WANNEER *ik dat doe, overval ik hem.* Hier zijn *Wanneer, Indien, Toen*, de Middelaars, die deeze Beweegingen aan elkander ketenen: welke aaneenhechting by gevolge niet onmiddelijk kan heeten. Ik gebruik hier het woord *Middelaar*, omdat Ten Kate zelf, kort te vooren, §. 26, het woordeken *Als* of *Dan*, na eenen Comparativus, zo noemt; waarvan wy ook nader zullen moeten ſpreeken. Dewijl nu Ten Kate in zijn Voorſtel ſpreekt van Onmiddelijk, en 't Voorbeeld, daarop volgende, Middelijk geſteld is, tast hy zekerlijk mis in een van beiden: en wel in 't Voorſtel. Want het Voorbeeld, *Toen hy dat deedt* (dus verre) is goed, en bekwaam om, door middel van een Participium, veranderd te worden in een' Abl. Abſ. *Hem, dat doende* ——. Maar is 't zo verre goed, als wy het in zijn geheel beſchouwen, zal

zal 't zo weinig konnen goedheeten, als 't Voorſtel zelf. Zo luidt het:

II. *Toen hy dat deedt*, of, *gedaan hadt*, *overviel hem*, *enz.* Stel voor-eerst, in de plaats van *enz.*, een Subſtantivum, als, *zijn Vader*. Die onderwijst moet klaar ſpreeken. doch dit is juist het geen onzen Man gebreekt. Want om hier de gedachten zyner Leezeren gansch ſpoorbijster te maaken, kon hy nergens bekwaamer voorbeeld gevonden hebben. 't Gebrek ligt daarin, dat by beide die Beweegingen, *Doen* en *Overvallen*, de zelfde perſoon HY, tweemaal genoemd wordt. Want, *HY*, of *HEM*, *dat doende*, *overviel HEM zijn vader*, is noch Abl. Abſ. noch zelfs goed Duitsch. Het tweede lid, *overviel hem zijn vader*, blyvende, zo kan noch *Hy* noch *Hem* in het eerste blyven; zijnde gansch overtollig, omdat het Participium, *Doende*, volgen moet den Naamval van *Hem*, in *overviel Hem*; het zy een Accuſativus, als in 't Duitsch, *Hem*, *doende dat*, *overviel zijn vader*: het zy een Dativus, als in 't Latijn, *Hoc agenti ſuperveniebat pater*; gelijk by Suetonius in Nero c. 10. *agenti Senatui gratias reſpondit*, *cum meruero*. En by Livius XXIII. 35. *hæc agenti Graccho legati nuntiarunt*. Maar 't ongeluk is, dat onze Participia, even als de Adjectiva, wanneer zy achter 't Subſtantivum ſtaan, in alle Naamvallen onveranderd blyven, daar de Latijnſchen die altijd onderſcheiden: en wy, die wel ſcherp genoeg van oog zijn, om te zien wat ons voor den neus ſtaat, de Waarheid over 't hoofd zien, alsze ſchuilt achter een plank daar geen gat in is, zonder acht te geeven op de ſtraalen, die zy ook ter zyden uitſchiet. Tot voorbeeld van den Abl. Abſ. ſtelt hy,

III.

III. *Dat doende*, of, *Dat gedaan hebbende*, *overviel hem* zijn Vader. Hieruit zien wy aanſtonds, dat hy niet wist wat een Abl. Abſ. is. Want buiten het geene zo even gezeid is, zo is hier, in *Dat doende overviel hem zijn vader*, gansch onzeker, of *dat doende* behoore tot den Nominativus, *zijn vader*; of tot den Accuſativus, *hem*. Eenen Ablativus zult gy 'er in 't geheel niet in vinden. Voeg hier noch by, dat hy ſpreekt, niet alleen van *dat doende*, maar ook van *gedaan hebbende*; even of de Latynen dat uitdrukten, of konden uitdrukken, in den Ablativus. Maar hy wist niet, dat de Latynen geene *Participia Activa præteriti temporis*, geene Werkende Deelwoorden des voorleeden tijds hebben; en, gevolgelijk, ons *dat gedaan hebbende* niet konnen naarzeggen: gelijk ook niet, *dat gedaan wordende*. Zie Servius over Virg. Æn. I. 125. Dus blijkt zijne kundigheid in 't Latijn; als ook uit het volgende. Want

IV. *Hoc ILLO agente*, is niet, *Dat doende*, maar *HEM dat doende*. En *His actis*, is niet, *Dat gedaan HEBBENDE*, maar, *Dat gedaan ZIJNDE*.

V. Maar heeft hy dus verre in alle deelen misgetast, mogelijk zal de Slotvraag, die hy daaruit afleidt, beter doel treffen. Doch het tegendeel is waar: want de zelve gaat alleen over het Participium. *Moetmen dan ook ons Participium, even als in 't Latijn, in een Ablativus ſtellen?* Zullen wy dan twisten over den Naamval van een Participium, eer wy weeten in welken der Naamvallen het Subſtantivum, waarvan het afhangt, geſteld zy? Waarvan hierna breeder.

Dus

Dus gezien hebbende, dat de Vraager, §. 27, zyne zaak zeer verward voorſtelde, laat ons nu eens bezien, wat bericht hem daarop, §. 28, gegeeven zy. Zo luidt het:

„ VI. Gantſchelijk niet, vermits het ſtrydig is met ons Tael-eigen.
„ VII. Gelijk onze Pronomina leeren konnen, want men zeit,
„ *HY geſtorven zijnde, verkoosmen een ander*, doch niet, *HEM ge-*
„ *ſtorven zijnde.* VIII. En al is het dat men by de Vertaling van
„ Tatiaen dien Ablativus Abſolutus niet zelden ontmoet, als p. 100.
„ GISEHANEMO IMO (*viſo eo*), en p. 38. THEMO
„ HEILANTE GETOUFITEMO (de Heiland gedoopt
„ zijnde) men kan echter daer uit niet wettelijk beſluiten, dat
„ den Oudduitſchen grond zulks eertijds ook eigen was, vermits
„ 'er vele plaetſen by dien Vertaelder te vinden zijn, die blijk
„ geeven dat hy de Latinismata naebootst."

VI. Het antwoord is kort en bondig, *Ganschelijk niet.* En zo is ook de reden, die hy 'er van geeft, *Vermids het ſtrydig is met ons Taaleigen.* Hier ſtaat dan vooraf te onderzoeken, wat wy door TAALEIGEN te verſtaan hebben; naamelijk eene weezenlyke Eigenſchap der Taale, die Ten Kate zelf vervolgends noemt den *Oudduitſchen Grond.* Wat daar tegen ſtrijdt is verwerpelijk. Maar dit is ook zeker, dat het oude *Taaleigen* wat anders is dan het nieuwe *Gebruik.* Het eerste blijft altijd en onveranderlijk. Het tweede is eene ſoort van Mode, die alle jaaren eenige kleine veranderingen invoert, welken wy al mede aanneemen en volgen, zonder dat wy 't gewaar worden: tot dat de oplettendſten onder ons, na verloop van tijd, ziende dat de nieuwigheden der Mode al te verre gaan, uit het Taaleigen, het Gebruik, daar het tot Misbruik vervallen is, trachten te herſtellen; en dus eenen weg openen, waar-

langs anderen, die wat meer zien dan 't gemeen, hen naarvolgen of voorbyſtreeven. Waardoor te wege gebragt wordt, datmen in de ſchriften der beste Schryveren dikwils aantreft het geene afwijkt van het Gebruik; dat is niet alleen van den dagelijkſchen ſpreekſtijl, maar ook van den gemeenen trant van ſchryven. Waaruit drieërlei Gebruik geboren wordt: als vooreerst, een gemeen Gebruik van ſpreeken, waarvan zekerlijk geen gevolg kan getrokken worden tot het Taaleigen; omdat ook die geenen, die beter weeten, in den dagelijkſchen omgang zich weinig bekommeren, om altijd naar de kunst en regelmaatig te ſpreeken; 't welk ook, naar het oordeel van Petrus Francius, niet minder welſpreekende in zyne Moedertaale dan in de Latijnſche of Griekſche, in de Voorrede zyner Vertaalinge van Greg. Nazianzenus p. 24, *eenigszins naar neuswijsheid zou rieken.* En ten anderen, tweederlei Gebruik van ſchryven; als dat van de Taalkundigen, die het kleine, en dat van de Kladſchryvers, die het groote getal uitmaaken. Deeze laatſten ſchryven byna gelijk zy ſpreeken, en bemoeien zich niet met Taalwetten of Taaleigen; en kan, by gevolge, ook hun Gebruik, daarom, niet in aanmerkinge komen: maar wel dat der eersten. By deezen alleen is te vinden het geen wy eigelijk onder het woord GEBRUIK te verſtaan hebben; en dat Francius, in die zelfde Voorrede noemt, *het gebruik by goede Schryvers*, of *'t geen by goede Schryvers gebruikelijk is.* Alles dan, wat noch by dit minder getal van goede Schryvers in geſchil ſtaat, kan geenszins beſlist worden door te zeggen, *Men ſpreekt zus*, of *Men zegt zo.* Die zich daarop beroept, ontdekt ons zijn eigen onkunde. Het is dierhalve eene roekelooze uitſpraak, die Ten Kate hier doet, beweerende, dat de Abl. Abſ. ſtrydig zou zijn met ons Taaleigen, omdat

VII. Men zegt, *HY*, en niet *HEM*, *geſtorven zijnde*, *verkoosmen een ander.* Staa my toe, dat ik u vraage, of Ten Kate het ſtuk, waarover

over hy hier redeneert, wel verſtaan hebbe? Gy zult my, volgends uwe achting voor zynen naam, zekerlijk antwoorden, Ja. Maar hoe komt dan, bid ik, dat hy, die hier zulk een voorbeeld weet te vinden, 't welk, in 't Latijn, eenen regelmaatigen Abl. Abſ. uitlevert, *ILLO mortuo alium eligebant*; hoe komt het, zeg ik, dat uw onwaardeerbaare Man, te vooren, een zo gebrekkelijk voorbeeld verkoos, als is, *Dat doende*, of, *Dat gedaan hebbende*, *overviel hem*, *enz.?* Maar, zo gy evenwel wilt ſtaande houden, dat hy het ſtuk wel begreepen heeft, zo zal ik verder gaan, en zeggen, dat hy dan niet met de eenvoudigſte oprechtheid, in deezen, gehandeld ſchijnt te hebben. Want, toen hy de zaak, in den beginne, klaar en onpartydig moest voordraagen, ſtelde hy tot voorbeelden van den Abl. Abſ. 't geen noch Abl. Abſ. is, noch kan zijn; en hadt dus, in de gedachten zyner Leezeren, aanſtonds om verre geſtooten 't geen eigelijk noch moest onderzocht worden; omdat hy wel wist, dat die, uitgenomen eenige weinigen, die in zulke ſpinnewebben niet blyven hangen, niet zouden zien waar het haperde. Maar in zijn Bewijs weet hy een volledig, ten minſten een verſtaanbaar, voorbeeld te vinden, *Hy geſtorven zijnde*, omdat hy mede wel wist, dat de grootſte hoop hem daarin zekerlijk zou toevallen. Een van beiden moet dan waar zijn: Ten Kate heeft het eerſte voorbeeld zo kreupel geſteld, of met overleg, om den Leezer een rad voor de oogen te draaien; of uit onkunde, omdat hy niet wist wat een Abl. Abſ. is. Ik, voor my, verwerp het eerſte, zo gerust op zyne oprechtheid, als ik verzekerd ben, dat hy van Onkunde, in dit ſtuk, niet vrygeſproken kan worden. Hadt hy 'er een klaar denkbeeld van gehad, en het ons even klaar konnen voorſtellen, hy zou 'er geen verſchillende voorbeelden toe gebruikt hebben, maar ſlechts een enkel, op deeze of diergelyke wyze: *Toen de Biſchop geſtorven was*, *verkoosmen een ander*. Vervolgends met het Participium, *De Biſchop geſtorven zijnde*. Dan valt het ook wel in 't La-

tijn, *Epiſcopo mortuo, alium eligebant.* Daarop hadt hy voegelijk konnen vraagen, of, gelijk de Latijnen het SUBSTANTIVUM in den Ablativus ſtellen, en zeggen, *Epiſcopo mortuo*, wy ook in het zelve den Ablativus moeten gebruiken, en zeggen, niet *DE*, maar *DEN Biſchop geſtorven zijnde?* Dan hadt hy, naar zijn begrip, immers zo natuurlijk, konnen antwoorden, Neen; als blijkt uit het PRONOMEN; want men zegt *Hy*, niet *Hem geſtorven zijnde*, Enz. Maar, zultge zeggen, hy heeft evenwel gelijk: men ſpreekt zo. Ja; volgends het hedendaagſche Gebruik. Maar de Ouden ſpraken anders; en dat was volgends het Taaleigen. Ten Kate zelf bevestigt dit door de woorden, *Giſebanemo IMO*, dat is, *HEM gezien zijnde*, uit de Vertaaling van Tatiaan. Doch die hadt by hem geen gezag; dat was verwerpelijk;

VIII. *Vermids 'er veele plaatſen by dien Vertaaler te vinden zijn, die blijk geeven dat hy de* Latinismata *naarbootst.* Hier zit de zwaarigheid, die gy zegt dat door Ten Kate geopperd, maar door my niet weggenomen is. Neem my niet kwaalijk, dat ik hier rondelijk verklaare, dat uw Man noit ſterker noch algemeener bewijs van zyne onkunde hadt konnen geeven, dan hy, in deeze weinige woorden, gedaan heeft; gelijk uit het vervolg van deezen, tot het einde toe, zonneklaar zal blyken. Ik zal my dan hier met dat byzondere verſchil, wegens *Hy* of *Hem*, noch niet inlaaten, om geen herhaalingen te maaken. Men moet zeker wel vreemd zijn op eenen weg, daarmen geen' voet kan verzetten zonder aanſtooten. Die zelfde woorden draagen getuigenis van zyne kundigheid in 't Latijn. Wat zijn *Latinismata?* ſprak oit iemand zulk een taal buiten onzen Ten Kate? Zo gewaagt hy ook, I Deel p. 334, en II. p. 4, van *Metaplasmata*; beide voor *Latinismi* en *Metaplasmi.* Ik genoeg my ook dit met een woord aan te roeren, omdat ik het in mynen weg vinde; om hier wat breeder te handelen over de *Latinismi* en der zelver naarbootſinge in de Frank-Duitſche vertaaling van Tatiaan.

Hon-

Honderd voorbeelden van den Abl. Abſ. zou men misſchien uit dat Werk konnen verzaamelen; doch ik meen te mogen verzekeren, dat 'er niet een eenig van eenen Nominativus Abſolutus te vinden zal zijn. Want zelfs daar de Ablativus in 't Latijn ſtaat, verwisſelde de Vertaaler dien wel eens aan den Nominativus, maar dan veranderde hy ook het Participium, en voegde 'er een' van de bovengemelde middelaars by; als Cap. XI. §. 1. *defuncto Herode*; in de vertaaling, *Tho Herod arſtarb.* Voeg hierby, dat de Frankiſche taal de Naamwoorden, byna in alle Naamvallen, konde verbuigen gelijk de Latijnſche, daarin ons tegenwoordig Neerduitsch verre overtreffende: dat hieruit volgt, dat die Schryvers noodzaakelijk meer kennis moeten gehad hebben van de *Declinatie* en het onderſcheidene gebruik der Naamvallen, welke kennis zy zo ras verkreegen, als zy hunne moedertaal leerden ſpreeken, daar wy Nederlanders, ons der zelve niet konnen magtig maaken dan door Oeffening en arbeid: dat, al verder, dit naauwkeurig in acht neemen van de *Declinatie*, noodzaakelijk moet medebrengen het gebruik van den Abl. Abſ. die niet enkel door een willekeur ingevoerd is, maar zynen grondſlag heeft in 't natuurlijk verſtand, dat ons leert onze gedachten klaar en beſcheidelijk uit te drukken.

Noch moet ik hier beantwoorden, 't geen my misſchien iemand, die het Werk van Tatiaan gezien heeft, zoude willen tegenwerpen; naamelijk, dat de Frankiſche Vertaaling geheel en al de orden der Latijnſche woorden volgende, als een enkele *Latinismus* kan aangemerkt worden. Waarop dient, dat deeze Harmonie (niet door Tatianus, aan wien zy verkeerdelijk is toegeſchreeven, maar door Ammonius den Alexandryner) opgeſteld is in het Grieksch, met de eigen woorden der Evangelisten: datze, in de zesde eeuwe, in 't Latijn is overgezet door Victor

Bisschop van Capua; in de achtste of negende, in 't Frank-Duitsch door eenen onbekenden, dien wy nu bedoelen onder den naam van Vertaaler van Tatiaan: en dat dees het Grieksch genoegsaam op de zelfde wyze gevolgd heeft, als de Frankische 't Latijn. Hiervan weet ik u geen nader voorbeeld aan de hand te geeven, dan dat van Ten Kate zelf, die eveneens vertaald heeft het Oud-Noordsch gedicht van Koning Lodbrog, I. p. 79—108. Van welke gewoonte van overzetten, en derzelver oogmerk en nuttigheid, Diedericus von Stade breedvoerig spreekt in de Voorrede van zijn *Specimen Lectionum antiquarum Francicarum*. Men moet dan, in zulke schriften, die altijd mank gaan, geene sierlijkheid van stijl verwachten noch vorderen, dewijlze uitgevonden zijn, niet slechts om den zin van het oorsprongkelyke in 't algemeen, maar om tevens de betekenis van elk woord op-zich zelf, aan te wyzen. Omtrent de zodaanigen zynen Critiken geest te oeffenen, is loutere vittery. Deeze waarheden vooraf vastgesteld hebbende, zullen wy nu overgaan tot het byzondere, om eens van naby te bezien, met wat recht of onrecht deeze oude Frankische Vertaaling verworpen wordt, als geen gezag hebbende, omdatze de *Latinismi* zou naarbootsen.

Uit de Regelmaat en Rangschikkinge der Frank-Duitsche Verba by Ten Kate, I. p. 598—628, blijkt dat hy de uitgaave van Tatiaan, die door Joh. Phil. Palthenius bezorgd en met Aantekeningen verrijkt is, gebruikt heeft. Hadt hy zich van eene andere bediend, ik geloof niet, dat hy oit zou gezeid hebben, *dat 'er* VEELE PLAATSEN *by dien Vertaaler te vinden zijn, die blijk geeven dat hy de* Latinismata *naarbootst.* Want al wat Palthenius ontmoet, dat eenigen zweem heeft naar 't Latijn, en niet overeenkomt met zijn *Modern* Hoogduitsch, noemt hy *Latinismi:* en daaronder veeltijds zulke uitdrukkingen, die, van den tijd dier

dier Vertaalinge af, tot heden toe, in het Neerduitsch in een algemeen gebruik geweest zijn, en noch zijn, gelijkwe nader zien zullen. De Inleiding deezer Harmonie is die van den Evangelist Lucas, en begint in 't Latijn,

Quoniam quidem multi
conati ſunt ordinare
narrationem, quæ in nobis
completæ ſunt, rerum.

in het Frankisch aldus:

Bithiu wanta manage
zilotun ordinon
ſaga, thio in uns
gifulta ſint, rachono.

Op welke woorden Palthenius, onder anderen, aanmerkt en ſchrijft p. 273. *Hic nimia LATINI textus imitatione adverſus Teutonicæ linguæ regulas impingit Interpres, omiſſione non ſolum duplicis Articuli, ſed & plane incongruæ verborum transpoſitione, &c.* 't Geen hy hier noemt *regulæ linguæ Teutonicæ*, regelen der Duitſche taale, heet, p. 276, en elders, *Genius linguæ Teutonicæ MODERNAE*; dat is, *Taaleigen van 't NIEUWMODISCH Hoogduitsch.* Maar welken zijn nu deeze Regelen? en waarin misdeedt de Vertaaler? Vooreerst, dat hy de Lidwoorden overſloeg; Ten anderen, in eene ongeregelde Woordſchikking. Van dit laatste hebben wy reeds genoeg gezeid. Van het eerste ſtaat noch iets te zeggen. Niets was daar gemeener dan dit, gelijk elk, die het onderzoeken kan en wil, zal bevinden. Zie hier een klein voorbeeld. Matth. V. 15, ſtaat *op* EEN *kandelaar:* waarvoor de Vertaaler heeft, Cap. XXV. §. 2, *ubar kentilaſtab*, zonder Lidwoord; zo mede in 't Gottisch, *ana lukarnaſtathin:*

ſtathin: In 't Angelſax, *ofer candelſtæf:* By Otfridus II. 17. 35, *ufan bobaz kerziſtal.* Maar zy waaren hierin gansch onverſchillig, als blijkt uit drie plaatſen, ſpreekende van *den Geest der Waarheid*; als Cap. CLXIV. 3, zonder eenig Lidwoord, *Geist wares:* Cap. CLXXIII. 1, met één, THER *Geist wares:* maar Cap. CLXXI. 1, met beiden, THEN *Geist* THES *wares.* Diergelijken zijn ook by menigte in oud Neerduitsch te vinden. Zo lees ik achter het Pſalmboek van Jan VVtenhove, gedrukt te Londen in 't jaar 1566, in 't gebed achter den eersten Pſalm, *de regel rechtſchapen levens.* Na die Pſalmen volgt het Formulierboek, welks opſchrift zelf is *Formulier Kerckendienstes.* en dat verſtaat elk. Zo ſpreeken wy nu niet meer, maar laaten echter, by veele andere gelegenheden, de Lidwoorden achter. Zo zegtmen, na een Voorzetſel, onverſchillig, *op zee* en *op de zee.* Maar wat anders is, *in huis* en *in het huis*, want het eerste betekent eigelijk *in zyne wooning.* Zo verſchillen ook *aan de tafel* en *aan tafel*, dat is *over de maaltijd.* Dagelijks ſpreektmen van *naar bed gaan*, maar wie zegt oit, *in bed liggen?* Want zo wel het uitlaaten, als uitdrukken, der Lidwoorden heeft een zonderlinge kracht, waarover Ten Kate zich ten hoogſten verwonderde: zie hem p. 344—346. ENZ.

Ter zelver plaatſe (Luc. I. 3.) ſtaat in 't Latijn, *Viſum eſt mihi, aſſecuto* —— in 't Frankiseh, *Was mir giſehan, gifolgentemo* ——. In deeze weinig woorden vind Palthenius, p. 276, wederom meer dan eenen Latinismus. Op de eersten, *was mir giſehan*, zegt hy: *Merus hic eſt LATINISMUS, pro quo Germani dicunt*, ih habe vor gut angeſehen. De Onzen hebben, *zo heeft het my goed gedacht.* Beide betekent het, *zo heeft het my behaagd*; en *gezien zijn* is noch by ons, *behaagen.* Schaakſpel MS. f. 19 b. *Bi den Heren is ſomtijt* bet geſien *een dwaes.* Op het enkele woord *gifolgentemo* zegt hy vooraf: *Hic quoque aliquid*

LA-

LATINISMI latet. en voegt 'er twee byzondere Aanmerkingen by om zulks te beveſtigen: *non enim*, vervolgt hy, *quemadmodum Latini a* ſequi *compoſitum formant* aſſequi, *ita* & folgen, *quod* ſequi *ſignificat*, *pro* aſſequi *Germanice recte uſurpatur.* Dit hangt aan een, dunkt my, als heet zand. Daarenboven mogen wy, Nederlanders, wel zeggen *Volgen*, voor *Achtervolgen* (*aſſequi*) en byzonderlijk hier, als wy, in de plaatſe van *een verhaal* van zaaken, ſtellen, *den draad* der geſchiedenisſe; want dan verſchilt het genoegſaam niets, of men zegt, den draad *volgen*, of *achtervolgen.* Zyne tweede Aanmerking luidt aldus: *Deinde & Participialis illa locutio præteriti temporis*, *non addito* Verbo auxiliari (*quo Belgæ uterentur*, *v. g.* gefolget hebbende *vel* zijnde) *a genio linguæ Teutonicæ MODERNAE plane aliena eſt.* Hadt hy dit, by wyze van vergelykinge gezeid, en dus, zo hier als elders, het verſchil, dat 'er is tusſchen oud Frank-duitsch en nieuw Hoog-duitsch, aangetekend, ik zou hem met meer vermaak geleezen hebben.

Meer oplettendheid vereischt het volgende voorbeeld, ook door Ten Kate bygebragt, naamelijk, *themo Heilante getoufitemo*, waarop Palthenius, p. 335, uitroept: *Exemplum hoc eſt evidentiſſimum inepte affectati LATINISMI.* een zeer doorſtraalend voorbeeld van een' belachlijk gezochten *Latinismus!* Een krachtige uitdrukking! doch die te rug zal ſtuiten op hem zelven, die een' *Soloecismus* aanzag voor een' *Latinismus.* Zie hier de geheele plaats in 't Latijn, Cap. XIV. §. 3 en 4.

Factum eſt autem cum baptizaretur
omnis populus, & JESU
BAPTIZATO & ORANTE
confeſtim aſcendit de aqua.
Ecce tunc aperti ſunt ei coeli,
& vidit ——

aldus in het Frankisch:

Ward tho, tho gitoufit was
al thas folc, inti THEMO HEILANTE
GETOUFITEMO *inti* BETONTEMO
ſliumo ufarſteig fon themo wazzare.
Senu, tho aroffonota warun imo himilan,
inti giſah ——

Hieruit volgt, dat het Grieksch, ſchoon niet meer voor handen, allerzekerst in deezer voegen geſteld is geweest; naamelijk eerst met de woorden van Lucas III. 21.

Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ βαπτισθῆναι
ἅπαντα τὸν λαὸν, καὶ Ἰησοῦ
βαπτισθέντος καὶ προσευχομένου,

en vervolgends met die van Matthæus III. 16.

ἀνέβη εὐθὺς ἀπὸ τοῦ ὕδατος·
Καὶ ἰδοὺ ἀνεῴχθησαν αὐτῷ οἱ οὐρανοὶ,
καὶ εἶδε ——

Uit de eigen woorden van twee Evangelisten, die elk eene byzondere leiding van gedachten volgden, een doorgaand verhaal op te ſtellen, zonder eene letter te veranderen, zonder iets by te doen, zonder iets achter te laaten, zonder iets tweemaal te zeggen, en nochtans meer te zeggen dan één dier twee gedaan heeft, vereischt eene zeer naauwkeurige oplettendheid, gepaard met een goed oordeel. Of het mogelijk zy, dit alles te doen zonder ergens te misdoen tegen de regelen der Grammatica, laat ik aan 't oordeel der geenen, dien het lusten zal om

'er

'er een proef van te neemen. Hier zeker was het niet mogelijk: want daar is geen middel, om den Nominativus van Matthæus, βαπτισθεὶς ὁ Ἰησοῦς [*DE Heiland gedoopt zijnde*] plaats te geeven in de woorden van Lucas, zonder die merkelijk te veranderen, en de taalfouten te vermenigvuldigen. By gevolge ſchoot 'er niet anders over, dan het minſte gebrek te kiezen door de ſaamenvoeging van den Abl. Abſ. van Lucas, Ἰησοῦ βαπτισθέντος [DEN H. g. z.] met het Werkwoord van Matthæus, ἀνέβη [is opgeklommen]. Dit gebrek, nu, een Ablativus voor een' Nominativus, is een *Solœcismus*; en de *Latinismus*, dien Palthenius hier meende gevonden te hebben, is inderdaad een *belachlijk gezochte Latinismus*. Dat, eindelijk, in de Harmonie meer gezeid wordt, dan men, of by Matthæus, of by Lucas, leest, is klaar, dewijl de eerſte niet ſpreekt van het *bidden* van Jezus, de tweede niet van het *opklimmen uit het water:* in de Harmonie vinden wy 't beide.

In de woorden, Matth. II. 7, leestmen hier, Cap. VIII. §. 4. *vocatis Magis*, in 't Frank. *gehaloten Magin*. Hierop zegt hy onder anderen: *Nota duos Ablativos, conſequentiam, LATINORUM MORE, deſignantes*. Maar *vocatis Magis* is niet meer dan één Ablativus; en hier een *Ablativus Abſolutus*, die noit beſtaan kan zonder die ſaamenvoeging van een Subſtantivum en een Participium. Daarenboven was die *Nota* overtollig, dewijl hy niet lang te vooren op de woorden, Cap. V. §. 8, *imo thas thenkenteme*, dat is, *hem dat denkende*, reeds aangetekend hadt: *Mera hæc eſt affectatio LATINISMI de duobus Ablativis, conſequentiam deſignantibus, quibus Germanicæ gentes* ſibi relictæ *non utuntur*. Men hadt hem konnen antwoorden; die *aan zich zelfs overgelaaten* zijn, loopen doorgaands in 't wild.

Zie hier een ander ſoort van *Latinismi*. Cap. XVI. §. 3, wordt *& ſecuti ſunt eum*, vertaald *inti warun imo folgente*: dat is, zegt Palthenius,

p. 338, voor *ſolgetun inan.* en hy voegt 'er by, dat hy wel mogt t' huis gehouden hebben, *per meram affectationem Conjugationis Deponentium LATINORVM, ad Neutra Germanorum haudquaquam pertinentis.* Hadt hy dan toen zynen Iſidorus noch niet geleezen, daar p. 243, *quem ſit affatus Deus*, vertaald is, *zi hwemu Got WARI SPREHHENDI:* dat is, *tot wien God was ſpreekende?* Beter oordeelde Fr. Junius, Obſervat. in Willeramum p. 299, daar hy aantekende, dat in het oude Frank-duitsch zeer veele ſpreekwyzen gevonden worden, noch by ons in den dagelijkſchen ſtijl, ten vollen bekend en gebruikelijk, gelijk hy met verſcheiden voorbeelden bevestigt, en daaronder met dit van Otfridus I. 27. 3.

Thiu liuti WARUN AHTONTI
Th' iz wolla weſan mohti.

dat is woordelijk:

Die luiden waren achtende
Dat het wel weezen mogt.

Ik vrees dat ik u te lang met de *Latinismi* ophoude. Ik kan my echter niet bedwingen, of moet 'er dit eene noch byvoegen, 't welk onzer opmerkinge dubbel waardig is. Men leest, Cap. XIII. §. 8, *quia* PRIOR ME *erat.* waarvoor de Vertaaler zegt, *wanta her* ER MIR *was.* Palthenius, dit ook niet vindende in zijn *Modern* Hoogduitsch, zegt daarvan al mede, p. 327; *Mera affectatio LATINISMI, qui linguæ Teutonicæ genio repugnat.* Noch eens aldaar, §. 23, FORTIOR ME *eſt* —— *ther iſt* MIR STRENGIRO. Palthenius weder p. 334; *Hic affectata imitatione LATINAE conſtructionis comparativi cum Ablativo ſenſus plane pervertitur, ſi nimirum in* DATIVO *caſu Pronomen accipias, id quod linguæ Teutonicæ genius requirit. Dicimus enim priori ſenſu*, ſtrenger dan ich. *id quod interpres AS. recte intelligit, dum dicit*, ſtrengra thonne ic.

Ten

Ten Kate zal my wat verder gelegenheid geeven om nader van deeze woorden te ſpreeken: tot noch toe verſtaa ikze niet. Het is zeker, dat onze Frankduitſche Vertaaler, en veel andere Ouden, na een' Comparativus onverſchillig laaten volgen, nu eens een' enkelen Ablativus, dan weder een' Nominativus met den middelaar *thanne*, dat is *dan*. Neem eens de plaats Joh. XIII. 16. *Non eſt ſervus* MAJOR *DOMINO ſuo, neque Apoſtolus EO, qui miſit eum.* Deeze wordt, Cap. CLVI. §. 4, verſcheidelijk uitgedrukt, aldus: *Niſt ſcalc* MERE THANNE *ſin herro, noh thie Poſtul niſt* MERE THEMO, *ther inan ſenta.* Maar de eersten deezer woorden, wederom voorkomende Joh. XV. 20, zijn daar, Cap. CLXX. §. 1, aldus overgezet: *Niſt ſcalc* MERE SINEMO HERRON. Eveneens ſchreef, in die zelfde taale, doch ruim twee eeuwen laater, de Abt Willeramus, in zyne Uitbreiding van het Hoogelied, en, dat aanmerkelijk is, mede, in twee vertaalingen van de zelfde woorden. Men leest, Hoogl. I. 2, en IV. 10, MELIORA *ſunt ubera tua* VINO. by Willeramus p. 2, BEZZERE *ſint thine ſpune* THEMO WINE. maar p. 71, ſchreef hy, THAN *ther win.* Palthenius moest dan die taal wat beter geleerd hebben, eer hy zich vermat de zelve te verklaaren, ik laat ſtaan, te bedillen. Otfridus ſprak op de zelfde wyze, zeggende III. 18. ŷ. 66, *furira Abrahame*, dat is, *meerder dan Abraham:* zie Joh. VIII. 53. en wat verder, ŷ. 122.

ER IMO *ſo iſt thaz weſan min.*

dat is,

EER HEM *zo is dat weezen mijn.*

of, gelijk 'er ſtaat Joh. VIII. 58, *Eer Abraham was, ben ik.* Ja eeuwen te vooren, en eeuwen daarna, ſprakmen noch eveneens. De Biſchop Ulfilas, die, in de vierde Eeuw, de vier Evangelisten in het Gottisch vertaald heeft, gebruikte Joh. XIII. 16, en XV. 20, alleen

den Ablativus: *Niſt ſkalks* MAIZA *FRAUJIN SEINAMMA, nich Apauſtaulus* MAIZA *THAMMA-SANDIANDIN ſik.* En zo mede in de nieuwe Yslandſche overzetting, MEIRE *SIJNUM HERRA:* enz. Na zo veel aloude voorbeelden, zult gy dat zelfde, hoop ik, in ons oud Nederduitsch niet veroordeelen als *Latinismi.* Zo lees ik by den meergemelden Vertaaler van Boëtius f. 64 c. *Is dy einich dync* PRECIEUSER *DY ZELVEN?* Materie der Sonden, MS. f. 25 b. tweeszins: *Wat is* STINCKENDER DAN *menſchelic aes? wat is* EYSELIKER *EENEN DOODEN MENSCHE?* Klaas Willemsz, der Minnen Loop, MS. 1486, B. IV. c. 9.

Bi wilen heeft hi heir verweten,
Dat ſijn wijff HOIR SCOENRE *was.*

Cephalus, zegt hy, verweet by wylen aan Aurora, dat Procris *haar ſchooner*, dat is, *ſchooner dan zy* was. Voor welken Ablativus ik ook den Genitivus vinde, in het Schaakſpel, MS. f. 60 a. *Die moedige hovaerdige* [dienstbode] *wil altoos ZIJNS MEESTERS* BETER *weſen.*

Hoor nu, wat Ten Kate heeft durven waagen, over dit zelfde onderwerp, op het papier te ſtellen. Zo ſprak hy p. 380. §. 26. *Dus ook onze Comparativa* [voor *Comparativi*, t. w. *Gradus*] *die insgelijks ons woordje ALS (of DAN) tot middelaar neemen, begeeren geen Verbogene Caſus by zich, gelijk wel in 't Latijn; maar laten de Vergeleekenen in 't zelfde Geval, als; ZY zijn grooter ALS HY, en niet ALS HEM.* Is 'er wat goeds in deeze woorden? Ik beken, dat ik 't niet kan zien. VOOREERST, Dat hy niet wist, dat ALS, na een' Comparativus, te gebruiken voor DAN, ſtrydig is tegen ons oud Taaleigen, acht ik in hem niet verſchoonlijk. Doch wy hebben voorlang gezien, wat hy door Taaleigen verſtondt; naamelijk dat *achtbaare Gebruik*, waarvan hy dik-

dikwils gewag maakt, en 't welk vooral in de Zestiende Eeuw op de been is geholpen. Het A—S *thonne* en 't F—D *than* of *thanne*, hadden hem beter konnen leeren. Maar hy ſchoeide alles op de leest van zyne eigene verbeeldingen. Dit blijkt, in de TWEEDE plaatſe noch klaarer, als hy 'er bydoet, dat onze Comparativen *geen Gebogen Naamvallen by zich begeeren, gelijk wel in 't Latijn.* Immers overtuigen hem de zo evengemelde Voorbeelden, van de Vierde Eeuwe af tot de geboorte van dat Nieuwe achtbaare Gebruik toe, dat hy oordeelde van zaaken, die hy noit onderzocht hadt. Voor my, ik vind in die verwiſſeling van Naamvallen, *ſtinkender dan menſchelijk aas, eislyker eenen dooden menſche*, eene ſoort van bevalligheid, die het afſchuwlyke der zaake zelve ten deele wegneemt. TEN DERDEN, wat noemt hy, in 't Meervoudige, *Verbogene Naamvallen?* De Latijnſche Comparativus begeert of duldt by zich niet meer dan een' Gebogen Naamval; en dees is de *Ablativus*, dien hy, zo hy verſtaanbaar hadt konnen ſpreeken, genoemd zou hebben. Maar ook dit wist hy niet, alswe ſtraks nader zullen zien. TEN VIERDEN, dat onze Comparativi (met *dan*) *de Vergeleekenen in 't zelfde Geval laaten*, is wel waar in *ZY zijn groeter dan HY.* Maar als Regel is 't valsch. Het tweede der Vergeleekenen (hier *Hy*) is en blijft, na *Dan*, altijd een *Nominativus*, ook dan, wanneer 't eerſte (*Zy*) in eenen Gebogen Naaamval uitgedrukt ſtaat. By voorbeeld: *Fœminæ, audacioris quam maritus ſuus*; ſcil. *eſt.* Zo mede by ons: *Eener vrouwe ſtouter dan haar man*; te weeten, *is.* Meer zulke Regelen zijn 'er by hem lichtelijk te vinden. TEN VIJFDEN, Hy hadt konnen volſtaan met te zeggen, *ZY is grooter als HY*, zonder dat onnutte aanhangſel, *en niet als HEM*, 't welk nu alleen dient om zyne veelvuldige onkunde ten toon te ſtellen. Nu hy 't 'er bygevoegd heeft, moeten wy 'er ook de voorgaande woorden, *gelijk wel in 't Latijn*, by verſtaan.

En

En dan vloeit uit het een en het ander noodwendig voort, dat hy zich inbeeldde, datmen in goed Latijn ook zegt, *major quam ILLO*; maar daarom niet in het Duitsch, *grooter als HEM*. Onderſteld dat hy hadt geweeten, datmen in 't Latijn zegt, *major quam ILLE*, of, *major ILLO*, zo zou hy geſchreeven hebben: *ZY zijn grooter als HY*, en *niet HEM GROOTER*. Maar hy zag niet wat hy moest, en kon niet wat hy wilde zeggen. En dit is geenszins te verwonderen: want hy verſtondt zyne eigene taal niet genoeg, en 't Latijn noch minder, daar hy echter, door zijn ganſche Werk, mede pronkt, alle woorden, 't zy noodig of onnoodig, in die taale verklaarende. Doch hy was een onvermoeide *Captator verborum*, waartoe hem Kiliaan in 't byzonder gediend heeft; maar van de *Conſtructio* wist hy weinig of niets. Blijkt dit niet klaargenoeg uit het gezeide? overweeg dan, bid ik, wat hy 'er op den kant nevens zette. Zo ſtaat 'er: *Dat onze* COMPARATIVA *geenen DATIVUS regeeren als in 't* LATIJN. En daar hebt gy de ſleutel van zyne Latijnſche geleerdheid. By gelegenheid van de Frankiſche bewoording, *Mir ſtrengiro* (*me fortior*) gaf ik u, in 't Latijn, de aantekening van Palthenius; zieze hier in het Duitsch, zo naa met zyne eigen woorden als mogelijk is. *Hier wordt*, zegt hy, *door een geaffecteerde imitatie van de Latijnſche Conſtructie van den Comparativus met eenen Ablativus, de zin ganſchelijk verkeerd, te weeten, als men het Pronomen neemt in Caſu DATIVO, gelijk de genie van het Hoogduitsch vordert. Want wy zeggen in den eersten zin*, ſtrenger dan ik. *enz.* Dat Ten Kate, in deeze woorden van Palthenius zynen *Dativus* gevonden heeft, komt my waarſchijnlijk voor, niet tegenſtaande het klein *abuisje*, dat hy op de Latijnſche conſtructie toepaste het geen zijn Leidsman zeide van de Hoogduitſche. Hoe 't zy, ik verſtaa hier den eenen zo wel als den anderen.

Na zulk verdrietig harrewarren, zal ik de verdere woorden van Ten Kate wat laaten rusten, zo om my zelven, als, gelijk ik hoope, ook u, met iet aangenaamers te verkwikken; en tevens om te voldoen aan het geen ik noch ſchuldig ben, als die u beloofd heb te zullen bewyzen, *dat het Gebruik niet algemeen voor u is.* Ook zal het met de goede orden best overeenkomen, dat ik eerst ſpreeke van het Hedendaagſche, en vervolgends opklimme tot het Oude, Ouder en Oudſte Gebruik; en zo zal ik u meerder geeven, dan ik beloofd had.

Gy noemt het Gebruik een' *Tieran der Taalen.* Ik had het genoemd een' *Dwingeland van 't Spreeken*; te weeten in de Vertaalinge dier woorden van Horatius, die op dit onderwerp doorgaands worden te pas gebragt. 't Geen ik boven van 't Gebruik reeds gezeid heb, zal ik niet herhaalen, maar nu eens onderzoeken, of dat Tieranſchap algemeen en onbepaald, dan of het binnen zekere paalen te beſluiten zy. Zo gy mede het oog gehad hebt op de plaats van Horatius, moet ik zeggen, dat ik twijffele, of die in ons verſchil wel behoorde bygebragt te worden. Want zulk een overheerſchend gezag wordt daar niet in alles aan het Gebruik toegekend, maar alleen ten opzigte der Woorden, waaromtrent wy geen verſchil hebben. Zo luidt de plaats:

Multa renaſcentur quæ jam cecidere, cadentque
Quæ nunc ſunt in honore VOCABULA, ſi volet USUS,
Quem penes arbitrium eſt & jus & norma Loquendi.

Maar hoe ruim gy dit zeggen ook zoudt willen neemen, ik ſtel 'er altijd tegen, 't geen die zelfde Dichter in dat zelfde Werk zegt:

Scribendi recte SAPERE eſt & principium & fons.

't welk overeenkomt met het zeggen van Cicero in zynen *Orator* c. 21.

Eloquentiæ fundamentum, Sapientia. Die op deezen grond tracht Wel te ſpreeken of Wel te ſchryven, moet noodzaakelijk, in veelen, van 't Gebruik afwyken. Want het is, ſchoon wy 't aanzien voor een' Tieran of Dwingeland, zelf in de magt van eene wispeltuurige Menigte: *Uſus Loquendi eſt in poteſtate inconſtantiſſimi Vulgi*, zeide Perizonius over Sanctius p. 164. Ik voeg 'er tot ſlot, als eene zekere waarheid, by, *at Vulgus non ſapit.* Men moet dan 't Gebruik volgen omtrent de Woorden, maar uit zijn eigen oogen zien, kennis en oordeel gebruiken omtrent de Bewoording; dat is niet alleen, uit gebruikelyke Woorden de besten verkiezen, maar die ook op de beste wyze te ſaamen voegen. Dat ik, dit ſtellende, niet verre ben van den weg, dien ons de Oude Leermeesters der Welſpreekendheid hebben aangeweezen, kunt gy opmaaken uit het geene ons geleerd wordt door den Schryver der Redekonst aan Herennius, waardig geoordeeld plaats te hebben, gelijkze heeft, onder de Werken van Cicero. Hy handelt, L. IV. c. 12, van de *Elocutio* of *Bewoordinge*, en vordert, tot der zelver volmaaktheid, drie zaaken, *Elegantia*, *Compoſitio* en *Dignitas*. De eerste, die ik *Keurlijkheid* noem, brengt te wege, dat alles zuiver en klaar voortgebragt werde. Hy verdeelt de zelve in *Latinitas* en *Explanatio*; dat is, op onze taale toegepast, *Duitscheid* en *Duidelijkheid.* Om de Duidelijkheid te betrachten, ſtelt hy niet anders, dan datmen zich moet bedienen van *Gebruikelyke* en *Eigelyke* woorden. En dus onderwerpt hy zynen Redenaar mede aan het Gebruik, zoo veel de woorden aangaat: maar die geduurige verkiezing van *Eigelyke* woorden, het begrip der meesten te boven gaande, hoe zou zich die ſchikken naar het Gebruik, daarze geen grooter vyand heeft dan dat zelf, en nergens kan gezeid worden in gemeen Gebruik, of by 't gemeen in gebruik, te zijn? Gelijk daarentegen maar alte veel zijn die twee gebreken, die de *Duitscheid* bederven, naamelijk de *Solœcismus* en de *Barbarismus.* Een *Solœcismus* is, als een volgend

gend woord niet te ſaamen hangt met het voorgaande; als, in de gemelde Harmonie, *Jeſu baptizato adſcendit de aqua:* daar een Ablativus ſtaat voor een' Nominativus. En zo moet ook een Nominativus, geſteld in de plaatſe van een' Ablativus, een *Solœcismus* heeten. Of willmen het liever den naam geeven van *Anacoluthon*, gelijk doorgaands geſchiedt (zie Burman over Petronius cap. 60. Perizonius over Ælianus L. II. c. 11. enz.) het zal op een uitkomen; want *Anacoluthon, id eſt Inconſequens, proxime accedit ad Solœcismum*, volgends Sanctius in zijn Minerva p. 545. Maar een *Barbarismus* is, als een woord kwaalijk wordt uitgedrukt, gelijk Ten Kates *Latinismata* voor *Latinismi*. Om zulke gebreken te ontgaan, moetmen noodzaakelijk in veelen anders ſpreeken dan het gemeene Gebruik medebrengt. Op deeze gronden nu redeneer ik aldus. Omtrent woorden, als woorden, ben ik ſchuldig my te onderwerpen aan het Gebruik. Als ik nu met *meskief*, *harentare*, *jeeste*, *ſtaphans*, voor den dag kwam, ik zou my belachlijk maaken. Zo is 't ook gelegen met *zende*, *gezend*, en *prijsde*, *geprijsd*, die gy hier bybrengt. In deezen moeten wy zwygen en gehoorzaamen. 't Is genoeg, dat *zenden* en *pryzen* gebruikelyke woorden zijn: maar ofmen, met de Ouden zegge, *zende*, *gezend*, of met de Nieuwen, *zond*, *gezonden*, raakt geen Taaleigen. Doch anders is 't met ons *prees*, *gepreezen*, voor *prijsde*, *geprijsd*, gelijk de Ouden beter ſpraken dan wy; omdat *pryzen* gemaakt is van het Subſtant. *prijs:* zie onze Proeve p. 543 onderaan. En hier komt te pas het zeggen van Perizonius over Sanctius p. 225. *ABUSUS hic revera primum fuit, ſed qui poſtea adeo receptus fuit USU* PERPETUO, *ut*, *&c.* Maar de magt van 't Gebruik, die ik, ten opzigte der woorden, niet bepaalde, bepaal ik wel degelijk ten opzigte van ons geſchil, daar het aankomt op de eigenſchap en het rechte gebruik der Naamvallen: waaromtrent nochtans wederom dit onderſcheid te maaken is, dat het Gebruik wel veel vermag omtrent de Geboogen Naamval-

len onderling; maar niet, wanneer 'er verſchil is tuſſchen eenen van die en den Nominativus. Ik bid u, zullen wy ons hier richten naar 't Gebruik? Hoor, hoemen dagelijks ſpreekt; zie, hoemen meerendeels ſchrijft. 't Is Nominativus voor, en Nominativus achter; even of niet alleen de Abl. Abſ. maar alle verſchil van Naamvallen onder de *Latinismi* te tellen waare. In dit algemeene Misbruik kon het onmogelijk anders zijn, of de Abl. Abſ. moest zo wel, als de anderen, zyne plaats aan den Nominativus inruimen. Is dit Gebruik? zo heb ik moeds genoeg om het Gebruik op den mond te kloppen, en te doen zwygen. Ik vermag zulks te doen, omdat het Gebruik niet algemeen tegen my is. Ik ben verpligt zulks te doen, omdat de gezonde Reden my zulks beveelt. De gezonde Reden, zeg ik, beveelt my zulks, omdat geen Nominativus in eene rede kan plaats hebben, of daar moet een Werkwoord volgen, dat, te ſaamen met dien Nominativus, de rede uitmaakt, als, *Het paard loopt.* In deeze rede kan zich, in geener wyze, een tweede Nominativus voegen, of hy moet ondergeſchikt zijn aan den eersten, als, *het paard Bucephalus loopt*; of zyn eigen, en dus ook een tweede Werkwoord medebrengen, als, *het paard, dat Alexander berijdt, loopt*: Neem dit tweede Werkwoord, *berijdt*, weg; zoo moet noodzaakelijk de tweede Nominativus verdwynen, of tot eenen anderen Naamval overgaan; 't zy tot den Genitivus, *Alexanders paard*, of tot den Ablativus, *het paard van Alexander*. Dit zijn, meen ik, gronden, gevestigd in 't Natuurlijk verſtand, dat by alle volkeren een, maar niet even zeer beſchaafd is; en die ook daarom, in alle beſchaafde taalen moeten plaats hebben. 't Gevolg is, dat zekerlijk en altijd een *Nominativus Abſolutus* (dat is, die niet ondergeſchikt is aan een' voorgaanden, of die zijn eigen Werkwoord niet medebrengt) een' Solœcismus, of iet diergelijks, moet veroorzaaken. Zegtge, dat dit algemeene Gebruik van ſpreeken, dat dit onbeſchaafde Gebruik van ſchryven, niet is dat Gebruik, op het welke

welke gy u beroept? Goed. Maar wat ſchiet 'er dan over, dan dat derde Gebruik, dat ik vroeger zeide, alleen by Taalkundigen en goeds Schryvers gezocht te moeten worden? Houdtge u daaraan, gelijk ik, voor 't overige, uit uwen Brief kan zien datge doet, zo hebt gy geen reden om u, in dit ſtuk, betreffende den Abl. Abſ. zo krachtig op het Gebruik te beroepen. Een Gebruik, naamelijk, dat niet alleen door De Haas, Dinant, en meer anderen, maar zelfs door den Taalkundigen David van Hoogſtraten, die zo gaarne volgde daar Hooft en Vondel waaren voorgegaan, lang voor my verworpen is. Maar gy zegt, en wel by herhaalinge, *dat het Gehoor, ja 't allergroffte, gekwetst zou worden door den Abl. Abſ. en vooral in de Voornaamwoorden.* Maar wat noemen wy Gehoor? en wat is het voorwerp van ons Gehoor? Is het enkelijk de klank der woorden, zo als die tot onze Ooren komt? Of is het de betekenis der woorden, die, door den klank in de Ooren gebragt, vandaar tot het Verſtand doordringt? Den Ooren komt alleen toe het oordeel over de zachtheid of hardheid van den klank, niet alleen van de woorden, maar ook van den geheelen trant van een vaars of rede. Zeg my nu, bid ik, wat 'er aanſtootelijks zy in de woorden, *MY pas geboren zijnde, ſtorf mijn Vader*; die gy zegt niet zonder gruwelen geſchreeven te hebben. Zoude u ook gruwelen als gy ergens laast, *MY, pas geboren zijnde, ontviel mijn Vader?* Misſchien zult gy zeggen, in 't laatste is *My* een *Dativus*, in 't eerste een *Ablativus Abſolutus*. Maar zo komen wy van den klank tot de betekenis, en moeten dus ook van de Ooren, die niet weeten wat een Abl. Abſ. is, overgaan tot het Verſtand. En zo gy uw vooroordeel eenen oogenblik wilt ter zyde ſtellen, en met uw Verſtand raadpleegen, gy zult by u zelven haast moeten overtuigd zijn, dat in het Duitsch, *IK pas geboren zijnde, ſtorf mijn vader*, zo weinig beſtaan kan met de *Duitscheid* en *Duidelijkheid*, als in 't Latijn, *Ego vix natus, moritur pater*, met de *Latinitas* en *Explanatio*, die de bovengemelde Schryver in zynen Redenaar vorderde.

Ik keer weder tot Ten Kate, die zegt dat de Abl. Abſ. ſtrydig is met ons *Taaleigen*. Hadt hy zyne eigen Taal, en der zelver Eigenſchap, verſtaan, hy zou 't niet gezeid hebben. Geen mensch ter werreld, hoe ſchrander van geest en oordeel, kan over Taal of Taaleigen vonnisſen, die niet met aandacht heeft onderzocht, niet alleen hoemen nu ſpreekt en ſchrijft, maar hoe de Ouden gewoon waaren te ſchryven. Wat heerlyke *Ideën* men by zich zelven kan maaken, wat verheven denkbeelden men in zyne harsſens kan vormen; de eigenſchap eener taale is niet te leeren dan uit boeken, ja uit veele boeken, onderling tegen elkanderen vergeleeken. Gloſſaria, Lexica, Woordenboeken, zijn zeer gebrekkelyke hulpmiddelen, en leeren niet het geen wy nu zoeken. Hier hapert het uwen Man. Hadt hy niet op zyne verbeeldinge en denkbeelden gebouwd, maar by ondervindinge geſproken, zou hy oit geſchreeven hebben, dat de Ouden zeiden *Gejaagen* en *Gevraagen*, voor *Gejaagd* en *Gevraagd*? Zou hy oit gedroomd hebben, dat *Ter herte*, gelijk wy nu ſpreeken, in de Oude taale was, *Te der herte?* Enz. Ik zal niet trachten, u door redenkaveling verder te overtuigen. Geloof my niet, maar overweeg de volgende voorbeelden, uit Oude *Nederduitſche* Schryveren by een gezameld, welker ik meerendeels, na 't uitgeeven myner Proeve, ben magtig geworden. Die daar ſtaan uitgedrukt, zal ik hier niet herhaalen; en u het zelve nochtans, in alle Geſlachten en Getalen, in Naamwoorden en Voornaamwoorden, op nieuw en ten klaarſten voor oogen ſtellen. Ik heb geene zwaarigheid gemaakt te bekennen, dat de voorbeelden, waarin de Naamwoorden van het Manlijk geſlachte zijn, twijffelachtig konden ſchynen, omdat men al veel onderſtelt, dat de Ouden, ook in den Nominativus ſchreeven, *Den* voor *De*. Doch hieromtrent ben ik alte toegeevende geweest. Hoe naauwkeurig zy op dit onderſcheid acht gaven, kan men beſluiten uit deeze woorden van Jacob Vilt, in de Gloſe op Boëtius, B. II. de zevende Proſe: *in dit eylant eet* de *vader het kint: het kint* den *vader*, de

man

man het wijf, *het wijf* den *man*, de *broeder* de *ſuster*, de *ſuster* den *broeder*, *en* de *vriendt* den *andren*. Ik zal my nu ook genoegen met een enkele plaats uit een zeer oud MS, Profectus geheeten: daar, onder anderen, ſtaat B. II. c. 82. f. 131 b. *dat ſi dat* [*hemelſche broet*] *elcs daghes vergaderen ſolden*, WTGHENOMEN DEN SABBET. In het Vrouwelyke zijn de voorbeelden overvloedig: als by den ongenoemden Uitlegger van Boëtius f. 290 b. *de meinſche*, NIET JEGHENSTAENDE DER *voorſz* ONDERVLECHTINGE *van cauſen*, *es vry*, *ende mach doen ende laten na zynen wille*. En, met het zelfde woord, doch anders geplaatst, in zijn Prologhe: *maer* DESER RECOMMANDACIEN NIET JEGHENSTAENDE, *corts daer naer dedi den ſelven Boëcium vangen*. Handelingen der Apostelen MS 1431. XXVI. 19. *ende Paulus ſeide*, *Ic begheer voer Gode ende in een luttel*, *ende in een groot*, *niet alleen di*, *maer oec alle deſe diet horen*, *noch huden alſulc te worden als ic bin*, WTGENOMEN DESER VANGHENISSE. Jan Bottelgier in zijn Somme Ruyrael cap. 11. f. 5 d. *die partie ſal nochtans meerſtich weſen om deffault te eyſchen*, BEHOUDEN SIJNRE ONSCULT. Zo lees ik in twee MSS van den vertaalden Beka (en eveneens by den Klerk uit de laage Landen p. 16.) *ende aldus* ONGHEDAEN SIJNRE BOETSCAP *voer hy weder in Engelant*. waaruit blijkt dat Ant. Matthæus gansch niet naauwkeurig in zyne uitgaave geweest is, by wien, T. III. p. 11, *ſijnre* verbasterd is in *ſyne*. Der Hiſtorien Bloeme MS. B. I.

Doen ſi aldus te ſamen waren,
Om raet te nemene ſonder ſparen,
Quam S. Pauwels die coene
Tote hem omtrent noene,
BESLOTENRE DORE, *ende ſeide aldus.*

Ik beriep my voornaamelijk op het Onzydig Geſlachte, dat hier niet de minste twijffeling toelaat. Voeg 'er by uit Jan Bottelgier, c. 129. f. 86 b.

dat

dat de man, GEDUERENDE DEN HUWELICK, *niet en mach gheven ſinen wyve*, *noch ſijn wijf hem.* De zelfde in zijn Testament, gemaakt in 't jaar 1402. *op welcken grave ende ſepulture* DEN LICHAME *alſo* GHEBRACHT, *die voorſereven paſtoor*, *capellanen ende coſteren ſullen leſen deſe pſalmen vanden ſoutere.* Doch op 't gezag van J. Bottelgier zal ik niet ſterk bouwen: want behalve dat zijn Werk gedrukt is in 1529, toen de taal al vry wat aan haare oude eenvoudige regelen beſchadigd was, als ook blijkt uit de voorbeelden, door u bygebragt uit een Nieuw Testament van 1533: zo vrees ik ook, dat het, zo veel de Taal aangaat, niet weinig zal geleeden hebben, door dien het naderhand is „ ghecorrigeert bi enen experten practizijn advocaet inden Hoghen Raet „ des Conincs, te Mechelen reſiderende." Doch zie hier een ander dat allerduidelijkst ſpreekt, uit den Vertaler van Bartolomeus Engelsman, gedrukt in 1485, f. 58 b. WTGENOMEN ENEN SERPENT DAT cocodrillus hiet. Niet minder wordt het bevestigd in 't Meervoudige Getal. Zo zegt de laastgenoemde, f. 353 a. WTGHENOMEN DEN VISSCHEN. En J. van Maerlant MS. f. 61 a.

UTE GENOMEN ANDREN LIEDEN.

En wat zullen zelfs de Hoogduitſchen, vooral die liefhebbers zijn van den grooten Luther, toch maaken van deeze zyne woorden, die ik onlangs ergens aangehaald gevonden heb; *ſondern alleine denen, ſo viel ihr ſind*, KEINEN AUSGESCHLOSSEN, *die an ſeinen Namen glauben*; indien zy niet willen toeſtaan, dat in de zelven een klaar voorbeeld van den Abl. Abſ. te vinden zy? Voeg by deezen Pierius Winſemius, ſchryvende in zyne Chronijk van Vriesland p. 7. ALEXANDRO MAGNO OVERLEDEN ZIJNDE, *ende* DIE MONARCHIE *des werelts deur den doodtlijcken afganck ſoo eens victorieuſen Conings* VERVALLENDE, *ja* DEN PRINCEN, *door welcker listicheyt hy wechgenomen was, onder ſich om die*

ſuc-

ſucceſſie DISCORDERENDE, *zijn deſe ghebroederen* —— *ghenodrunget te vertrecken.* Ik kom eindelijk tot de Voornaamwoorden, die u zo gruwelijk in de ooren klonken. En zie hier vooraf, om den ſaamenhang met het laatstgemelde, mede een voorbeeld in 't Meerv. Getal. Boëtius zeide, ſpreekende van *ankers*, L. II. pr. 3. ILLIS *namque* MANENTIBUS, *enatabimus.* Zijn Vertaaler f. 57 a. *want* HEM-LIEDE BLIVENDE, *wy ſullen ontzwemmen.* In 't Eenv. zeer dikwils, en vooral als Uitlegger; als f. 5 a. *daeromme ſeide wel Plato in Tymeo, dat het alſo twivelic ende zwaer was, omme doe eerstwaerf den Schepper der ghemeentocht der weerreld vinden, alſt nu es,* HEM VONDEN ZIJNDE, *ondoenlic eñ oec onmoghelic hem weerdeghelike ghenouch te ſpreken lof.* En f. 22 a. *naer dat zy in mijn verwyſen gheconſentiert hebben,* MY ONGHEROUPEN *eñ* ONGHEHOORT, ONVERSCHULT *eñ* ONVERDIENT, *ſo mochtic ſonde of mesdaed wel rekenen, hare welvaerd begheert te hebbene.* Jacob Vilt, andere Vertaaler van Boëtius (die, omdat hy 't Latijn niet genoeg verſtondt, zich voornaamelijk bediende van het Walſche van Jan van Meun) MS. B. I. pr. 4. *ten nauſten, in onſe jeghenwoordichede, of na mijn belien, of* MY VERWONNEN ZIJNDE, *ſoude men tvonneſſe gheven.* De Vertaaler van het Franſche Werk, la Cité des Dames, MS. aanſtonds f. 3 a. *ende* MY *aldus* WEZENDE *in dezen ghepeinſe, enz.* Caſteleyn in zeker Referein achter die Conſte der Minnen f. 58 b.

ABSENT HAER *en can ic nieuwers verblyden,*
Alleen haer preſentie mach mijn droefheyt ſtaken.

Uit dit alles is nu gemakkelijk op te maaken, wat kennis Ten Kate van zyne Moedertaal gehad hebbe. Maar ik zal hem hier andermaal voor een poos laaten rusten, om u tuſschen beiden te antwoorden op eene tegenwerping, die gy my gemaakt hebt, en die hier, zoo my dunkt, voegelijk kan plaats vinden.

Ik ſchreef p. 573, dat, *den Ablativus Abſolutus te veranderen in een' Nominativus Abſolutus, ſtrijdt tegen alle wetten, gronden en regelen van alle taalen.* Hierop antwoordt gy, datge alle taalen niet verſtaat. Dat hoeft ook niet. Maar als gy by u zelven gelieft te overweegen, wat *Declinatien* en *Conjugatien* zijn, zultge geen zwaarigheid maaken, vertrouw ik, om my toe te ſtemmen, dat die noodzaakelijk plaats moeten hebben in alle verſtaanbaare taalen; vooral in de zulken die maar eenigszins beſchaafd zijn, 't zy gyze verſtaat of niet. Die dan den Abl. Abſ. wegneemt, berooft de *Declinatie* van eene haarer allernatuurlijkſte eigenſchappen, en neemt, dus doende, in dit ſtuk, de *Declinatie* zelve weg. En daarom herroep ik dat zeggen, hoe onbepaald, geenszins; ſchoon ik wel verre af was van te willen beweeren, dat de Abl. Abſ. zich in alle Taalen oogſchynelijk voor het gezigt zoude vertoonen. Gy gaat by gevolge wat te verre, als gy zegt, dat 'er van vijf taalen, als de Griekſche, Latijnſche, Engelſche, Italiaanſche en Franſche, maar ééne zou zijn, van welke met zekerheid kan gezeid worden, datze den Abl. Abſ. ſtelt in den Ablativus, naamelijk de Latijnſche. Van de Griekſche, zegt gy, kan met zekerheid het tegendeel beweerd worden. Maar hier maaktge een' zyſprong, waardoor wy licht buiten 't ſpoor zouden raaken: doch ik zoek op den weg te blyven. Het tegendeel van myne ſtelling is de *Nominativus*, niet de *Genitivus*, die, in 't Grieksch, gewoon is den Latijnſchen Abl. Abſ. te vervangen. De Nominativus heeft geene, de Genitivus integendeel groote gemeenſchap met den Ablativus. Waarom zy, gelijk Cæſar Scaliger, de Cauſis L. L. cap. 81, uitdrukkelijk ſchreef, deeze eigenſchap hebben, datze hunne plaatſen dikwils verwiſſelen. Het welk immers niemand beter behoorde te weeten dan wy, by wie zulks allergemeenst is. Gy zegt wel waar, alsge my tegenwerpt, dat de Grieken geenen Ablativus Abſolutus hebben. Maar die tegenwerping treft als een ſlag in de lucht. In 't geheel geen' Ablativus hebbende, konden zy ook geen' Abl. Abſ. hebben. Omtrent

het

het Latijn, dat den Abl. Abſ. gebruikt om de zelfde reden als wy, zal ik kortelijk aanmerken, dat die de gronden deezer taale niet verſtaan, zich zeer dikwils verlegen vinden, en niet weeten, hoe zy de woorden hunner moedertaale best zullen ſchikken, buigen en voegen: tot zo verre, dat, die deezer zaaken kundig is, ras uit iemands ſtijl zal ontdekken, of hy 't Latijn verſtaa, of niet. De reden is klaar en overtuigende. Wy leeren onze Moedertaal, terwylwe noch kinderen zijn, en van de ſchikkinge onzer woorden niet meer begrip hebben dan een Papegai, die alleen weet naar te zeggen wat hy gehoord heeft. Alleen te ſpreeken om verſtaan te worden, is ook eigen aan het geringste ſoort van menſchen. Maar indien eenigen onder ons wat beter ſchryven dan doorgaands geſchiedt, is het niet, omdat zy, tot jaaren van onderſcheid gekomen zijnde, hun werk gemaakt hebben, om het geene hen niet, of gebrekkelijk, geleerd was, met moeite en naarſtigheid te onderzoeken? Wat gids, wat leidsman, kan iemand hier vinden, die, ten minſten met zyne uiterſte lippen, gelijkmen zegt, de Latijnſche Grammatica niet geſmaakt heeft? Dit heeft Vondel zelf, reeds bedaagd zijnde, ondervonden en beleeden: misſchien beſeffende, dat Hooft hem verre vooruit was, omdat die, van zyne jeugd af, in 't Latijn goede gronden van taal- en oordeel-kunde geleid hadt. Wat is de oorzaak van dit alles? Niet anders, dan datwe 't Latijn leeren naar duidelyke regelen, die, in 't natuurlijk verſtand gegrondvest, en eens wel begreepen, naderhand alle taalen lichtelijk doen leeren en gebruiken. Alle beſchaafde volkeren hebben naarſtige voorgangers gehad, die den aard hunner Moedertaale onderzocht, en der zelver gebruik beſchaafd hebben; maar geenen is zulks gelukt, dan die te vooren, eenen goeden tijd, by de Latijnen hadden te ſchool gelegen. Daar vindtmen de natuurlijkſte Welſpreekendheid, welker eigenſchap is, zich zachtelijk meester te maaken van het harte van onkundigen zo wel als van kun-

digen. Hierom vermaande Francius zyne Landsluiden, voornaamlijk die in 't openbaar moeten ſpreeken, de Grieken en Latijnen, doch vooral Cicero, te leezen, al waar 't maar om de ſraaiheden van die taalen in hunne eigene te leeren overgieten. Doch zie: dat is juist, het geen Ten Kate noemt, de *Latinismata* naarbootſen. Dus verre van 't Latijn.

Van de drie overige taalen zegt gy zeer wel, *dat hun Nominativus en Ablativus geene verandering van uitgang gedoogen.* Ik zou meenen, als ik u dit ten antwoord gegeeven had, dat ik daarmede zou hebben konnen volſtaan. Maar gy trekt hier gevolgen uit die ik niet kan toeſtemmen. Als vooreerſt in het algemeen, *dat daarom met geene zekerheid zou konnen gezeid worden, datze den Abl. Abſ. niet ſtellen in den Nominativus.* Zo 'er geene andere taalen in de werreld waaren, hadtge gelijk. Maar 't geen duister is in de eene, moet opgehelderd worden uit anderen, die niet duister zijn. Daar nu de Franſche woorden, *Dieu donnant*, alleen in den klank, en niet in de betekenis, verſchillen van de Latijnſchen, *Deo dante*, van de Griekſchen, Θεῷ διδόντι, en van de Nederduitſchen, *Gode geevende* (gelijk by den Uitlegger van Boëtius f. 291 d. *nadien dat wille gheine vryheit ontfanghen mochte*, GODE *die niet* GHEVENDE, *zo ne conſte hyſe verloren hebbende, zonder Gode niet weder ghecrighen*) moetmen daaruit niet zekerlijk beſluiten, dat ook de Franſchen een Ablativus zijn? en dat het alleen een gebrek van die taale is, dat zy den vereischten Naamval, niet zo onderſcheidelijk als die anderen kan uitdrukken? Zo heldertmen eveneens, in de zelfde taale, het eene, dat niet klaar is, op, door het andere, dat zulks is. Slaa ſlechts uw oog op de woorden van Winſemius, boven aangehaald. daar zagenwe, *die Monarchie des werelds vervallende.* Wie kan hier den Nominativus of den Ablativus onderſcheiden? 't Is een gebrek: of liever een vrucht van 't Gebruik, 't welk niet meer wil, datmen in den Ablativus zegge, *der Monarchie.* Maar

't is

't is klaar uit het voorgaande, *Alexandro Magno overleden zijnde.* En dus vervallen van zelfs alle uwe verdere gevolgen, hieruit getrokken. Want men heeft geen recht ter werreld om te zeggen, *dat de Nederduitſche taal, den Abl. Abſ. ſtellende in den Nominativus, daarom niet gaan zoude tegen de gronden, wetten en regelen van alle taalen.* Ten waare men voor een grondwet en regel der Franſche en diergelyke taalen wilde houden, de Naamvallen niet te konnen onderſcheiden. 't welk ongerijmd waar. Hoe kan een gebrek dienen voor wet of regel? Hoor wat Scaliger zeide, De Cauſis L. L. cap. 80. *Illud in memoria habendum eſt; ſi quæ voces Caſu diſtinguuntur, quæ tamen non ſunt mutatæ, ut* Muſa *in Recto & Vocativo, hoc defectu materiæ, non formæ, evenire.* 't Gebrek, wil hy zeggen, ligt enkel in de letteren, niet in de betekenis. Of zullen wy ons eene wet maaken van 't geen onze buurman uit nood doet? Dat zy verre. Nood maakt geen wet. integendeel, *nood breekt wet*, gelijk ons ſpreekwoord te rechte leert. En zeide niet uw Ten Kate zelf, Aanmerk. op Hooft §. 36, *'t Latijnſche gebrek behoeft ons in geen gebrek te houden?* Niet meer rechts heeftmen om te zeggen, dat onze taal, zo doende, *met verſcheiden anderen zou gelijk ſtaan.* 't Is waar, wy zouden gelijk ſtaan in gebreklijkheid: maar ten uitersten ongelijk hierin, dat die anderen gebreklijk zijn van natuure, doch wy zouden 't zijn uit baldaadigheid. Ei! laat ons den Moniken niet ſlachten, die hun erfgoed weggaven om den kost te bedelen. Wat verder zegt gy, *dat de regelen der taale uit het Gebruik derzelve moeten gehaald worden.* 't Is zo, mids dat men onderſcheid weete te maaken tuſſchen Gebruik en Misbruik; waarvan genoeg gezeid is. Zo keur ik ook goed dien ſtokregel van Ten Kate p. 365 en elders, *datmen de taalwetten moet vinden, en niet maaken.* Maar men vindt geen fyne diamanten op de Amersfoorder heide, noch taalwetten langs den weg of op de ſtraat. Doch onder dit alles, wat zal ik by u verdiend hebben, als ik u, in yder deezer drie taalen, aantoone, dat 'er

ſomtijds ook de weezenlyke Abl. Abſ. oogſchynelijk gevonden wordt? Zo lees ik in 't *Engelsch*, by den Schryver van 't Leeven van Samuel Butler, geplaatst voor des zelfs Hudibras p. 10. *Charles Lord Buckhurſt, the late Earl of Dorſet and Middelſex, who,* BEING HIM-SELF *an excellent Poet, knew, how to ſet a juſt value upon the ingenious performances of others.* In 't *Italiaansch*, by den beknopten Schryver van 't Leeven van Dante: *Il quale la Citta di Firenza nel tempo delle ſue fattione produce*; & cognoſciuta la vivacità *della mente ſua alta & divina,* ESSENDO LUI *ancora nella ſua indole, nel ſupremo Magiſtrato delli Otto lo eleſſe.* Daar ook, *cognoſciuta la vivacità*, een Ablativus is. En by Dante zelf, Inferno XXXII.

I havea gia i capelli in mano avolti,
Et tratti gli n'havea piu d'una ciocca,
LATRANDO LUI *con gli occhi in giu raccolti.*

In 't *Fransch*, by Moliere, Cocu Imag. ſc. 2.

—— —— *paix a mon pauvre Martin,*
Mais j'avois, LUI VIVANT, *le tint d'un Cherubin.*

Wat dunkt u? Als een ander my deeze voorbeelden opgedischt hadt, zoude ik weeten wat te antwoorden. Zie hier ondertuſschen een ander uit eenen zeer beroemden Franſchen Schryver, en verdeedigd door des zelfs taalkundigen Uitlegger. Zo ſchreef Rabelais, L. V. chap. 8. *une jolie Abbegeſſe, laquelle joyeuſement chantoit; & y prenions plaiſir ſi grand, que deſirions,* TOUS NOS MEMBRES *en aureilles* CONVERTIS, *rien ne perdre de ſon chant.* Waarop Mr. le Duchat aantekende n. 14. *Au lieu que c'eſt ici un* ABLATIF ABSOLU, *tout à fait du ſtyle de Rabelais, les nouvelles éditions ont l'Infinitif* convertir, *&c.* Want ontydige verbeteraars vindtmen overal.

Om

Om eindelijk uwen Ten Kate uit zyne voornaamſte ſterkte, onherſtelbaar, op de vlugt te dryven, acht ik dienſtig, u den Tytel van zijn Werk vooraf te binnen te brengen. Zo luidt die: „ Aenleiding tot de „ kennisſe van het VERHEVENE deel der NEDERDUITSCHE Spra„ ke: waerin hare zekerſte GRONDSLAG, edelſte KRAGT, nuttelijkſte „ ONDERSCHEIDING, en geregeldſte AFLEIDING overwogen en naege„ ſpoort, en tegen het ALLERVOORNAAMSTE der Verouderde en Nog„ levende Taelverwanten, als 't Oude MOESO-GOTTISCH, „ FRANK-DUITSCH, en ANGEL-SAXISCH, beneffens „ het Hedendaegſche HOOG-DUITSCH en YSLANDSCH, „ vergeleken word."

Quid dignum tanto feret hic promiſſor hiatu?

Het eerste, datmen ontwijffelbaar van eenen Schryver vorderen mag, is, dat hy voldoe aan den Tytel zijns Werks. Volgends den zelven was hy verpligt, in alles, wat het zijn mogt, dat betrekking heeft tot het Taaleigen of den Oudduitſchen Grond, met die drie verouderde taalen, als de *Meſo-Gottiſche*, *Frank-Duitſche* en *Angel-Saxiſche*, te raadpleegen; eer hy eenige Spreekwyze dorst verklaaren daartegen ſtrydig te zijn. Het Hedendaagſche *Hoogduitsch* en *Yslandsch* konnen wel dienen tot vergelykinge, niet ter beſlisſinge. My heeft altijd behaagd het geen Ten Kate, in 't begin van zijn Boeksken wegens de Overeenkomst tusſchen het Gottisch en Nederduitsch, zeide; *Dat hy het daarvoor hieldt, dat zonder* Kennisſe van de Oudheid, *geen geruste en welverzekerde grondſlag tot opbouw van onze Spraake te leggen was.* Maar hoe ik naar die Kennis, in zijn Werk, meer gezocht heb, hoe ikze daar minder vond; ſchoon hy zich, p. 163, zediglijk beroemt op *het Licht, dat het onderzoek van de Afleiding en van de Regelmaatigheid, beneffens de* Kennis der Oudheid, *hem gegeeven hadt.* En geen wonder, want hy hadt alle

der

der zelver hoeken en winkels doorkroopen, gelijk hy in zyne Voorrede zelf getuigt, zeggende: —— *zulke bewyzen en zekerheid, die noit van hunne zyde gegeeven waaren, noch ook gegeeven konden worden, zo lang zy niet,* EVEN ALS IK, *de Oudheid doorkroopen hadden.* Tegen zulke luiden is kwaad disputeeren: want met dat eene argument kon hy al zynen tegenſtreeveren den mond ſtoppen. Ondertusſchen was die Kennis in hem gansch gering: en wel meest door zyne eigen ſchuld. Want hoe onvermoeid zyne aandacht, hoe taai zijn geduld geweest zy, in 't ontzwachtelen van zyne hairkloovende denkbeelden; als 't op weezenlyker waarheden aankwam, was zijn heerſchende ziekte, Gebrek van Onderzoek. Zie hier een voorloopertje. In 't Glosſar. Goth. van Junius p. 65, vindtmen *ARMAN, miſereri*, met het Præteritum *GAARMIDA, miſertus eſt Marc.* V. 19. Ten Kate, p. 577, wil ons beter Gottisch leeren, en zegt: *ARMIAN, miſereri*; NIET *ARMAN*, GELIJK JUNIUS ZET, *want het Præt. is GAARMIDA Marc.* V. 19. Zo ſlaan de kreupelen ook wel eens met hunne krukken. *Gaarmida* is daar, by Junius, een drukfout, voor *Gaarmaida*, gelijk dat zelfde woord, ook uit Marc. V. 19, wederom voorkomt p. 102. En wist hy 't niet; wat belette hem, terwijl hy 't boek in de hand hadt, de plaats zelve, Marc. V. 19, in te zien; en hy zou 'er ook *Gaarmaida* gevonden hebben. En dierhalve was de Infinitivus *ARMAN*, gelijk Junius zeer wel, en niet *ARMIAN*, gelijk Ten Kate zeer kwaalijk ſchreef. Ook elders vondt hy vermaak in 't berispen van Junius, 't welk hem te minder paste, omdat hy, buiten des zelfs Glosſarium, geen woord Gottisch verſtondt. Maar ook daar wist hy niet altijd wat hy las.

Dat de Abl. Abſ. in het F—D voorkomt, kon hy niet ontkennen; maar bepaalt zulks tot den eenen Vertaaler van Tatiaan, die de *Latinismata* naarbootſte. Het oudſte ſchrift, dat wy in die taale hebben, zo

ſom-

ſommigen meenen, is de vertaaling van Iſidorus Hispal. de Nativ. Domini, daarmen, cap. 6, kan leezen: *Allum herum ubilero angilo arflaugidem:* dat is, *Allen beiren boozer engelen verjaagd* [zijnde]. Ook by den Monik Kero in den Regel van S. Benedictus cap. 7. *Keſtactem in erda kaſihtim:* Lat. *Defixis in terram aſpectibus.* In goed Duitsch zouden wy konnen zeggen, *Den oogen ter aarde geſlagen.* En by Otfridus, B. V. c. 25. ℣. 13. *Gote helphante:* Gode helpende. Zodat hy van 't een zo veel kennis hadt als van 't ander. Daarenboven, zo hy een weinig oordeels te hulpe genomen hadt, zou hy begreepen hebben, dat hy in de volſtrekte noodzaakelijkheid geſteld was, om te onderzoeken, of die Abl. Abſ. gelijk in 't F—D, zo ook niet ergens by toeval in 't M—G en A—S te vinden was. Junius hadt niet goedgevonden zulks, met ronde woorden, te zeggen. Ondertusſchen hadt Ten Kate noodig, dat het hem wel ingeſtampt wierde, eer hy zyne toeſtemming zou gegeeven hebben, om zulk een Latijnsch monster in eenige dier Oud-duitſche Taalverwanten toe te laaten. En nochtans is 'er niets zekerer, dan dat de Abl. Abſ. by die allen in een allergemeenst gebruik geweeſt is. Dat hy 't niet geweeten heeft, is een bewijs, dat die weidſche Tytel, boven opgegeeven, op losſe ſchroeven ſtondt, en reeds door hem zelven ondermijnd en ten deele verwoest is.

't Ontbreekt my wel niet aan een genoegſaam getal van voorbeelden, zo in 't M—G als in 't A—S, om u van de waarheid te overtuigen (want ten opzigte van het F—D acht ik geene bewyzen meer noodig te zijn) maar dewijl ik tegenwoordig twee Getuigen hebbe, beide, in die taalen, oneindig kundiger dan Ten Kate of ik, wil ik my liever op die beroepen, en u hunne eigene woorden te leezen geeven. De eerste is Thomas Mareſchallus, wiens geleerde Aantekeningen, zo op de Gotiſche als A—Saxiſche vertaalinge der Evangelisten, achter de zelven

gedrukt zijn; te gelijk met het Glosſarium van Junius. Matth. XVI. 4, ſtaat, *Him forlætenum he ferde.* Lat. *Relictis illis abiit.* Waarop hy vooreerst aanmerkt, dat in een ander Handſchrift geleezen wordt: *Tha ferde he and him forleet.* dat is, *Tunc abiit illosque reliquit.* En daarop gaat hy aldus voort: „HIM FORLÆTENUM *ABSOLUTE ſumitur,* „ *ut Lat.* Relictis illis. *Ne autem lectori inexercitato imponat SAXO-* „ *NISMUS iſte, ab aliis, quantum vidi, nondum explicate obſervatus,* „ *placuit exempla quædam in medium proferre.* HIM THA GYT SPRECEN- „ DUM: Adhuc eo loquente, *Matth. XVII.* 5. GECIGYDUM HYS „ LEORNING-CNIHTUM: Convocatis diſcipulis ſuis, *Matth. X.* 1. „ UT-ADRYFENUM THAM DEOFLE: Ejecto dæmonio, *Matth. IX.* 33. „ *Hæc Maſculinorum in utroque numero exempla ſunt: ſequuntur phraſes ali-* „ *quot terminationis Fœmininæ.* AWORPENRE THÆRE SCYTAN: Rejecta „ ſindone, *Marc. XIV.* 52. THINRE DURA BELOCENRE: Clauſo oſtio „ tuo, *Matth. VI.* 6. UPSPRUNGENRE SUNNAN: Sole orto, *Matth.* „ *XIII.* 6. *Denique ſicut pro* Sole orto *habetur* UP-ASPRUNGENRE „ SUNNAN, *Marc. XVI.* 2. *ita pari prorſus ABSOLUTAE locutionis* „ *modo, pro* Ἀνατείλαντος ἡλίου, *in verſione GOTHICA extat* ATUR- „ RINNANDIN SUNNIN. Hujusmodi plura quivis facile notabit." Of, gelijk hy p. 431 ſprak, *Similia quilibet, literatura Gothica vel leviter imbutus, nullo negotio animadvertet.* Dus verre Mareſchallus.

Mijn tweede Getuigen is Georgius Hickeſius in zijn Grammatica A—S & M—G. Dat Ten Kate van dit Werkje ten minsten eenig gebruik gemaakt heeft, kanmen by hem zien p. 544. Maar 't ſchijnt dat hy 'er geen groote verwachting van hadt. Och of hy (en wat kon hy minder doen?) van elk der achttien Hoofdſtukken, waarin het verdeeld is, alleen de drie eerste woorden ter loops geleezen hadt, zo moest hy gevonden hebben, dat Cap. XVI. aldus begint: „*ABLA-*

„ *TI-*

„ *TIVUS ABSOLUTE PONITUR apud A — SAXONES: ut,*
„ GEBIGEDUM CNEOWUM: Genu flexo, *Marc. I.* 40. *Sic V.* 41.
„ HYRE HANDA GEGRIPENRE: Apprehenſa manu ejus. —— *Plura*
„ *occurrunt exempla, Matth. XVI.* 4. *XVII.* 5. *X.* 1. *IX.* 43. *Marc.*
„ *XIV.* 52. *Matth. VI.* 6. *XIII.* 6. *Marc. XVI.* 2. *Sic apud GOTHOS*
„ *Matth. VIII.* 16. ATANDANAHTJA THAN WAURTHANAMMA, A-
„ vond geworden zijnde. GAQUMANAIM THAN IM: Hemlieden ver-
„ gaderd zijnde, *Matth. XXVII.* 17. SITANDIN THAN IMMA: Hem
„ dan zittende, *ibid.* 19. NAUH THANUH IMMA RODJANDIN: Hem
„ noch ſpreekende, *Marc. V.* 35. USGAGGANDIN IMMA: Hem uit-
„ gaande; *Marc. X.* 17 & 46. ATARUNJAN THAN WAURTHANAI:
„ Den vloed komende, *Luc. VI.* 48." En tot hier toe Hickeſius.

Zo is dan de Abl. Abſ. overal, van de Vierde Eeuwe af tot de Zestiende toe, voor eene echte ſpruit erkend en aangenomen geweest; en zulks zonder onderſcheid van *Pronomen* of *Nomen*. Van waar dan nu die algemeene afkeerigheid tegen het *Pronomen?* Zijn wy dan in deeze Eeuw, waarin geen drie, ja geen twee, Schryvers te vinden zijn die in alles overeenkomen, zo veel beſchaafder, zo veel taalkundiger, dan onze Voorvaders oit of oit voor ons geweest zijn? Zoumen 't niet mogen noemen eene laffe viezigheid en loutere inbeelding, die ons alles, wat wy niet gewoon zijn, zo 't ons niet eenigszins kittelt, als onſmaakelijk doet van de hand wyzen? Of zullen wy het toeſchryven aan het Vonnis, dat Ten Kate, in den jaare 1723, heeft afgekondigd? Maar die zich daaraan onderwerpen, veroordeelen met hem den geheelen Abl. Abſ. zo wel in het *Nomen* als in het *Pronomen*. Het ſchijnt evenwel, en dit dunkt my vreemdst, van eenige kracht geweest te zijn; hierin, naamelijk, dat onder de geenen, die wel weeten te zeggen, *DEN Biſchop geſtorven zijnde*, echter tot hier toe niemand gevon-

den is, die gezeid heeft, *HEM geſtorven zijnde.* Mogelijk omdat niemand de eerste durft weezen: want men kan niet ontkennen, dat die uitdrukking thans buiten gebruik is. En, wilmenze daarbuiten laaten, ik mag 't wel lyden. Wy hebben vroeger toegeſtaan, dat de geheele Abl. Abſ. geene noodzaakelijkheid in zich zelven heeft; hy heeft echter die bekwaamheid, dat hy den ſtijl meer ſchakeert, en doorgaans bekort. Hieruit blijkt des zelfs nuttigheid. Men kan hem dan, zonder nieuwigheid, gebruiken in een *Nomen*, en vermyden in een *Pronomen.* Dit bederft noch Taal noch Stijl, en veroorzaakt geene Strydigheid; hoedaanige ik vinde by eenen onzer nieuwe Schryveren, die, den Abl. Abſ. dikwils en wel gebruikende, zich in 't *Pronomen* vergat, ſchryvende *IK* voor *MY.* Een goed Werk dient zich zelf gelijk te zijn. By gelegenheid van dit geſchil, en tot bewijs van het geene hy tegen den Abl. Abſ. hadt ingebragt, geeft Ten Kate ons, als vooren § 29, een middel aan de hand, waarmede hy, zo hy voorgeeft, altoos heeft konnen te recht komen. Het heet daar, *Voornaame Proefſteen om te weeten welken* Caſus *eenig* Nomen *of* Verbum *by ons regeert.* „ Twijffelt„ men dan (zegt hy) of eenige *Caſus* Verbogen of Recht moet gezet „ worden, men heeft ſlechts IK of GY of HY in 't zelfde Geval te „ plaatſen, 't zal ons terſtond uit de zwaarigheid komen redden." Een fraaie Proefſteen, die my, op de eerste Proef, die ik 'er van neemen wilde, aan ſcherven door de vingeren gleedt. Wat toch bedoelde hy, toen hy ſchreef, *in 't zelfde Geval?* 't Kan niet anders betekenen dan, gelijkwe boven, uit zijn § 26, ook gezien hebben, *in eodem Caſu*; in welken het *Nomen* uitgedrukt ſtaat. Maar alsmen dat weet, weetmen ook in welken het *Pronomen* moet geſteld worden. Maar hoe kanmen dat weeten, hoe kanmen 't daarin eens worden, daar die *Caſus* zelf het punt is, waarover getwist wordt? Gy wilt, *DE* —— ik, *DEN Biſſchop geſtorven zijnde.* Als gy, voor *DE Biſſchop*, zegt *HY*, blijfge,

ge, 't is waar, *in 't zelfde Geval.* Maar zo doe ik ook, als ik, voor *DEN Bisschop*, zegge *HEM.* Waartoe dient dan een Proefsteen, die het ganssche verschil misloopt? Zou die van nut zijn, zo moest my uit den zelven aangetoond konnen worden, waarom *DEN Bisschop* hier niet goed is. Maar dit is onmogelijk; en zijn eenigste bewijs blijft als vooren, datmen nu zegt, *HY, en niet HEM gestorven zijnde.* Waarop ik voor 't laatst noch aanmerke; eerstelijk, dat hy zich beroept op één enkel voorbeeld, dat nieuw is, tegen honderd anderen, die oud zijn. En in de tweede plaatse, dat hy den Baas doet volgen achter den Knecht; het *Nomen* achter het *Pronomen:* schoon dit laatste niets is, als 'er 't eerste niet voorgaat; en welks plaats het, alleen by vergunninge, kan bekleeden. Nochtans vondt Ten Kate zynen Proefsteen *zo merkwaardig en van zulken grooten dienst, dat m'er 't Bestier-recht van de Syntaxis uit haalen kan?* Maar wat wist hy van *Syntaxis*, die ons, noch al uit dien zelfden Voornaamen Proefsteen, wil leeren, *welken Casus ook eenig VERBUM regeert!* Doch genoeg gebeuzeld. Ik besluit kortelijk: Die niet wil schryven, *HEM gestorven zijnde*, doet wel (mids ook niet, *HY gestorven zijnde*) maar komt 'er iemand, die eene gelukkige pen voert, en het, door zijn voorbeeld, weder in gebruik weet te brengen, die zal, my tot scheidsman geroepen wordende, beter doen.

Ten Kate, zynen Leezeren een denkbeeld geevende van zijn Werk, noemt des zelfs *Onderwerp en Behandeling ten eenen maale Nieuw*: zie zyne Voorr. p. 12. Hy staat echter toe, dat 'er wel iets ingesloopen kan zijn, dat, buiten zyne kennis, ook by anderen te vinden is. Dit was dan, in zijn eigen oog, een gebrek, 't welk hy op deeze wyze tracht te verschoonen: „ Alzoo (zegt hy) de zuinigheid op tijdverlies „ my doorgaands, wanneer ik by andere Schryvers niet en vinde dat ik „ zoek, inwendig als *met zweepen drijft*, om te *haasten in het doorbla-*

„ *deren.*" Dit melde ik hier met geen ander inzigt, dan ten bewyze van 't geene ik meermaalen gezeid heb; te weeten, dat hy alles ſchoeide op de leest zyner afgetrokken Denkbeelden, en zich den tijd niet gaf om het noodige te onderzoeken. Dit laatste blijkt vooral daaruit, dat hy zelf de gemelde Getuigenisſen van Mareſchallus en Hickeſius, of de Boeken daar hyze vinden kon, gezien, gehandeld, bezeten heeft. Hadt hyze geleezen, hy zou 't niet ontveinsd hebben. Zyn goede Trouw is my noit verdacht geweest. Maar wat hy 'er van gemaakt zou hebben, is duister. In 't A—S kon hy 't, zo wel als in 't F—D, onder de *Latinismi* tellen: want die beide zijn ontleend uit het *Latijn.* Maar dit zou haperen in 't M—G, waarin Ulphilas den *Griekſchen* Grondtext gevolgd heeft; gelijk Ten Kate zelf p. 56 bewijst: En 't welk, daarenboven, eenige Eeuwen ouder zijnde dan die anderen, ALLEEN genoeg zou geweest zijn om die gewaande *Latinismi* en *Strydigheid tegen ons Taaleigen* of den *Oudduitſchen Grond*, te verydelen. Maar het gebrek van onderzoek zelf hadt, in hem, eene wettige reden; ten minsten ik geloof niet, dat hy oit in ſtaat geweest is om een Latijnsch boek te leezen en te verſtaan. Dat hy die Taal, waarmede hy echter zijn Werk overlaaden en geweldig vergroot heeft, niet verſtondt, is ons meermaalen gebleeken. Maar gy zult 'er beter over konnen oordeelen, als gy hem zijn eigen Latijn hoort ſpreeken. Kiliaan, p. 582, vertaalde *zich verbyten* uitvoerig, *continere ſe mordicus:* Hy, zulks misſchien niet krachtig genoeg oordeelende, maakt 'er van, p. 177, CONTINESCERE *ſe mordicus.* By Junius, p. 125, vindtmen het Gott. *Gathlaihands*, met de Latijnſche verklaaringe *amplectens:* Hy, die *Participia* willende veranderen in *Infinitivi*, zegt, p. 582, *Gathlaihan*, AMPLECTERE. Dat Melis Stoke het onderſcheid van *enen* en *eenen* reeds waargenomen zou hebben, leert hy ons p. 356, uit twee plaatſen, die hy al mede, om ons niet verlegen te laaten, in zijn Latijn overzet.

Eene

Eene deezer is, *Hi gaf eenen Diderike*; en hy vertaalt ze, QUODAM *Diderico debat:* enz. Even kundig ſprak hy p. 328, van den *grondſlag van* ONZEN *Syntaxis*; en p. 381, van 't *beſtierrecht van* DEN *Syntaxis.* Van de *Hoogduitſchers* en HAARE Letterhelden p. 544. en van de *Verba* en HAARE uitgangen p. 576. DE *minste bewijs* kuntge vinden p. 157. AANWASCH *van tijd* p. 322. En zelfs in zynen opgepronkten Tytel, *Nederduitſche* SPRAAKE voor *Taale.* Daar, vooral, moest hy overdacht hebben, dat de *Spraak* allen Volkeren gemeen is, maar dat yder Volk zyne byzondere *Taal* ſpreekt. En wie onder ons zeide oit *Zich* voor *My?* By hem is het te vinden, II Deel p. 101, daar hy zegt: *MYN eerste voorneemen en verkiezing was wel geweest, van ZIG niet verder als met ontwijffelbaare Takken te bemoeien, omdat de onzekerheid MYN doelwit niet is.* Doch mijn doelwit is noit geweeſt, om zyne Schrijfwyze te critizeeren: Den ABLATIVUS ABSOLUTUS onwrikbaar vaſtgezet hebbende, zal ik 't hierby laaten, met betuiginge, Enz.

VERHANDELING

OVER DE

VERBUIGING

VAN HET WERKWOORD

LATEN,

Als een hulpwoord der Gebiedende of Toevoegende Wyze gebruikt.

DOOR

WOUTER RUDOLF NANNINGA.

Onder de onregelmatigheden, die in onze Nederlandſche Taal, zoo als dezelve hedendaags gebruikt wordt, voorkomen, heeft mij ſedert langen tijd geſtooten het ongeregelde gebruik, aan welk men, ook in Schrijveren, die zig het zeerſt op kieſche taal toeleggen, het werkwoord *laten*, wanneer het als een hulpwoord gebezigd wordt, onderhevig ziet. Men vindt bij de hedendaagſche Schrijveren niets gemeener, dan dat men dit nevens andere hulpwoorden met alle perſonen verbuige; *laat ik*, *laat hij*, *laten wij*, *laten zij*. De Heer *ten Kate* (*a*) heeft 'er over geklaagd, dat deze verbuiging veeltijds te onpas geſchiedde; en de ongeregeldheid hier van bin-

(*a*) Aanleid. tot het verhev. Deel der Nederd. Spr. D. I. bl. 522.

binnen de juiſte palen willen dwingen, door dezen regel te ſtellen: dat dit werkwoord alleen verbogen moet worden, wanneer het ſtrekt, om eene opwekking tot beweging te kennen te geven, dog dat het in dezelfde gedaante d. i. onverbogen, blijft, wanneer het eene toelating, of verzoek van toelating uitdrukt, en dan een Dativ. van den perſoon ten behoeve van wien de toelating of het verzoek gegeven wordt, bij zig vereiſcht. Weinig verſchillende hiervan is de regel, dien de Heer *Kluit* (*a*) heeft opgegeven. Deze ſtelt, dat men beide zegt b. v. *laat ons* en *laten wij wandelen:* dog in een zin, die hemelbreed van den anderen verſchilt. Te weten, dat het eerſte een verzoek is van meer perſonen, door *ons* beteekend, aan een derden gedaan, om verlof tot wandelen te krijgen; en dat het ander eene aanmoediging is of aanſpraak van een perſoon tot een perſoon, door *wij* beteekend, om ſamen te wandelen. Door deze bepalingen is dit ſtuk in zoo verre tot eenige regelmaat gebragt: dog (het zij met verlof der aangehaalde Heeren gezegd, welker kunde en verdienſten ik ten uiterſten eerbiedige; en den laatſten van welke ik niet alleen als een der nuttigſte Medeleden, maar ook als een mijner waardſte Vrienden hoogſchatte) tot een regelmaat, die de onregelmatigheid tot grondſlag heeft. Dit is het ſtuk, dat ik in deze korte verhandeling bewijzen wil.

Ik ben namelyk in die gedagten gekomen, dat in alle gevallen, zoo van verzoek tot verlof, als van aanmoediging, *laat* onverbogen moet blijven; en dat het altijd een accuſat. van den perſoon, of zoo men met *ten Kate* wil, een Dativ. (want hier over wil ik niet twiſten; hoewel ik het met het eerſte houden zoude) bij zig vereiſcht. Dus men nooit *laat ik*, *laat bij*, *laten wij*, *laten zij*, maar altoos en ſtandvaſtig, *laat mij*, *laat hem*, *laat ons*, *laat hen* of *laatſe* (omdat *ze* voor *hen*, *haar*, met regt of te onregt? weet ik niet, pleegt gebruikt te worden) zeggen en ſchrijven moet.

(*a*) Voorrede voor Hoogſtr. Geſlagtlijſt bl. xiv.

moet. En hier voor heb ik deze klare reden, dat dit *laat* een tweede perſoon van de gebiedende wijze is; en als zoodanig in al die gevallen moet aangemerkt worden.

Van die gevallen, in welke van ons aan anderen eenige toelating geſchiedt; zal dit niemand, die het met den Heer *ten Kate* houdt, ontkennen. En de Heer *Kluit* ſtaat het toe van al de gevallen, in welke wij van een ander verlof om iets te doen verzoeken. Derhalven komt het 'er alleen op aan, dat ik bewijze, dat dit ook moet plaats hebben, wanneer 'er eene opwekking tot beweging of eene onderlinge aanmoediging tot eenige daad gedaan wordt.

Ik moet egter eenen algemeenen grond leggen, die ook voor de eerſte gevallen dienen zal. Die is: dat de eerſte kragt van dit woord, *laat*, een verzoek van toelating, of van dergelijk iets, geweeſt is, die in het Latijn, door *ſine*, *concede*, *permitte*, *fac*, enz. zou uitgedrukt worden. Dus b. v. *laat mij gaan* is *ſine me ire*, of *ſine eam*; *laat hem gaan*, *ſine illum ire* of *fac eat*; en zoo ook *laat ons gaan*, *laat hen* of *laatſt gaan*, *ſine nos*, *illos ire* of *permitte nobis*, *illis*, *ut eamus*, *eant*, *fac eamus*, *fac eant*. In dit geval is het klaar, dat dit *laat* als een tweede perſoon van de Gebiedende wijze onverbogen moet blijven, en dat het bij zig een accuſat. gelijk hier uitgedrukt ſtaat vereiſcht. Maar dit geval denk ik dat het algemeene geval van dit werkwoord is; hoe en wanneer het ook als een hulpwoord bij andere werkwoorden gebruikt worde. Wanneer men, zig zelf opwekkende, nu zegt *laat ik* b. v. *wandelen*, begrijp ik dat altijd *laat mij* gezegd moet worden; wanneer van een ander iets gezegd wordt, dat men nu door *laat hij* zou uitdrukken, in welken zin het ook voorkome, *laat hem*, en in het meervoud *laat hen*; in eene onderlinge opwekking of aanmoediging eindelyk, *laat ons*, nooit *laten wij* of *laat wij*. Ik ſtem wel toe, dat in deze gevallen die eerſte kragt van het gebiedende *laat* byna niet gevoeld wordt; dog dit is, gelyk het veel gaat, door het menigvuldige gebruik;

en, hoe weinig die oorſprongelijke kragt ook gevoeld worde, kan en mag men evenwel zeggen dat al de gebruiken, welke dit werkwoord *laat* als een hulpwoord van de gebiedende en toevoegende wijze (ſubjunctivus modus) heeft, hier uit zijn voortgeſproten, en zelfs dit inderdaad in zig ſluiten, en heimelijk als vooronderſtellen. *Laat mij gaan* zal b. v. iemand wel voor zig alleen zeggen, zonder aan eenen anderen, wien hij om verlof vrage, te denken: dog, als men de zaak wel bedenkt, ſtelt zulk een zig ongevoelig voor, als of hij eenen anderen voor zig hadde, wien hij de toelating afvraagde. In *laat hem* of *laat hen gaan* kan men door alle gevallen heen, in welke daar voor nu, *laat hij*, en *laten zij* gezegd wordt, de kragt van het woord *laat*, die we bijbragten, duidelyk genoeg gevoelen. *Laat ons gaan* voor eene opwekking of aanmoediging gebruikt vooronderſtelt dezelve nog klaarder. Want in eene zoodanige onderlinge opwekking verzoekt de een van den ander inderdaad de toelating of iets dienſtelijks, om de zake die men voorheeft, onderling te doen.

Al deze aanmerkingen zal ik ophelderen met een voorbeeld, dat teffens dezelve in klaar ligt ſtellen, teffens tot een kragtig bewijs voor den gegevenen regel dienen zal. Dit voorbeeld is ontleend uit de Engelſche tale. De Engelſchen gebruiken het werkwoord *let*, dat hetzelfde is als ons *laten*, of liever dat bij ons *laten* geſchreven wordt, in al de gevallen in welke wij ons *laten* bezigen. Niemand, denk ik, zal dit loochenen. Maar waar vindt men bij hen een nominat. met hetzelve gevoegd, en het naar de perſonen verbogen? Men zou barbaarſch en onverſtaanbaar ſpreken, wilde men, *let* tot een hulpwoord aannemende, zeggen, *let i*, *lets hi*, *let we*, *let they*. Zonder uitſondering is het in alle gevallen, *let me*, *let him*, *let us*, *let them*. Waarom zou men dan anders ſpreken in onze tale? Men ziet hier uit dit altans aanſtonds, dat ons *laat*, alzoo gelijk ik aangemerkt heb, overal *kan* en *mag* gebruikt worden; dog ik beſluit 'er nog meer uit; om dat de Engelſche taal dezelfde oorſprongelijk is met de onze, en het werkwoord *let*

het-

hetzelfde als ons *laten*, zoo is dit de regelmaat in deze zaak, en moet ons *laat* ook alzoo bij ons gebruikt worden.

Tot een tweede bewijs beroep ik mij op de beteekenis van ons werkwoord. Volgens den gegevenen regel kunnen alle gevallen, in welke we het woord *laten* als een hulpwoord bezigen, uit deſſelfs beteekenis gemakkelijk verklaard worden; gelijk gebleken is: maar wat zin zal men tog aan hetzelve hegten, om 'er eene opwekking of aanmoediging door uitgedrukt te krijgen, als het, gelijk nu geſchiedt, verbogen wordt? Ik heb al de beteekeniſſen, die ik daar van heb kunnen vinden of nadenken, aandagtiglijk nagegaan: maar ik beken op geene mogelijke wijze te kunnen uitvinden, hoe b. v. *laat ik*, of *laten wij gaan* by wijze van aanmoediging of opwekking beteekenen kan, *eam* of *eamus?* Het tegendeel zoude ik 'er wel, altans eer, uit opmaken: want *laten* bij een werkwoord gevoegd kan natuurlijk te kennen geven de agterlating van de daad, die door het werkwoord uitgedrukt wordt. Wil men de andere beteekeniſſen van *concedere*, *ſinere*, *permittere*, enz. houden: wat zal het dan zeggen, *concedamus*, *ſinamus*, *permittamus ire?*

Maar het gebruik moet de zaak beſliſſen. Daarom zal dit mijn derde bewijs uitmaken; met welk ik het ſtuk voldongen mag rekenen. Laat ons eens zien, hoe men wel eer dit hulpwoord gebruikte. Hier heb ik zoo zeer al de Oudere Schrijveren voor mij, dat ik mij altans niet erinneren kan, bij eenigen, die ik van hen gelezen heb (hoewel dit getal gering zij: dog zou onder die dan niet één anders geſproken hebben, zoo 'er anders geſproken moeſt worden?) *laat ik*, *laat hij*, *laten wij* of *laat wij*, en *laten zij* in de gevallen, waar van hier gehandeld wordt, ontmoet te hebben. Elk begrijpt van zelfs, dat men onder het lezen zelden zulke gewoone ſpreekvormen aanteekent, zoo men niet op dezelve eene opſettelijke aandagt houdt. Hierom kan ik niet alle voorbeelden bijbrengen, die daarvan zouden kunnen opgehaald worden. Van die, welke ik in het weini-

ge, dat ik lezen kon van geſchriften hier toe betrekkelijk, ſedert ik hierop mijne aandagt geveſtigd had, opgemerkt heb, zal ik zulke voorbeelden, als hier ter zake doen, dat is, welke men nu niet volgt, nog kortelijk bijbrengen. Dog men moet mij vergeven, dat ik eene menigte op elkander ſtapel: want de zaak vereiſcht dit; om dat ik niet de wettigheid alleen maar ook de gewoone gebruiklijkheid eener ſpreekwijze moet aantoonen. *D. V. Koornhert* gebruikt ſtandvaſtiglijk *laat ons*; ook in eene opwekking of onderlinge aanmoediging. Voorbeelden zijn, in de vertaling van *Boëthius van de vertrooſting der wijsheid*, bl. 37. „ maer *laet* het „ *ons* wat dieper onderſoeken " bl. 167. „ maer *laet ons* toelaten dat ie„ mand, enz. " bl. 203. „ *laet ons* daeromme (indien wij moghen) op„ ſtighen tot den toppe des alleropperſten verſtandelijkheids. " Van 'sgelijken in de vertaling van *Cicero van de officien*, bl. 104. „ *laet ons* dat eens „ beſoeken " bl. 119. „ *laet* het *ons* dan in 't corte beſluyten. " *Van Ghiſtelen* ſchrijft ook altijd zoo; in de vertaling *van Terent. Andr.* III. 3.

Laet ons *doch in de voorbate wezen.*

een weinig verder

Daerom laet ons *hem binnen corten ſtondt*
Een huysvrouwe gheven.

kort daar na

Dus latet ons *onderwinden*

en

Laet ons *dan gereetſchap maken.*

In *Eunuch.* II. 3.

Laet ons *gaen binnen ſonder verdrieten.*

een

een weinig verder

Laet ons, *ſegh ik, gaen.*

en IV. 4.

En laet ons *hem voor die heeren bringhen.*

In *Adelph.* I. 2.

Maer laet ons *nemen eenen goeden vrient.*

In de vertaling van de *Æneis van Virgil.* III. fol. 54.

Laet ons *van hier doch nemen de vlucht.*

verder IV. fol. 60.

Laet ons *dit volc met eendrachtighe treken*
Tſamen vereenighen binnen mijnder ſteden.

en V. fol. 76.

Laet ons *zoo bidden met eetmoedige manieren*
Dat ons God goeden voorſpoed wil toeſtieren.

Voegt hier by *J. B. Houwaert in Conſtantia* bl. 14.

Laet ons *twee loffelyke tropheeen planten, vrij.*

bl. 23.

Maer laet ons *in dit ſomerhuys gaen.*

bl. 374.

Laet ons *tuſſchen beyen al ſtille*
Wonich. diſputeren van deſer ſaken.

Phil.

Phil. van Marnix van St. Aldegonde volgt dezelfde regelmaat.

Pſ. 2: 3.

Comt laet ons *te gader (ſegghen ſij)*
Verbreken 't jok.

Comt laet ons komt meer bij hem voor. Pſ. 95: 1, 6. 122: 1. Verder

Pſ. 64: 6.

Sy berghen hare ſtricken loos
End' ſpreken, laet ons *liſtig wercken.*

In den derden perſoon vindt men bij hem dezelfde regelmatigheid.

Pſ. 33: 3.

Laet ſijnen *naem ſijn hoogh gepreſen.*

vs. 8.

Laet *dan op der verden*
Den Heer *ſijn met weerden*
Ontſien en gheacht.

Pſ. 148: 3.

Laet hem *met trommelen ende fluyten*
Ghelovet ſijn.

C. Huigens in zyn *Hofwijck* in de voorrede

Beſchaemt den meeſter vrij, die van de kunſt wilt heeten
En laet ons *een voor een ontlaſten ons geweten.*

en vervolgens in het ſtuk zelve:

En laet ons *op den wegh ſien ſtruycklen by gevall*
Die 't niet verdiens en heeft, wy lachen om den vall.

Hooft

Mooft in *Granida*, *Mengelw.* bl. 471.

Laat ons *de Goden gaan met dankbaarheid vereeren.*

In *Geeraardt van Velzen* bl. 504.

Indien een Vrouw betaamt te zeggen haar gevoelen
Zoo bid ik, laat den *brandt van* onze *ſmart bekoelen.*

bl. 522.

Des laat ons *d'onſpoedt als geneezedrank verzwelgen.*

In *Baeto* bl. 553.

Laat ons *ontfangen dan den Vorſt op dezen ſchildt.*

In de *zangen* bl. 646.

Op, op, op, eer de zon in den dauw ſchijn
Laat ons *alle gedierte te gauw zijn.*

Uit het geene ik van *Vondel* gelezen heb, heb ik geene voorbeelden aangeteekend; om dat ik, doe ik hem las, op deze zaak niet bedagt was. In zijne berijming van Davids Pſalmen, die ik thans alleen bij der hand heb, vind ik dezelfde regelmaat. Pſ. 65.

Laet ons *trappen in den druck.*
Laet *hem* ons *van helm berooft*
Trappen op 't ontwapent hooft.

Pſ. 94.

Koomt nu herwaert: laet ons *ſpringen*
Huppelen ter eeren van
God die ons behoeden kan
Laet ons *voor Gods aanſchijn zingen.*

Ten beſluite voeg bij dit alles nog onze Nederlandſche Overzetting des Bijbels; die ſtandvaſtiglijk het hulpwoord *laat* op deze wijze gebruikt. Voorbeelden zijn bijna op ieder bladzijde in dezelve te vinden.

Uit dit alles, zal het, denk ik, ten overvloede klaar wezen, dat over al en in alle gevallen *laat mij*, *laat hem*, *laat ons*, *laat hen* of *laatſe* moet geſchreven worden; en dat *laat ik*, *laat hij*, *laten wij* of *laat wij*, *laten zij* ten eenenmale verworpen en afgeſchaft moet worden. Geeft daar toe dit geringe geſchrift aanleiding: het zal mij genoeg wezen; en het zal eene ſtoffe gewigt geven, die anders gering zou mogen ſchijnen. Hoewel de ſtoffe niet gering kan ſchijnen, als men de verbetering der tale behartigt; vooral wanneer een misbruik zoo algemeen geworden, en met zulk een gezach beveſtigd is.

BYLAGEN

TOT DE

VERHANDELING

VAN

W. R. NANNINGA,

OVER DE

VERBUIGING

VAN HET WERKWOORD

LATEN,

DOOR

NIKOLAAS HINLÓPEN.

Bladz. 58. *Laatſe* (omdat *ze* voor *hen*, *haar*, met recht of te onrecht weet ik niet, pleeg gebruikt te worden.) Deze twyfeling, waarover ik my altijd verwonderd hebbe, ſchijnt al vroeg in de gedachten van taalliefhebbers opgekomen te zijn. immers in onze bybelvertalinge heeft men voor *ſe*, dat echter ook menigwerven voorkomt, *'ſe Matth.* V. 29. *treckt 'ſe uyt vs.* 30. *houwt 'ſe af* en *werpt 'ſe van u vs.* 44. *ſegent 'ſe* VI. 2. *op dat 'ſe* VII. 15. *zijn 'ſe* XIII. 15. *genas 'ſe Marc.* IV. 2. *by*

leerde 'ſe VI. 5. *genas 'ſe vs.* 33. *ſagen 'ſe vs.* 39. *ſy 'ſe vs.* 41. *gaf 'ſe Lukas* XIX. 27. *ſlaet 'ſe* XX. 17. *ſagh 'ſe Hand.* II. 8. *wy* 'ſe. Uit het gebruik van dit teeken blijkt ten klaarſten, dat de vertalers, immers van die boeken, getwyfeld hebben, of niet *ſe* by verkorting voor *deſe* of ict anders geſpeld wierde. Uit die plaatſen weder daar (') nagelaten wordt is op te maken: of dat onze vertalers het hier in niet eens geweeſt zijn, en ieder zijn vryheid, als in eene zake van klein belang gelaten hebben, of dat zy niet altijd even oplettende daarop geweeſt zijn. Het welk, met menigvuldige andere zaken, dan eens blyken zal, wanneer de een of andere bezitter van de waarnemingen der bybelvertalers edelmoedig genoeg is, die door den druk mede te deelen. De reden, uit den mond van ſommigen door den Heere ten Kate te berde gebragt 1. d. bl. 473. dat men nu geen *ſy*, daar *ſe* de verzachtinge van wezen zoude, in den accuſativus meer gebruikt, heeft zeker ſchijn. Doch; hoeveel zou er in de tale verworpen moeten worden, indien deze regel algemeen aangenomen wierd. Het is genoeg, dat zy in den accuſativus oulings gebezigd zy, dat ten Kate op de volgende bladzyde bewijſt. Tot ſtavinge van wiens gezegde deze plaatſen dienen konnen: Boek des guld. thr. f. 80. a. *dit ſyn die ſes tafelen —— alſoe ſi Origenes ſet*, Sint Bern. ſerm. f. 111. b. *laetſi nu bi ons comen.* ja het zoude genoeg zyn, indien het met de regelmate der tale niet ſtreed, dewyle het gebruik van *ſe*, dat als een verzachtinge *ſy* onderſtelt, van Melis Stoke af in den accuſativus by alle onze oude ſchryvers, immers die ik las, eenſtemmig gevonden wordt. De eerſte terſtond in zijn aanvang:

Daer begincſe op een velt.
ib. *Dieſe ghiſelden en dwongen.*
bl. 3. a. *Deedſe cerſtyndom verkieſen.*
b. *Soude hiſe vri hebben gegeven.* en dus het gantſche boek door.

Va-

Vaderboek f. 54 b. *ſette ſe* —— *voerde ſe.* c. *doe hyſe wederbracht, doe beſloot hy ſe* 57 b. *blieſen ſe.* d. *dat ſe ons God hadde gheſeynt.* 58. d. 107. b. 108. c. 109. b. 127. a. 128. c. 130. a. Sint Bern. ſerm. f. 2. c. 41. d. 42. e. 44. a. Boeck des Guld. throens f. 10. c. 29. c. 31. d.

Het verdient zyne opmerkinge dat Stoke in den nominativus altijd, zoo ik my niet bedriege, *ſi* gebruikt en nooit *ſe.* dus bl. 2. a.

Dicke quamen ſi met ſcaren.
ib. *Dus moeſten ſi den zege verlieſen.*
ib. *In ſinen tiden waren ſi ghetogen.*
ib. *Eer dat ſi hem wilden bekeeren.*
3. a. *Dat ſi waren gheſchulden vri.*
Want in ſinen tijt ſo ſeggen ſi
Waren ſi eyghen als ende als
Dat ſi ſtroppen droeghen aen den hals
Ende om dat ſi hem Rome wonnen.
b. *Dat ſi vri immer willen weſen.* enz.

Dit heeft ook, zoo verre ik heb konnen nagaan in het Vaderb. plaatſe. als f. 57. d. *dat ſi voer ons ſtriden ſouden.* en dus daar in den nomin. ſing. meermalen. 58. b. *namen ſi.* c. *ſi ſeynden.* ib. *doe begõnen ſi.* ib. *ende ſi ſcreven.* ib. *ſoe als ſi hadden doerſien.* ib. *ſoe als ſi onderſocht hadden.* In het boec des Guld. throens echter, ſchoon men daar in den nomin. plur. *ſi heeft*, (ziet maar f. 1. b. en c.) heeft men echter *ſe* in den nomin. ſing. als f. 6. a. *den melaetſchen ſuvertſe, den dooden levendich maecktſe.* enz. f. 79. b. *in diẽ ſcouwen vynt ſe.* dan later, gelijk in de Spelen van Zinnen te Gent 1539. Rotterd. 1561. vindt men *ſe* in den nomin. pl. gemeenlijk. Zijnde dat gebruik toen doorgebroken, en algemeen geworden. Dus dan de Heer ten Kate alleen van later ſchryvers te verſtaan zal zijn, daar *ſe* in accuſ. eeuwen ouder in gemeen gebruik was.

Bl. 61. *Maar het gebruik enz.*] Dit is zeer zeker, want zoo men hiervan afgaat, en zyne toevlugt tot willekeurige redeneeringen neemt, zal niets onzekerer dan eene tale zijn. De tale is hier in aan het recht gelijk. Het wikken en wegen gaat voor het bepalen des rechts. Dit vaſtgeſteld zijnde, is het ieders pligt het op te volgen. want dan door redeneeringen daar aan te willen peuteren, is de onzekerheid invoeren. Dezen verkeerden voet heeft men in de tale gehouden. Want van de eerſte beſchavinge aan, na de verwarringe, die haar en den ſtaat te gelijk overkwam, heeft men langs dien weg alles in 't war gebragt. Dat men er de geheele ſpellinge door bedorven heeft, weet ieder. Wat men al verder gedaan hebbe, toont ons deze en gene ſpraakkunſtenaar, die het ſpoor van anderen onvoorzichtig inſlaande, een menigte regelen van verbuiginge, enz. heeft op de baan gebragt, die in de taal geenen grond hebben. Fraiër is het in de tale zelve te zoeken, hoe geſproken moet worden, en verder naar te gaan, wat de reden van dit ſpreken zy. Ieder tale toch heeft hare gebruiken, die wel eens door verloop zoo verre van den oorſprong afdwalen, dat men dien niet dan met veel moeite opſporen kan. Om niet verre te gaan, hoe onregelmatig ſchijnt *utor*, *fruor cibo*, in het Latijn? en echter heeft men uit loſſe veranderingziekte op dat gebruik geen inbreuk gedaan. Men is er te recht bygebleven. Dit toont de ſchrandere J. Perizonius in zijn aanteek. op de Minerva van Sanctius bl. 281. die het verloop tot in zijn beginſel heeft nagegaan. Dus is het ook met *laat ons* dat ik al by onze oudſte ſchryvers aantreffe, als M. Stoke bl. 16. b.

Laet ons in 't geberchte riden.
41. b. *Ic ride voren vter ſtat.*
Laeten (dat is *laet hem*) *comen als hi wille.*
73. a. *Laet ons winnen dat crayen neſt.*

dus ook 65. b. driemaal 66. b.

Sint

Sint Bern. ſerm. f. 3. a. *ſoe laet ons mit hem blide weſen.* 5. a. *laet ons daerom altoes pinen op te climmen.* 6. a. *laet ons daerom deſen gheeſt ſoecken ẽn laet ons daerom doen.* ib. *laet ons hem bidden.* 7. b. *laet ons horen.* 10. b. *laet ons nu voert ſien.* 12. d. *laet ons ſeer pynen.* 19. b. *deſen hulper laet ons altoes aenroepen.* ib. 45. d. 52. a. d. 66. b. 69. a. 78. b. 79. d. 81. b. 83. a. 94. d. 110. d. 111. b. *laetſi (twee ſuſteren) nu bi ons comen.* 115. a. 125. d. 128. a. ſes maal. 134. d. enz.

Spelen v. Zinnen te Gent 1539. f. 69. b.

Dus laet ons toegaan met een vaſt betrouwen.
73. a. *Laet ons de armē verdrucken.*
b. *Laet ons donnooſelen, ſeggenſe, verſchalken.*
164. b. *Laet ons verthoonen op den dach van heden.*
166. b. 197. a. *Hierop laet ons concluſie maken.*

Spelen van Sinnen te Rotterdam 1561. f. 7. b.

Gheeſtkens befaemt —— ——
Laets ongeblaemt // hier rijſen
De acoleyen prijſen // —— ——
—— —— ——
—— —— ——
—— —— ——
Conſtighe practijcken
Laet van v ſijn beweſen.

10. b. *En laet ons praeten van een ander grille.*

24. b. 32. a. 36. b. 38. b. 47. b. 65. a. 68. b. 69. b. 70. b. 71. b. 72. b. 79. b. 82. a. 85. a. 89. b. 102. b. 111. a. 112. b. 116. a. 117. a. 120. b. 122. a. 126. b. 133. a. 134. a. 135. a. 143. a. 144. a. 145. b. 146. b. 153. b. 154. b.

In

In dezen tijd echter ſchijnt over dit ſtuk, of twyfel gevallen, of het verloop allenkskens begonnen te zijn. Immers in deze zelfde Spelen vinde ik by die jonge camere van Haerlem f. 64. a.

Hy ſal noch deſpereeren wel, dus laet wyer by ſijn.
b. *Couſijn laet wy malcander niet verwyten, meer.*
70. a. *Laet wy ons te ſamen dan gaan ſchikken hier neêr.*

De witte Acoleyen van Leyden f. 99. b.

Hola! ginter compter een, laet wy als twee ghebroers,
Sonder veel rumoers, hem doen een minlyc groetſele.
100. b. —— —— —— —— *laet wy hem eeren.*
104. a. *Laet wy hem groeten.*

De Rapen van Delft f. 111. a.

Gegroet ſyt hier, laet wy u niet vervelen.

Dan *ons* verworpen hebbende ſchrijft zy regelmatiger 117. a.

Laten wy ons daer niet in bedroven.

Dat ook In liefde bloeiende te Amſterdam volgde f. 143. b.

Comt lief laten wy onder ons beyen
Die goeden ghebruycken die op aerden ſijn.
Laten wy onſe jonckheyt daertoe bereyen,
Dat wy die creatueren beſighen ſeer fijn.
Laet ons ons vervullen met coſtelycken wijn.
Laet ons ons met rooſen, eer ſy verwelckeren, cronen.

Zul-

Zullende het by vergelykinge der bladzyden blyken, dat, ſchoon *laat wy* en *laten wy* doen in gebruik gekomen zijn by die kameren: echter *laat ons* by die zelfde kameren noch gedurig gebezigd is. Dat by de herſtellinge onzer tale gelukkig *laat ons* zyne oude plaatſe of weder beſlagen of behouden hebbe, kan ons, behalven uit het gene de Heer Nanninga uit Hooft enz. aangeteekend heeft, ook blyken uit Bake Mengelp. bl. 63.

Laet ons eens van viſchen zingen.
Laet Strabo, laet Solyn en andre Letterhelden
Der outheit naer hun luſt, geſtalte en lantaert melden.

Antonides Poëzy. bl. 2.

Maer laet ons eerſt den kant des Yſtroons overgaen.
Maer laetze, die zoo trots belaegen onzen ſtaet
Van gramſchap zwellen, en dan barſten aen hun haet.

Monen Poëzy. bl. 21.

Laet ons den verſt en zyn geboortewieg beſteken.
Laet ons groeten Goël pryzen.

Poot 1. d. bl. 33.

Laet ons van Gods zoon beginnen.
Schoone paerel laat ons minnen.

Wat er Vollenhove van gedacht hebbe, is my niet gebleken. Echter geloove ik niet, dat hy *laat ons* in een opwekkenden zin gewraakt hebbe. Zeker, in zijn gedicht aan de Nederduitſche ſchryvers, heeft hy het met

geen zwarte kole geteekend. Voorbeelden er van hebbe ik nochtans by hem niet aangetroffen: misschien zullen zy er zijn. Hy verkoor het keurig gebruik van *nu met een deelwoord* op het voorbeeld van Vondel, die in zijn Virgilius schreef bl. 131.

Nu eens vervaerlijck de krijgstrompet gesteecken.
148. *Nu voort ten hove naer de Koningin gestreeft.*

Dus Vollenhoven Poëzy. bl. 76.

Nu eens een nieuwe wyze en toon.
Gezet op d'uitvaert van Gods Zoon.
bl. 86. *Nu bly gezongen*
't Huwlijk . . . . .

ON-

ONDERZOEK

OF

QUENTOVICUS

WIJK TE DUURSTEDE,

Geleegen in het Sticht van Utrecht, geweest &c.

DOOR

M^r. PIETER HENDRIK VAN DE WALL.

§. I.

In eenen Latijnſchen Brief, van Koning Dagobert den I, gedagteekend den 29 van Hooimaand, in het jaar zes hondert en dertig (1) wordt bij die Vorſt de alombekende Jaarmarkt van S^t. Denis, nabij Parijs, koomt op te rigten, leeſt men, onder anderen: *Et ſciatis noſtri miſſi ex hoc mercato, & omnes civitates in regno noſtro, maxime ad ROTHOMO porto & WICUS porto, qui veniunt de ultra mare pro vino melle vel garentia emendum &c.* Daar wordt in deeze woorden melding gemaakt, van twee voornaame, en in dien tijd bekende Koopſteden, waar van de eene ROTHOMO, en de andere WICUS genaamd wordt, beide geleegen en behoorende onder het Rijk van Koning Dagobert.

De

(1) By A. Miraeus Diplom. Belgic. *Lib.* II. *c.* 1. *Operum. tom.* 3. *pag.* 241.

De beroemde Hiſtorieſchrijver *Wagenaar* (2) agt het waarſchijnlijk, dat *Wijk te Duurſtede*, in het Sticht van Utrecht, 't geen, volgens zijne gedagten, toen ter tyd, reeds ſterk van Overzeeſche Koopvaardijſchepen bezogt werd, voor dit WICUS te houden zij. Dog, behoudens de agting voor deezen voortreflijken Schrijver, zoo kan ik daar aan mijne toeſtemming niet geeven.

II.

Ik wil niet ontkennen, dat *Wijk te Duurſtede*, onder de regeering der Frankiſche Vorſten, eene bloeijende en aanzienlijke Koopſtad geweeſt zij, voorzien van eene bekwaame en welgeleegene haven, om Zee- en andere Schepen te kunnen bergen: de ſchriften der negende en tiende eeuwe ſtellen dit buiten bedenking. In de Bertiniaanſche Jaarboeken (3) wordt zij daarom meermaal eene *markt* of *handelplaats* [EMPORIUM] genaamd. Ook blijkt het uit eenige overblijffels van dien tijd (4), dat aldaar voor de aankoomende Schepen eene veilige bergernis of verblijfplaats geweeſt zij, zoo dat zij, met regt, den naam van (*Portus*) *Haven* konde draagen. En, gelijk de Penningen, welken in handeldoende Steden, onder de regeering der Frankiſche Vorſten, gemunt werden, ten bewijs van den bloei haars Koop-

(2) *Vaderland. Hiſtorie* 1 *deel*, *bl.* 338.

(3) *Annales* BERTINIANI *ad Annum* 834. *in Collect. Scriptor. Galliæ* M. BOUQUET; *tom.* VI. *p.* 196. „ Interim etiam claſſis de Danis veniens in Friſiam aliquam partem ex illa devaſtavit & inde per vetus Trajectum, ad Emporium, quod vocatur DORESTATUS, „ venientes, omnia diripuerunt. " *& ad Annum* 847. *in Collect. eadem tom.* VII. *p.* 65. „ Alii quoque Danorum Emporium, quod DORESTADUM dicitur, & inſulam Batavam occupant atque obtinent. "

(4) GUALDO *in vita S. Anſcharii cap.* XX. *in Pet. Lambecii origin. Hamburg*, *Lib.* I. *pag.* 91. Brieven van Keizer Lodewijk den Godvrugtigen en van Koning Zuentibold, van 't Jaar 815 en 896. by HEDA *Hiſtor. Ultraj. pag.* 43 *&* 63. vergelijk MATTHÆUS *de Nobilitat. Lib.* I. *c.* 15.

Koophandels, nu en dan, met de afbeelding van een Schip of van eenen Scheepsbijtel verſierd werden, zoo zyn er ook nog Geldſtukken van dien aart, te *Wijk te Duurſtede* geſtempeld, bij de verzaamelaars van dergelijke Oudheden (5) te vinden; die den bloeijenden Koophandel en Zeevaard, van dit voorheen zoo welvaarend *Wijk te Duurſtede*, op de krachtigſte wijze, beveſtigen.

III.

Dit egter ſtrekt geenszins tot bewijs, dat *WICUS portus*, daar Dagobert van ſpreekt, het hedendaagſch Wijk te Duurſtede geweeſt zij. De brief, die hier van *WICUS* gewag maakt, is van het jaar 630, daar de Schrijvers, die van haaren Koophandel ſpreeken, en aan haar den eernaam van eene *Märkt* of *Handelplaats* toeeigenen, niet eerder, dan in de negende eeuwe, bloeiden. Ook zijn aan mij, geene Gedenkſchriften van de zevende, agſte en negende eeuwe bekend, waar in aan *Wijk te Duurſtede* afzonderlyk de naam van *WICUS* wordt gegeeven. Doorgaands en meeſt altijd wordt zy DORESTADUS of DORESTADUM geheeten (6). De Penningen, geduurende de regeering der Frankiſche Koningen van den tweeden ſtam, aldaar geſtempeld, begunſtigen deeze gedagten: want, daar verſcheiden Utrechtſche Muntſlagen van dien tijd dit Opſchrift inhouden, *in TRAJECTO Porto* of *In VICO TRAJECTO*, daar leeſt men op de overgebleevene Geldſtukken, welken de Frankiſche Vorſten te Duurſtede hebben doen munten, niet anders dan *DORESTAT* of *DORS.* of ook wel

(5) LE BLANC *traité des Monnoyes de France pag.* 82 & 108.
(6) Zie de Schrijvers aangetoogen bij MATTHÆUS l. c.

wel *DORESTADUS. MON.* (7) Indien nu *Wijk te Duurſtede* maar ooit met den naam van WICUS of WICUS *Portus* afzonderlijk genaamd ware, zoo zoude een enkel Geldſtukjen ons hier van wel eenig bewijs hebben overgelaaten. Want, alhoewel uit het gemis van dergelijke randſchriften, die moogelyk in vroeger' tijd te vinden zijn geweeſt, juiſt niet ontegenzeglyk konne beweerd worden, dat aan *Wijk te Duurſtede* nimmer de benaaming van WICUS zoude geegeven zijn, zoo is dit egter zeeker, dat zulk een gebrek ons gevoelen niet alleen begunſtige, maar de waatheid daar van, wanneer die van elders kan beveſtigd worden, gelijk hier na geſchieden zal, ten hoogſte waarſchijnlijk maake.

IV.

Men kan wel niet ontkennen, dat het Utrechtſche *Wijk te Duurſtede*, nu en dan, hoe wel zeldſaam, by Oude Schrijvers, genaamd word *VICUS DORESTADUM.* want dus leeſt men in de Jaarboeken van Fulda op het jaar 850. (8) *Rorue natione Nordmannus, qui temporibus S'. Ludovici Imperatoris cum fratre Herioldo VICUM. DORESTADUM. jure beneficii tenuit.* En in de levensbeſchrijving van Frederik Biſſchop van Utrecht (9) *Nam Nortmanni, id eſt, Aquilonares viri, in unum quaſi arena maris congregati, mare tranſierunt, & ville nomine DORSTAD, que nunc WIJCK.*

(7) Zie de afbeeldingen by G. van Loon *Aloude Hollandſche Hiſtorien*, II. deel, bl. 32, 33, 88, 97, 114. van Mieris *over de Biſſchoplyke Munten en Zegelen*, bl. 106 en 107. welke laatſtgemelde egter hier in mistaſt, wanneer hij het opſchrift DORESTATUS. MON. door *Monetarius* verklaart, alzoo het buiten twijffel door *MONETA.* moet worden aangevuld.

(8) *Annales* Fuldenses *ad Annum* 850. *in collect. Scriptor. Gallic* Bouquet *tom.* VII. *pag.* 163.

(9) *Acta S.* Fridrici *Epiſcopi Trajectenſis in collect. ead. tom.* VI. *pag.* 329.

WIJCK. vocatur, in qua etiam, ut ferunt quinquaginta Eccleſiæ in Dei & Sanctorum ſuorum honore fuerunt conſtructæ, applicuerunt, & vaſtantes, atque comburentes ad nihilum redegerunt. Dog, behalven dat de eerſt aangetoogen plaats geenszins ten bewijs verſtrekke, dat *WICUS* afzonderlijk, zonder bijvoeging van DORESTADUM, *Wijk te Duurſtede* te kennen geeve, zoo moet met betrekking tot de tweede aanhaaling, welke eenigszins nader ſchijnt te koomen, worden aangemerkt, dat die ontleend zij, uit een gedenkſchrift, 't geen, volgens het gevoelen der Bollandiſten, door eenen Oetbertus eerſt in de elfde Eeuw zij ſaamgeſteld, in welk tijdſtip het wel gebeuren kan, dat *Duurſtede* reeds den naam van *Wijck*, zoo als in laater tijden, gedraagen hebbe; gelyk ook die woorden, [*quæ nunc Wijck Vocatur*] niet duiſter aantoonen, dat het in vroeger tijd zoo niet geheeten wierd. Dog, om het gevoelen van den Heer *Wagenaar* te beveſtigen, vorderen wij bewijzen, dat, in de overgebleeven Schriften van de zevende en twee daar aan volgende eeuwen, aan *Duurſtede* ergens de enkele naam van *Wijck* of *Wicus* gegeeven zij. Gezwegen, dat deeze *Acta Friderici*, volgens de gedagten van den ſchranderen *Mabillon* (10) zoo weinig geloofs verdienen, dat men, met grond van zoekerheid, ſchier daar uit geen bewijs ontleenen kenne.

V.

Maar moogelyk zal iemand hier tegen in brengen een overgebleeven Geldſtuk, volgens de meening van den Heer *van Loon* (11), door den Deenſchen Koning Heriold, te Wijk te Duurſtede, ten tijde, dat die Vorſt al-

(10) *Annal.* BENEDICTIN, *Lib.* XXXII. *Num.* 5.

(11) *Algemeene Hollandſche Hiſtorien, II. deel, bl.* 83. in navolging van BOUTEROUE *Recherches des Monnoyes de France, p.* 351.

aldaar het Opperbewind in handen had, geſlagen, op welks ééne zijde zoude geſtempeld zijn het beeld van Koning Heriold, met dit omſchrift *CHAROALDO.* terwyl men op de tegenzijde een Kruis ziet afgebeeld, met deeze letters. *DAR. I. A. VICO.* Dog behalven, dat uit deeze uitgeſleten letteren weinig bewijs te trekken zij, dat dit Geldſtukjen te Wijk te Duurſtede zoude geſlagen zijn, gelijk ſtraks nader blijken zal, zoo zijn er ook nog andere redenen, die ons wederhouden, om zulks aan den Deenſchen Koning Heriold toe te eigenen. Want, volgens het getuigenis der Bertiniaanſche (12) en andere Jaarboeken, bezat dees Vorſt het Eiland Walcheren, en eenige nabuurige plaatſen, te leen van Keiſer Lotharius; Nu is het geenszins te vermoeden, dat deeze Leenman het regt van den Muntſlag, een der voornaamſte teekenen van het regt der Opperſte Magt, zal geoeffend hebben, terwijl (*) deeze Keiſer zelf te Duurſtede Geld liet munten, zoo als de overgebleeven Penningen (13), waar op de naam van HLOTHARIUS en DORESTATUS geleezen wordt, duidelijk beveſtigen. Met meer grond van waarſchijnlijkheid meenen wij daarom, dat deeze Penning gemunt zij in Frankryk, te Kierſi, niet verre van Noion.

Deeze

---

(12) *Annales Bertiniani ad Annum* 841. *in collect. Scriptor. Galliæ, tom.* VII. *p.* 60. *Heriolde, qui cum ceteris Danorum maritimis incommoda tanta ſui cauſa ad patris injuriam invexerat GUALACRAS aliaque vicina loca, hujus meriti gratia, in beneficium contulit.* Dus leeſt men in de beſte uitgaave deezer Jaarboeken, en niet *GAULA CRUSALIA*, welke landſtreek, door den Schrijver der *Vaderlandſche Hiſtorie* II. *deel. bl.* 59. niet verre van Rouan gezogd wordt; dog ik ben het eens met den Geleerden Benedictijner BOUQUET, in zijne aanteekeningen op de aangehaalde plaats, welke, in navolging van HADRIANUS VALESIUS *in Notit. Galliæ pag.* 627. door GUALACRAS verſtaat het Eiland Walcheren (WALACRAS.)

(*) Ik zegge *Terwijl*, om dat anderszins de Leenmannen der Frankiſche Vorſten veele Regalia, en, onder anderen, het regt van den Muntſlag, nu en dan, bij bezondere brieven verkregen hebben. Het eerſte Deel van het Groot Charterboek van den *Heer* VAN MIERIS, en andere Verzaamelingen van dien aart, kunnen dit met de ſtukken uitwijzen.

(13) Zie dezelven by LE BLANC *traité des Monnoyes de France p.* 113. en VAN MIERIS *over de Biſſchoplijke Munten en Zegelen, Tab.* I. *Num.* 12 *en* 13.

Deeze plaats draagt op oude Geldſtukken den naam van CARISIACO VICO (14). Tuſſchen dit opſchrift, en de uitgeſleeten letters DAR. I. A. VICO, welken op onzen Penning voorkoomen, ontdekt zig geene geringe overeenkomſt; jaa, wanneer wij het afdrukſel, door den Heer *van Loon* opgegeeven, met een naauwkeurig oog beſchouwen, zoo vermoeden wij, dat in vroeger' tijd, daar op CARISIACO. VICO. geſtempeld zij geweeſt. Daar ter plaatſe, zijn, geduurende de regeering der Frankiſche Koningen van den eerſten en tweeden Stam, verſcheiden Geldſtukken gemunt, zoo als uit derzelver egte overblyffels, door den Penningkundigen *Le Blanc* (15), reeds over lang is aangeweezen. Ook agte ik, dat in het opſchrift, op de andere zijde voorkoomende, *CHAROALDO*, niet de naam van Heriold, maar van eenen der Muntmeeſteren van dien tijd, moet gezogt worden; wijl het toen eene gemeene gewoonte was, dat op de Penningen, geduurende de regeering van het eerſte Frankiſche Stamhuis, niet de naamen der Koningen, maar die der Muntmeeſteren geſteld wierden (16). Of moogelijk zal men meerder ſchijn vinden, om een zeeker Penningjen, voorkoomende by den meergemelden *Le Blanc* (17) op welks eene zijde men een borſtſtuk ziet, met dit omſchrift AVXIA. CI. FIT. terwijl de tegenzijde een kruis vertoont, met deeze Letters CHAPOVLPO--$\overline{A}$, en het gewaande Geldſtuk van Koning Heriold voor een en het zelfde te houden. Ten minſten dit is blijkbaar, dat de afbeeldingen, zoo van het borſtſtuk, als van het kruis, met elkanderen, in allen opzigte, naauwkeurig overeenſtemmen, en dat, tuſſchen die beide Geldſtukjens, geen ander onderſcheid ſchijne plaats te hebben, dan dat de opſchriften met den anderen ver-

(14) HAD. VALESIUS *in Notit. Galliæ. p.* 127.
(15) *Traité des Monnoyes de France. p.* 81.
(16) Zie LE BLANC, *pag.* 79. DU CANGE *Gloſſar.* voce *Monetarius*.
(17) *Monnoyes de France pag.* 78. *Num.* 9. *& pag.* 81.

verwiſſeld zijn, zoo dat het geen om het borſtſtuk by *Le Blanc* gelezen wordt, op het muntjen van den Heer *van Loon* met het kruis wordt ſaamengevoegd, en het geen op de kruiszijde, van dat des laatſtgemelden voorkoomt, om het beeld van dat bij *Le Blanc* geſtempeld is. Tot welke verwiſſeling het meenigvuldig gebruik der penningen, en daar uit voordſpruitende verwarring, ligtelijk aanleiding kan gegeeven hebben.

VI.

Gelijk dan, onzes eragtens, *Wijk te Duurſtede*, in de ſchriften der zevende, achtſte en negende Eeuw, nergens onder de benaaming van *WICUS* voorkoomt, zoo was deeze Stad, ten tijde van Koning Dagobert den I, ook tot dien trap van aanzien niet geklommen, dat zij reeds in den rang der bloeiende Koopſteden konde geteld worden. De Schrijvers, die van haaren Koophandel gewag maaken, ſpreeken van laater tijden. Jaa ik houde mij verzeekerd, dat men in ſchriften, die voor den aanvang der achtſte Eeuw zijn ſaamengeſteld, niet ligt ons hedendaagſch Wijk te Duurſtede ontmoeten zal. Het oudſte overblijffel, waar in mij DORESTAD of DORESTADUM, het allereerſt, is voorgekoomen, is het tweede vervolg op de Kronijk van *Fredegarius*, wiens opſteller, volgens zijn eigen getuigenis (18) ſchrijvende in het Jaar 735, een verhaal doet (19) van zeker gevegt, in het Jaar 697, tuſſchen Pepijn en den Frieſſchen Koning Radboud voorgevallen, *bij de Veſting DORESTATE*. Ouder beſcheid heb ik van *Wijk te Duurſtede* niet kunnen opdelven.

VII.

(18) *Continuat. Chronici* FREDEGARII *Part.* II. *c.* 109. *In Collect. Scriptor. Galliæ tom.* II. *pag.* 455.

(19) *Cap.* 102. *L. L. pag.* 458.

VII.

Maar misschien zal iemand hier tegen in brengen eenige oude Geldstukken van den Romeinschen Keizer Aurelianus, op welker eene zijde ELINUS, en op welker andere zijde DUROSTADUM zoude gestempeld zijn (20). De Oudheidkundige *Alting* (21) is van gedagten, dat de opschriften dier penningen, door langduurigheid van tijd, veranderd zijn geworden, zoo dat voorheen daar op geen ELINUS, noch AURELIANUS, maar AURELI. ANT. zoude geschreven zijn geweest. Vervolgens eigent hij deeze muntslagen aan den Keiser Marcus Aurelius Antoninus, die in de nabuurschap van Voorburg, daar dezelven zijn opgedolven, meerder gedenkteekenen van zijn verblijf hier te lande heeft agtergelaaten: trekkende daar uit wijders een besluit, dat de benaaming van DUROSTADUM, reeds toen ten tijde, aan *Batavodurum*, daar *Tacitus* (22) van spreekt, gegeeven zij. Dit zou voorzeeker geen gering bewijs opleeveren, dat DUROSTADUM al vroeg onder dien naam bekend zij geweest; 't zij dan, dat het *Batavodurum* van *Tacitus*, 't zij dat de eene of de andere Stad, in het Eiland der Batavieren, daar onder moet verstaan worden. Dog de wijdberoemde, en in 's lands Oudheden zeer kundige *Cannegieter* (23) heeft reeds, op meer dan waarschijnlyke gronden, aangetoond, dat de penningen, waar op de Heer *Alting* het oog heeft, tot laater tijden, dan die van den Keiser Marcus Aurelius Antoninus, moeten worden t' huis gebragt. Den naam, die daar op geleezen wordt, meent hij denzelfden

(20) Zie HAD. JUNIUS *in Batavia*, *c.* XVIII. & BUCHEL. *ad* HEDAM. *Hist. Ultraj. pag.* 61.

(21) *Notit. German. inferior. Part.* I. *pag.* 54 & 57.

(22) *Historiar. Lib.* V. *c.* 20 & 21.

(23) *De Brittenburgo pag.* 145.

den te zijn, met dien van *MADELINUS*, een' zeer beroemden Muntmeeſter, wiens naam, op verſcheiden muntſlagen, welken onder de regeering van Karel den Grooten, Lotharius en Ludovicus, zoo te Utrecht, als te Wijk te Duurſtede geſtempeld zijn, nu nog te vinden is. De eenvoudige beſchouwing van het Kruis, 't geen op de tegenzijde deezer penningen gevonden wordt (24), behoorde den Heer *Alting* wederhouden te hebben, om den muntſlag daar van, tot den voornoemden Keizer betreklijk te maaken, alzoo zulks eene doorſlaande proeve is, dat die geſchied zij, onder het bewind van Vorſten, die den Chriſtelijken Godsdienſt hadden aangenoomen (25).

VIII.

Ook doet hier niets ter zaake, dat *Wijk te Duurſtede*, onder de benaaming van *Batavodurum*, reeds ten tijde van den Romeinſchen Hiſtorieſchrijver *Tacitus*, zoude in weezen zijn geweeſt. Ik weet wel, dat zulks het gemeen gevoelen zij van verſcheiden Oudheidkenners (26), die daar toe geen ander bewijs bijbrengen, dan de overeenkomſt, die er tuſſchen de benaaming van *Batavodurum* en *Duroſtadum* zoude gevonden worden. Maar, wanneer ik in overweeging neem, dat het *Batavodurum*, daar *Tacitus* van ſpreekt, noch in de Peutingeriſche Reiskaart, noch in de Reistafelen van An-

(24) Zie de afbeeldingen by CANNEGIETER *de Brittenburgo*, *pag.* 46. en VAN MIERIS *over de Biſſchoplijke Munten en Zegelen*, *Tab.* I. *Num.* I *en* 2.

(25) Zie J. A. DORDERLIN. *de Numis Germaniæ Mediæ*, §. 64. *pag.* 132 *&* 133. en voor al CANGII *Diſſertat. de inferioris ævi Numismatibus* §. XXXI. *in tom.* IV. *Gloſſarii novi* CARPENTIERII.

(26) H. JUNIUS *in Batavia*, *c.* XVIII. HAD. VALESIUS *in Notit. Galliæ*, *p.* 76. ALTING *Notit. Germ. infer. part.* I. *in Batavodurum.* WAGENAAR *Vaderl. Hiſtorie*, 3 *deel*, *bl.* 175. in de Aanteekeningen.

Antonijn gevonden word, daar wij in die gedenkſtukken (27) uitdruklijk *ARENATIO* en GRINNIBUS of GRINNES, plaatſen, die by *Tacitus*, ter aangehaalde plaatſe, mede worden opgenoemd, ook nu nog ontmoeten, zoo meen ik, dat het BATAVODURUM van *Tacitus*, ten tijde dat deeze Reiskaart gemaakt is, dat is ontrend het einde der vierde eeuw, reeds geheel en al verwoeſt zij geweeſt, en dat DUROSTADUM, daar noch de voorz. Reiskaart, noch de Tafelen van Antonijn eenig gewag van maaken, eerſt in laater' tijd, en niet voor de zevende eeuw zijnen oorſprong ontfangen heeft. Want indien ons *Wijk te Duurſtede*, geduurende de regeering van Keiſer Theodoſius den Grooten, op wiens bevel (28) de Peutingeriſche Reiskaart vervaardigd is, of onder de benaaming van *Batavodurum*, of van *DUROSTADUM*, bekend ware geweeſt, zoo zoude, buiten twijffel, zulks daar in, even gelijk *Grinnes* en *Arenatio*, zijn aangeteekend.

IX.

Maar met meer klem van redenen zoude men, om ons gevoelen te onder-

(27) Zie ITINERAR. ANTONIN. *edit.* WESSELINGI, *pag.* 369. en *Tabul.* PEUTINGER. *Segm.* I. *edita a.* T. C. SCHEYB. *Vindob.* 1753. *in forma majori.*

(28) Zie zulks met bondige bewijzen beveſtigd door T. C. SCHEYB. *in Diſſertat. de Tabula* PEUTINGERIANA, *c.* II. Na dat ik dit geſchreeven heb, zijn mij terhand gekomen de gedagten van een groot en aanzienlijk Man, welken daar heenen gaan, dat de *Tabula* PEUTINGERIANA, ten tijde van Karel den Grooten en de Griekſche Keizerin Irene eerſt gemaakt zij. De afbeeldingen van beide die Perſoonaadjen, die zijn Wel-Ed. er in meent te vinden; midsgaders de Gotiſche Letters, waarmede de naamen der Landen en Steden ſtaan aangeteekend, zijn de voornaamſte bewijzen, daar die meening op gegrond is. Ik wil niet ontveinzen, dat dit ſtukjen zeer keurig is uitgewerkt, en dat ik er genoegſaam door overtuigd ben geworden, om van mijn aangenoomen gevoelen af te gaan, en deeze Reiskaart tot de negende Eeuw te brengen; te meer', om dat ik er plaatſen in gevonden heb, die men in geen vroeger ſchriften, dan van de zevende en agſte Eeuw, ontmoeten zal.

dermijnen, zig kunnen beroepen op eenige oude geldſtukken, volgens de gedagten van den Oudheidkundigen *van Loon* (29), onder de regeering van Koning Dagobert den I., te Wijk te Duurſtede geſtempeld, indien men maar betoogen konde, dat zij aan dien Vorſt moeten worden toegekend. Men ontmoet wel op die muntſlagen den naam des Muntmeeſters *Elinus* en dien van DORESTATUS. dog nadien op geen derzelven, een voetſtap of overblijfſel van Dagoberts naam te vinden is, zoo brengen wij, op het voetſpoor van anderen (30) die ſtukken liever t'huis, tot de Frankiſche Koningen van den tweeden Stam; te meer, om dat onder alle die muntſlagen, die door den Penningkundigen *Le Blanc* (31) aan Koning Dagobert worden toegeſchreeven, er geen een te vinden is, waar op de naam van DORESTATUS of DUROSTADUM geleezen wordt. Gezweegen dat alle die verrigtingen en overwinningen, welken Dagobert de I, volgens het verhaal van verſcheiden Schrijvers (32) op de Friezen en Saxers zoude behaald hebben, tot heden niet voldoende zijn aangetoond (33). De waarheid daar van zoude alvoorens, door gelijktijdige Schrijveren, moeten beveſtigd zijn, eer dat men, met eenigen grond van waarſchijnlijkheid, vaſt kan ſtellen, dat Koning Dagobert de I. te Utrecht, en te Wijk te Duurſtede, in een daar toe opgeſlagen munthuis, geld heeft doen munten.

X.

---

(29) *Aloude Hollandſche Hiſtorie, 1. deel, bl.* 270.

(30) VAN MIERIS *van de Biſſchoplyke Munten en Zegelen, bl.* 88. *enz.*

(31) *Monnoyes de France, pag.* 74.

(32) Aangetoogen bij *den Schrijver der Vaderl. Hiſtorie, 1. deel, bl.* 331-337. waar bij men voegen kan, *Vita Sigeberti c.* 1. *in Collect. Scriptor. Galliæ* BOUQUET *tom.* II. *pag.* 597. ADONIS *Chronicon ibid. pag.* 669.

(33) Zie WAGENAAR *Vaderl. Hiſt.* 1. *deel, bl.* 331. HAD. VALESIUS *Rerum Francicar. Lib.* XVIII. *pag.* 59. J. ECKHARD. *Comment. rerum Francic. tom.* 1. *fol.* 193. welken laatſtgemelden nevens BOUQUET *in Iudice Chronolog. tom.* II. *Scriptor. Galliæ, pag.* 101. alles voor een louter verdigtſel houden.

X.

Maar eindelijk, zoude men, om aan te wijzen, dat *Duurſtede* reeds bij eenen Schrijver der zevende eeuw vermeld wordt, zig kunnen bedienen van het getuigenis van *Guido Ravennas*, ook wel *Anonymus Ravennas* genaamd. Dees Schrijver, die, volgens het gevoelen van *Placidus Porcheron*, welke daar van de eerſte uitgeever geweeſt is, in de zevende eeuw zoude geleefd hebben, maakt op twee bezondere plaatſen (34) gewag van Wijk te Duurſtede, onder de benaaming van DEROSTATES en DOROSTATE: dog, gelijk zulks wel eene proeve oplevert, dat Wijk te Duurſtede, bij de oudſte Schrijveren, geen *WICUS* genaamd worde, maar wel DOROSTADE. of DUROSTADUM, zoo vloeit daar uit egter geenszins voord, dat deeze Stad bij Schrijveren, die voor de achſte eeuw gebloeid hebben, gemeld word; alzoo het meer dan waarſchijnelyk is, dat aan de wereldbeſchrijving van dezen *Guido Ravennas* zoo hoog een ouderdom niet kan worden toe geſtaan, als door *Porcheron*, en anderen na hem, geſchied is. Dit is zeeker, dat men hier en daar duidelijke kenmerken ontmoet, die ons ten volle overtuigen, dat de opſteller deezer Wereldbeſchrijving niet vroeger, dan in de zevende eeuw, geleefd hebbe. Want niet alleen maakt hij gewag, van het Ryk der Wandalen en den Veldheer Belizarius (*), die in de zesde eeuw onder Keizer Juſtinianus beroemd was, maar zelf van *Iſidorus Yſpanienſis*, ook wel *Hiſpalenſis* genaamd, wiens dood

(34) Cosmograph. Lib. I. c. 21. *Secunda ut hora noſtis ex parte ipſa Germania vel Frixonum DEROSTATES, eſt Patria, cujus poſt terga infra Oceanum inveniuntur (inſulæ)* & Lib. IV. c. 24. *Digreditur vero ipſe Rhenus in mare Oceanum ſub DOROSTATE Frigonum patria.*

(*) *Lib. I. c. 3.* & *Lib. III. c. 11.*

dood eerſt tot het jaar 636. gebragt wordt (35). Dan, wanneer wij onzen aandagt veſtigen, op de benaaming van verſcheiden Steden en Landen, op woorden en ſpreekwijzen, in laater tijden eerſt in gebruik geraakt, zoo wel als op den geheelen ſchrijfſtijl, dan meenen wij gegronde redenen te vinden, om te moogen beſluiten, dat dit werk niet eerder, dan in de negende of tiende eeuw, zij ſaamengeſtanſt. Waar vindt men toch Schrijvers, bij welken de Inwoonders van Zweeden en Deenemarken, ergens *Nordmanni*, dat is *Noormannen*, genaamd zyn, ten zij bij de zoodanige, die in de negende eeuw leefden. En egter wordt het Rijk van Denemarken, bij deezen Wereldbeſchrijver (36) reeds genaamd het Vaderland der Noormannen. *Eginhard* (37), wiens dood, overeenkomſtig de gedagten der Geleerden (38) in het Jaar 855. of 856. voorviel, is de eerſte, voor zoo verre mij bewuſt is, die aan de Deenen en Zweeden den naam van Noormannen [*Nortmanni*] gegeeven heeft. Gezweegen, dat de ſteden *Dinant*, *Huy* en anderen, die in deze Wereldbeſchrijving worden opgeteld (39), niet eerder, dan in overblijffels der negende eeuw, zullen worden opgeſpoord. Jaa, dat de maaker, na den tijd van Karel den Grooten geleefd hebbe, blijkt wijders hier uit, om dat hij (40) door Gaſcogne [*Vaſconia*] niet alleen verſtaat, dat wingo-

(35) Zie zulks reeds aangemerkt door den wijdberoemden Heer WESSELING *in præfat. Itiner. Antonini.* en den Geleerden SCHEYB. *in diſſertat. de Tabul. Peutinger. cap.* II. *p.* 28.

(36) *Lib.* IV. *c.* 13. *Sed & ubi eſt Danus, quæ Dania modo Nordmannorum dicitur patria.*

(37) *De vita Caroli M. c.* XII. *Hinc multæ circumſedent nationes, Dani, ſiquidem & Sueones, quos Nordmannos vocamus.*

(38) J. H. SCHMINKIUS *in diſſertat. de vita & Scriptis Eginharti.*

(39) *Lib.* IV. *c.* 26. *Item — ſunt civitates id eſt Naſaga, Dinantis, Oin, Namen Neonſigo, Trega.*

(40) *Lib.* IV. *cap.* 40.

geweſt, 't geen ouwlings [*Novem Popalana Provincia*] genaamd, tuſſchen de Rhône en het Pyreneeſche gebergte beſlooten, van de *Vaſcones*, onder de regeering der Merovingiſche Koningen, het allereerſt werd ingenoomen, en naer hen *Vaſconia* geheeten, maar ook het Eerſte en Tweede Aquitanien, zig uitſtrekkende tot aan de Rivier de Loire; het geen, volgens eene aanmerking van den doorgeleerden *Hadrianus Valeſius* (41), door de Schrijvers, die met Karel den Grooten gelijktijdig bloeiden, ofte een wijl na zijnen dood geſchreeven hebben, zeer dikwils geſchied is.

XI.

Dus zien wy dan, dat *Wijk te Duurſtede*, noch onder de benaaming van *DUROSTADUM*, noch onder die van *WICUS*, ten zy by Schrijvers van de agtſte eeuwe te voorſchijn kome; zoo dat het *WICUS*, daar Dagobert van ſpreekt, op eene ganſch andere plaats dient te worden t'huis gebragt. De vereeniging met *ROTHOMO Portus*, 't geen' volgens het gevoelen der Geleerden (42), het hedendaagſch Rouan in Frankrijk geweeſt is, doet ons al eenigszins vermoeden, dat wij deeze laatſtgenoemde ſtad, ontrend de zeekuſt van Frankrijk moeten zoeken. De zeer beroemde *Hadrianus Valeſius* (43), wiens kundigheid in het ſtuk der Aardrijksbeſchrijving niemand ligt wraaken zal, brengt, uit oude Schrijvers, eene voornaame koopſtad te voorſchijn, eertijds genaamd *QUENTOVICUS PORTUS*, ge-

(41) *In Notit. Galliæ, pag.* 33 & 382.

(42) Zulks wordt overvloedig beweezen door H. VALESIUS *in Notit. Gall. pag.* 482. In de ſchriften der Middel-eeuwen, en op oude muntſtukken, draagt zij veeltijdts den naam van *ROTOMO* en *ROTUMUM*. Vergelijk hier mede het ITINERAR. ANTONINI, *edit.* WESSELING. *pag.* 382.

(43) *Notit. Galliæ, p.* 462.

geleegen aan eene rivier, die voorheen *Quantia*, nu *la Canche* genaamd wordt, niet verre van Eſtaples, in het jegenswoordig Picardijen; Deeze plaats draagt in de ſchriften der middel-eeuw (44) niet alleen den naam van *Quentovicus*, *Cuentawich* of *Quentauvich*, maar koomt ook veeltijds daar in voor onder de eenvoudige benaaming van *WICUS*, *VICUS*, of *WICUS PORTUS* (*). De beroemde *Jacobus Sirmondus* (45) en de oudheidkundige *Le Blanc* (46) hebben ons de moeite geſpaard, om zulks met bewijzen te ſtaaven. De laatſtgemelde brengt zelf verſcheiden muntſtukken, aldaar geſtempeld, en pronkende met den naam van *WICCUS* en *QUENTOWICUS*, te berde. De oude Inſtellingen (47) der Frankiſche Koningen maaken meermaal gewag van het Koninglijk munthuis daar toe opgeregt. Op ſommigen dier penningen ontdekt men de afbeelding van een ſchip, ten bewijze van haaren bloeijenden koophandel en zeevaart. Ook wordt zij, in verſcheiden gedenkſtukken van dien tijd, onder de meeſt beroemde koopſteden opgeteld. In eenen overgebleeven Brief van Karel den

(44) *Capitula Regum Francor.* BALUZII *tom.* I. *p.* 690. *Vita* S. WILFRIDI *cap.* XXIV. *in collect. Scriptor. Angliæ* GALE *p.* 64.

(*) Moogelijk zal iemand denken, dat, nadien er meer plaatſen in Frankrijk eertijds waren, die den naam van *Vicus* of *Wicus* droegen, het niet onmoogelijk zij, dat een deezer andere *Vici*, door het *Vicus*, in den brief van Dagobert, bedoeld worde. Dog hier op merk ik alleen aan, dat, bij dergelijke plaatſen ſtandvaſtig een andere naam geplaatſt zij; en dat *Wicus*, afzonderlyk ſtaande, bij de Schrijvers van dien tijd nooit gebruikt word, dan wanneer ze ſpreeken van *WICUS PORTUS* of *QUENTOVICUS*, dat wij bedoelen. Men vergelijke ſlegts LE BLANC *traité des Monnoyes pag.* 81, 83 *en* 86. *Vicus* was doorgaands, zoo niet altoos, uitgezonderd in dit eene geval, ſlegts dan een bijvoegſel, gelyk *Villa*, *Caſtrum*, *Palatium*, en dergelijken.

(45) *In Notis ad Capitular. Reg. Francorum tom.* II. *pag.* 791.

(46) *Traité des Monnoyes de France pag.* 85 & 109.

(47) *Capitula Reg. Francor. tom.* II. *pag.* 178.

den Grooten van het Jaar 779. (48) leeſt men onder anderen: *Propterea per præſentem præceptum decernimus, quod perpetualiter manſurum eſſe jubemus, ut per ullos portos, neque per civitates, tam in RODOMO quam & in WICUS, neque in Ambianis, neque in Trajecto, neque in DORSTADÆ, neque per omnes portus, ad Sanctam Maxantiam, neque alicubi, neque in Pariſiaco, neque in Ambianis, neque in Burgundia, in pago Trigaſino, neque in Senonico, per omnes civitates ſimiliter, ubicunque in regna, propitio Chriſto, noſtra, aut pagis vel territuriis theloneus exigatur, nec de navale nec de carrale, neque de ſaumas, neque de trava evectione, nec rotatico, nec pontatico, nec pulveratico, nec ſalutatico, nec ceſpitatico, nec ullæ redibitione, quod fiſcus noſter exinde poterat ſperare, nec vos nec juniores, ſucceſſoresque veſtri eisdem non requiratis nec coactetis &c.* En in een bevel van Ludovicus Pius van het Jaar 828. (49) *Nullamque dationem neque ſcluſas, neque in nullo loco eis (Negotiatoribus) faciatis, aut facientibus conſentiatis teloneum reddere, exceptis ad opus noſtrum in QUINTOVICO & DORESTADO vel ſcluſas, ubi ad opus noſtrum decenter exigatur, aliubi nullatenus requiratur.* In beide welke brieven *VICUS* of *QUENTOVICUS* en *DORESTADUM* uitdruklijk onderſcheiden worden, ſtrekkende zulks ten duidelijken bewijze, dat *WICUS*, daar Koning Dagobert van ſpreekt, met geene waarſchijnlijkheid voor *Wijk te Duurſtede* te neemen zij. Liefſt omhelſen wij daarom de gedagten van *Valeſius*, door ons reeds opgegeeven, of die van *Baluzius*, (50) welke van begrip is, dat het Klooſter, gemeenlijk *S^t. Joſſe ſur Mer* genaamd, voor het oude *WICUS* of *QUENTOVICUS* te houden zij.

Hoc-

(48) *In collect. Scriptor. Galliæ, tom.* V. *p.* 742.
(49) *In Collect. eadem tom.* VI. *p.* 649.
(50) *In notis ad Epiſtol.* XI. LUPI *Abbatis Ferrarienſis in collect. eadem tom.* VII. *p.* 483.

Hoewel de meergemelde *Valeſius*, onzes eragtens, te regt heeft aangemerkt, dat de getuigeniſſen, daar *Baluzius* zich op beroept, niet meer bewyzen, dan dat ons *QUENTOVICUS* in de nabuurſchap van dit Klooſter, voorheen (*CELLA S^t. JUDOCI*), geleegen ware.

AAN-

AANMERKINGEN

OVER HET

WAPEL OF *WAPEN-DRENCKEN*,

DOOR

Mr. PIETER HENDRIK VAN DE WALL.

Men leeſt in de Handveſt van Zuidholland, gegeeven door Graaf Jan van Henegouwen, den negenden van Zomermaand des Jaars 1303. (1)

Van Wapen-drencken.

Item ſoo wie ghewapendrenckt weſen ſal, die ſal weſen geſlaghen of ghevvorpen uyt ſyn ghevvelt in ſyn ongevvelt, ſoo dat hy nat vvert, ende dat te betooghen als recht is, ende dat te berechten als hercomen is, dats te verſtaan, dat ment betooghen zal met twee goede Mannen die zyn eevenknije zyn, ende dat ſal die ghevvaerden Rechter ondervinden ende te Hove recht afdoen.

Hier mede ſtemt genoegſaam over een de leezing van het handſchrift, 't welk de Heer *van Mieris* (2) gevolgd heeft; alhoewel aan het hoofd, in plaats van *Wapen-drencken*, geleezen wordt, *Van met Wapen-drencken*. In een geſchreeven Handveſtboek van Zuidholland, eertijds behoord hebben-

(1) VAN DER EYCK *Handveſten van Zuidholland bl.* 116. J. VAN OUDENHOVEN *Beſchrijv. van Zuidholl. bl.* 469.

(2) *Gr. Charterb.* II. *Deel, bl.* 30.

bende aan den Heere Fiſcaal *van Limborch*, en thands onder mij beruſtende, ſtaat, *van Wapendrenckinge.* Het is kenbaar uit den ganſchen inhoud van dat punt der gemelde Handveſte, dat *Wapendrencken* eene ſoort van hoon of beleediging geweeſt zij, welke gepaard ging met het bevogtigen en nat maaken van iemand, 't zij door water, 't zij door andere vogten. *Kiliaen* (3) vertaalt het, *Vinum, cereviſiam, aquam aut ſimile quid in faciem alicui incutere*; dat is, *Wijn, bier, water ofte iets dergelijks iemand in het aangezigt werpen.* De Oudheidlievende van *Alkemade* (4) ſtemt hier mede over één, en beroept zig op het hedendaagſch Stad en Landregt van Kuilenburg, 't welk de volgende woorden van eene Handveſt, gegeeven aan de Ingezeetenen dier Stad, op den zesden van Wintermaand des Jaars 1318. (5) *Voort wie een poorter Wapendrenckt, die waers op vyf pont te keur*, in deezen zin verklaart, *die iemand onweerdelyk in het aengezigt ſpouwt, of Wapeldrenkt, dat is met bier, wyn, water of iets diergelyks in het aengezigt giet, zal verbeuren vyff en twintig gulden.* Ik kan niet ontkennen, dat *Wapendrenken*, ſomtijds in dien zin genoomen word. Het 155e. lid van de Keuren (6) der Stad Leiden van den zesden December des Jaars 1582, ſtelt zulks buiten bedenking. Daar leeſt men onder anderen:

Wa-

(3) *In Etymologico*, voce *Wapendrencken.*

(4) *Nederl. Diſplechtigheden* III. *Deel*, *bl.* 80.

(5) *Gr. Charterb. van* VAN MIERIS, II. *Deel*, *bl.* 200.

(6) Gedrukt naar alle waarſchijnlijkheid op het Raadhuis dier Stad in het Jaar 1583. in 4°. waar van ik een exemplaar bezitte, 't welk, door den Secretaris J. VAN HOUT, eigenhandig geteekend is. De naarſtige VAN DER SCHELLING vergiſt zig, wanneer hij in zijn *Hollands Tiendregt* I. *Deel*, *bl.* 292, voor eene waarheid ter neêr ſtelt, dat er buiten zeckere Deductie van de Regeerders van Leiden, en het zeldſaame Leidſche Dienſtboek van VAN HOUT, geene andere ſtukken op het Raadhuis dier Stad gedrukt zijn; alzoo mij, eenigen tijd geleeden, een aanzienlijke Bundel, van Keuren en Ordonnantien is onder het oog gekoomen, welken allen op het Raadhuis aldaar gedrukt waren.

Wapendrencken.

By zo verre yemand eenen anderen vyt ernſtigen gemoede Wapen-drenct, te weten in zyn aengezicht met wyn, bier, water of iets diergelyx begiet, die zal verbeuren vyff guldens.

Egter koomt het mij ruim zoo waarſchijnlijk voor, dat *Wapendrencken*, in de oudſte Keuren en Handveſten, en voor al in deeze Zuidhollandſche, een zwaarer en grooter beleediging te kennen geeve, dan alleen iemand bier, wijn, water, ſlijk of iets dergelijks in het aangezigt werpen. De bijgevoegde woorden, *die ſal weſen geſlaghen of gheworpen uyt zyn ghewelt in zyn ongewelt*, begunſtigen alleszins die gedagten. Ook worde ik in dat vermoeden geſterkt, uit aanmerking, dat in verſcheiden oude Keuren en Handveſten, het *Wapendrencken*, van het begieten met bier, wijn, water of dergelijke vogten, uitdruklijk onderſcheiden wordt (*). De Heer Griffier *van Alphen* heeft mij te kennen gegeeven, dat men voortijds zelfs te Leiden dat onderſcheid in agt genoomen vindt; wijl in een oud MSS. Keurboek, 't geen Zijn Wel-Ed. Geſtr. oordeelt, voor of ontrend het midden der vijftiende eeuw geſchreeven te zijn, aan het vierde Boek, handelende van *Wapen vechtelic vreden*, in de Twaalffde Keure, hebbende dit opſchrift, *Wye den anderen beghiet*, dus geleezen wordt: *Item wye den anderen begoet in arrenmoede, woirde hy dair af verwonnen, als recht is, verbeurde* xxij ß. terwijl de Veertiende Keur, houdende dit opſchrift, *Die den anderen Wapendrenct*, in deezer voegen ſpreekt: *Item wye den anderen Wapendrenct verbeurt* x ß, *alſo verre als ment betugen mach mit tween poirteren afte meer, hier af die heer die driedeel ende die ſtede tvierdeel.* Dit onderſcheid

(*) Na dat ik dit geſchreeven had, zie ik dat deeze aanmerking reeds gemaakt zij door den Taalkundigen WICHT *op het Ooſtfrieſch Landregt, Lib.* I. *c.* 97. Vergelijk 't ongedrukt Stads Regt van Groningen *Lib.* III. *c.* 14 *en* 22.

ſcheid wordt ook duidelijk gevonden in de Ordonnantie op de Adminiſtratie zoo van de Politie als van de Juſtitie, gemaakt bij Keizer Karel, voor die van Amersfoort, op den Twintigſten Mei des Jaars 1544; waar er aan het 100e. Lid (7) gezegd wordt: *Indien yemant den anderen Wapendrencke, ende drucke zonder te drencke, zal verbueren* x. *Carol. gulden. Wie den anderen begiet mit wijn, bier, water oft ander onreynicheyt in quade moede die zal verbueren twee Carolus Gulden.* Hier mede ſtemmen woordelijk over een het 174e. en 175e. Lid van de Ordonnantie der Stad Rhenen, insgelijks gemaakt bij Keizer Karel in het Jaar 1546 (8). Het aanmerkelijk onderſcheid der boeten, op beide die misdaaden, in de voorſchreeven Keure en Ordonnantien geſteld, is eene doorſlaande proeve, dat *Wapendrenken* een veel grooter misdaad gereekend wierd, dan het begieten met bier of water. Onzes oordeels beſtond de misdaad van *Wapeldrenken* daarin, dat men iemand, uit euvelen moed, in 't water, ſlijk of andere vuiligheden nederwierpe, drong of ſtoote, zoo dat de ingedrongen of neergeworpen buiten ſtaat geraakte, van zig te kunnen redden, (uit zijn geweld in zijn ongeweld) en dit ſomtijds zoo ſterk, dat hij den Hemel niet kon aanſchouwen met zijne oogen, noch met zijne voeten de aarde raaken. Hierom wordt het in den Keurbrief van Brugge (9), waar het opſchrift van een zeeker punt ſpreekt *de Wapeldring* (10), verklaard door *aliquem luto vel terræ injicere*, dat is, iemand in 't ſlijk of ter aarde werpen. Alhoewel ik van begrip ben, dat men er dit alleen in Brugge niet door te verſtaan hebbe. De Geleerde Burgemeeſter *Vredius* (11), wiens Schriften niet naar waarde geſchat wor-

(7) VAN DE WATER *Utrechtſch Placaatb.* III. *Deel, bl.* 1078.
(8) *U. S. bl.* 1099.
(9) Te vinden bij O. VREDIUS *in Hiſtor. Comit. Flandr. Part.* II. *pag.* 422.
(10) In het afſchrift gevolgd door CARPENTIER *in Gloſſar. Nove*, leeſt men *Waſpeldring*.
(11) *L. L. pag.* 463 *en* 464.

worden, ſchijnt met mij in dezelfde gedagten te ſtaan, meenende dat *Wapeldrencken*, te kennen geeve, iemand in het water ſtooten of werpen. Hij leidt zulks af van *Wapenen* [*arma*,] en *Drencken*, [*aquare*] zoo dat, naar zijne giſſing, er door beteekend worde de wil en pooging, om iemand, door geene andere wapenen, dan door het werpen in het water, van het leeven te berooven. Dog deeze afleiding kan, volgens den aart onzer taale, geen ſteek houden, aangezien dan het *wapen* zou' ſchijnen *gedrenkt te worden*, en niet iemand anders, door geen ander *Wapen* dan door *Drenken*. Niet aanneemelijker koomt ons voor de afleiding van den Taalkundigen *Eccard* (12). Dees Schrijver doet dit woord afſtammen van het oude Frieſſche *Wapel*, 't geen, naar zijn oordeel, een *Put* of *Waterdiepte* te kennen gaf; want dan zou *Wapeldrenken* ſchijnen te zeggen, de *Put* of *Waterdiepte Drencken*, en niet iemand anders in de Put. Ook vinde ik nergens beweezen, dat *Wapel* of *Wapen* oudtijds een *Put* of *Waterdiepte*, zoo als hij meent, zoude beteekend hebben. *S. A. Gabbema* (13), op wien *Eccard* zig beroept, zegt ook niet, dat de Schieringers en Vetkoopers de vreemdelingen, wanneer ze dien de ſtraf van *Wapeldiepinga* of *Waapeldranck* aandeeden, juiſt in een *Put* met water onderſtaaken, maar ſlegts (zoo inde Voorreden voor *J. Japix*, als bij *Gutberleth*) dat die vreemdelingen te water moeſten, en met ſpringſprieten of verrejagers wierden ondergehouden, tot er de geeſt uit was.

Allerwaarſchijnlijkſt koomt het mij voor dat dit woord eenvoudiglijk zij ſaamengeſteld uit *Wapel* of *Wapen* en *Drenken* of *Drengen*.

Belangende het eerſte, zoo meene ik dat *Wapel* en *Wapen* het zelfde zij; zijnde de *l* en *n* reeds van overlang Wiſſelletters, gelijk uit *middeN* en *middeL*, *naveN* en *naveL* kenbaar is. Hier van zeide men oudtijds niet alleen *WAPELdrenken* maar ook *WAPENdrenken*, gelijk de hierboven aangehaalde Keuren en Handveſten duidelijk aantoonen. En wat de eigenlijke be-

(12) *In notis ad Leg. Salicam*, *p.* 82 & 83.
(13) *Verhaal van Leeuwaarden*, *bl.* 20.

beteekenis van dit woord *Wapel* betreft, ik vermoede, dat men zig ouwlings daar van bediende, om er niet alleen *ſlijk* of *vuilwater* mede aan te duiden (14), maar ook allerlei water, 't zij dan meerder of minder rein; de reden, welke ik daar voor hebbe, is, om dat de Keuren en Wetten, die van *Wapeldrenken* ſpreeken, juiſt geen vuil water in het oog hebben. De oude Frieſſche Wetten (15) ſpreeken alleen van Water, wanneer ze, naar de gedagten van den Oudheidkundigen *Siccama*, deeze misdaad beſchrijven. Het Ooſtfrieſſche Landregt, handelende van *Wapeldoepinge* (16) meldt meede van *rivieren*, *ſlooten*, en dergelijke. De Handveſt van Zuidholland gewaagt alleen van *nat maken*, zonder er bij te voegen in *vuil water*. Het oude Landregt der Weſtfriezen (17) en de Keurbrief van Brugge, te vooren door ons aangetoogen, ſchijnen de eenigſte Wetten te zijn, die vuil en drabbig water, of liever ſlijk bedoelen; dan, gelijk ik boven zeide, zoo meene ik, dat men daar gemeen Water in 't geheel niet moet uitſluiten.

Wat nu het tweede woord betreft, waar uit dat *Wapeldrenken* verder is ſaamengeſteld, zoo denke ik, voor 't naaſte, dat men om *dringen*, *drengen* (*comprimere*, *injicere*) en niet zoo zeer om *drenken* (*aquare*) denken moet.

---

(14) *Wapel*, *Wapeling* wordt in den zin van vuil water gebeezigd in de Buurkeuren van Ackerſloot van 't Jaar 1661, bij LAMS *Privilegien van Kennemerland*, *bl.* 488. *Voorts ſal hem niemand vervorderen eenige WAPELINGH vuyl water ofte vuiligheyd om ofte by de nieuwe boomen te gieten.* Moogelijk kan men er ook *vuil Zeepſop* door verſtaan, gelijk men in de voorgaande eeuw te Amſteldam dit woord in dien zin gebruikte.

(15) Leg. Friſon. tit. XXII. §. 83. *Siquis alium juxta aquam ſtantem impinxerit in aquam, ita ut ſubmergatur, projecerit* IV. *ſolid. componat & pro freda ſolid.* II.

(16) Bij VAN WIGT *Lib.* I. *c.* 97. en *Lib.* III. *cap.* 88. daar wel vijfderlei ſoorten van Waterdoopinge worden opgeteld.

(17) Bij SCHOTANUS, *Beſchrijv. van Friesland*, *bl.* 86. *Jefter een man verd verpen in een onvad vetter, dat mit agbenen mei ſiaen bor himel ner eerda, ner dine grond reka mitta banden ner mit foten, ſoe ſchilma him beta mit eenre lioedwirden, vrybeet ende eenbrins jefta tolvaſum ontswara.* Dat is, naar de Vertaaling van den Hoog-Welgebooren Heer Baron van Schwartſenberg toe Hohelandsberg, in zijne Geleerde Voorreden voor het groot Placaat- en Charterboek van Friesland. *Indien iemand geworpen werd in onwaadbaar water, dat hy met de oogen nog Hemel nog aarde zien kan, nog den grond met handen nog met voeten raaken, zo zal men hem boeten met de vaſte geſtelde boete drievoud ende aanklagte, of met de twaalvde hand ontzweeren.*

moet. De uitdrukkingen van *impingere*, *werpen*, en dergelijken, die de reeds aangehaalde Wetten beezigen, ſchijnen dit te vorderen; ook ſchreef men in de oudſte ſtukken geen *Wapendrenck*, maar *Wapeldring* of *Wapeldreng* (18). Zoo leeſt men in eene Overdragt der Stad Utrecht van het Jaar 1342. (19) *Die den andren WAPELDRENGT, gelt vyff pont, mag ment bedragen mit tween reckeliken luden.* Voeg hier bij dat in de volgende Wetten en Keuren, waar de misdaad van *Wapeldrenken* bedoeld wordt, zig zulke uitdrukkingen op doen, die ons een denkbeeld van *ſtooten*, *werpen*, *dringen*, en dergelijken, en niet van *drinken* of *verdrinken*, geeven. In de Saxiſche Wetten (20) ſtaat: *Si quis alium de ponte vel ripa in flumen impinxerit, & ille evaſerit*, XXXVI. *ſolid. componat, vel tertia manu juret. Si comprehenderit & in aquam projecerit*, CXX. *ſolid. componat vel cum undecim juret.* In het oude Landregt van Groningen (21) en de Ommelanden leeſt men: *Item die enen anderen in ernſten moede ſtotet in een ſloet off in een groepe, off in een diepe ſlijck, die breket tegen den clager twe gulden, ende halff ſoe voele tegen dat recht.* Waar meede overeenſtemt, wat de misdaad zelve betreft, het ongedrukte Stadsregt van Groningen (22). Eene Handveſt, gegeeven aan die van Papendrecht in het Jaar 1387, (23) ſpreekt in deezer voegen: *Voort ſoo wie gewapendrenckt wordt, dat's te verſtaan, dat een geworpen ſal ſyn uyt ſyn gewelt in ſyn ongewelt in 't water met onwaerden, ſoo wie dat doet verbeurt tegens ons een boete van thien ponde hollants.* In de Zeeuwſche Keur van 't Jaar 1290. (24) bepaalt Florens de

(18) DU CANGE *Gloſſar. in Auſſoringhe* en *Wapeldrinc.*

(19) VAN DE WATER *Utrechtſch Placaatb.* III. *deel, bl.* 282.

(20) *Leges Saxonum Tit.* I. §. 9 & 10.

(21) MSS. waarmede overeenkoomt het Nye Land-recht van Hunſingo, Fijvelingo en Weſterquartier, op eenen gemeenen Landdag van de Staaten van Groningen en Ommelanden, beveſtigd den 31. October 1601. *Lib.* IV. *cap.* II.

(22) *Lib.* III. *cap.* 14.

(23) Bij J. VAN OUDENHOVEN *Zuidholland bl.* 306.

(24) VAN MIERIS *Charterb.* I. *deel, bl.* 514.

de V. *Bloetreeſen, ſlaghen, ſteken, vallen, werpen, mach men verſaken metter cuſtingen, maer die men geldet, die ſal men gelden elck een incke, maer worpet men yement in den vliet te ſynre leelicheden, dat ſal men gelden bi vonneſſen der ghezwoorne.* In de Keuren van Bergen op den Zoom wordt het geheeten: *Iemand in de Haven te loopen of te ſchuppen* (25). Jaa de hier vooren aangehaalde Ordonnantie van Amersfoort leert duidelijk, dat het *wapendrencken*, van het *drencken*, onderſcheiden ware: want dus zegtze: *Indien yemant den anderen Wapendrencke ende drucke zonder te drencken.*

Eer ik hier van afſcheide, kan ik niet voorbij van aan te teekenen, dat een Geleerd Man over dit *Wapeldrenken* eenen inval gekreegen hebbe, welken hij, als niet te ver van den weg, aan het oordeel der Maatſchappij wel heeft willen onderwerpen. „ Bij, 't onbeſchaafd gemeen, (zegt hij,) betee-„ kend *waffel* (ſomtijds hoort men *wafel*) *aangezigt* of *bakhuis*. De oor-„ſprong van dit woord weet ik niet, en durf er nog niet naar giſſen. „ Maar zou 't ook zijn konnen dat dat *Wapel* in *Wapeldrenken* dezelfde-„ beteekenis had, en dat *Wapeldrenken* zeggen wilde, *iemant, met het* „ *aangezigt voor over*, of *hals over hoofd in 't water ſteeken*; of korter, „ *aanzigtdrenken*, even als *voetwaſſching* en de bekende *voetſpoeling* bij de „ Zeeuwen, die doorgaands nog erger gevolgen had dan ons *Wapeldrenken.*"

Deeze gedagten zijn zeekerlijk zeer vindingrijk, dog of dezelven veel gronds van waarſchijnlijkheid hebben, durve ik niet beſliſſen.

Alleen merke ik nog aan, dat men in laater tijd, wanneer de zeeden meer beſchaafd werden, het woord *Wapeldrang* of *Wapeldrenken*, meeſt gebruikt hebbe, voor iemand met eenig vogt begieten of in 't aangezigt werpen. Dit moet zoo weinig vreemd gevonden worden, als dat het Kerkelijk woord *doopen*, eertijds, in de beteekenis van *onder water ſteeken*, en nu, doorgaands in die van *beſprengen* of *overſtorten met water*, gebruikt worde.

(25) *Coſtumen en Uſantien der Stad Bergen op ten Zoom, gedrukt 1628. in 4to.*

MEN-

MENGELINGEN,

BEHELZENDE

VERBASTERDE SPREEKWYZEN,

EN EEN

AANHANGZEL

VAN

VERMINKTE PLAATZEN

IN

OUDE SCHRYVEREN.

DOOR

M^r. ZACHARIAS HENDRIK ALEWIJN.

Hoe gemeenzamer eene ſpreekwyze zy, diés te eerder is zy verbaſteringe onderworpen. En aan voorbeelden van zulke verbaſterde ſpreekwyzen ontbreekt het ons tot mijn leedwezen gantſch niet. Verkeerd zegt men, *Hy gelijkt zijn' broeder* OP EEN' DUIT (waarvan men naderhand, om noch een graadjen verder af te wyken, OP EEN' STUIVER gemaakt heeft) in plaatze van OP ENDE UIT. KILIANUS, bl. 375. *Op-en-wt, j. rond-wt. Plane, omnino. op-en-wt de vader. Patri perſimilis, patri ſimillimus: ipſiſſimus pater.* Hiervan verſchilt, noch in be-

teekenis, noch in aard, de ſpreekwyze OP EEN TOP *gelyken*, voor OP ENDE OP. HOOFT in *Ware-nar*, bedr. V. toon. 3. bl. 284. (dr. in fol. 1671.) *Klaertje is* OP IND' OP *gelijk de moêr*. *Ind'* voor *ende* verbeeldt hier ſtraattaal, gelijk *in* voor *en* bl. 278.

— *neemen jou keur*
Van haer gouwe brazeletten, IN *gaen 'er meê deur*.

Van *op ende op* verſchillen in beteekenis, niet in aard, de ſpreekwyzen *bet en bet*, *over ende over*, en *om ende om*, voor welke twee laatſte men dikwils kwalijk hoort zeggen *over en tover*, en *rommentom*, dat eigenlijk *rond ende om* of *rondom* is. *Bet en bet* leeſt men ergens by HUYGENS; — *en vreeſt hem* BET EN BET. *Om ende om* heeft VONDEL in *Joſeph in Dothan*, bedr. I.

— *beſproeit*
Van bronnen OM END' OM, *waeruit de beecken ſpruiten*. (*)

Uit deze verbaſtering van *op ende uit* in *op een' Duit*, van *op ende op* in *op een Top*, van *over ende over* in *over en Tover*, en van *rond ende om* in *rommen Tom*, kan men tevens den oorſprong ontdekken van de overtollige T in *Tſeſtig*, *Tſeventig*, *Tachtig*, en *Tnegentig*. *Tachtig* zegt men nu noch; ſchoon *achtig* van *acht* het eigenlyke woord is, getuige PLANTIJN, die ons van *tachtentich* of *tachtich* verzendt naar *achtentich*, en KILIANUS, die niet alleen *t'achtentich* verklaart door *achtentigh*, maar ook, bl. 1., zegt, dat *t'achtentigh* gevormd is *per proſtheſin*. De drie anderen, *Tſeſtig*, *Tſeventig*, en *Tnegentig*, zijn ſchrijfwyzen van de vorige eeuwen, als blijkt uit de volgende voorbeelden. *Keuren ende ſtatuten — der ſtede van haerlem*. *Int jaer*

(*) Zie bylage L.

jaer duſent drie hondert ende TNEGENTICH, is de titel van zeker oud handſchrift, dat ik bezitte. M. STOKE in Flor. de V. bl. 100.

Als men ſcreef die jare ons Heren
Tweelf hondert TSEVENTICH *ende ſevene:*

en zo meer malen elders. *Tgulden boeck van het leuen — van — Marcus Aurelius* (Amſt. 1589.) bl. 132. — *naedemael ghy om v* TSESTICH *iaren noch niet eens en begheert wt de werelt te cruypen.* En zo noch eens *tſeſtich* bl. 72. *Bibel, geprint Thantwerpen* 1532, Luc. XV. *Welcke menſche is onder v, die hondert ſchapen heeft, ende iſt dat hi een van dien verlieſt, die niet en verlaet die* NEGEN EN TNEGENTICH *inder woeſtinen*, enz. De oorſprong van die overtollige T ſchijnt, even als de oorſprong der verbaſtering van de gemelde ſpreekwyzen, te ſchuilen in het woordjen *ende*; waarvan de D, eerſt in de koppelingen *negen end' negentig, drie end' ſeſtig*, en diergelyke, aan het volgende *negentig*, en *ſeſtig*, vaſtgehecht, en door de uitſpraak in T veranderd zijnde, eindelijk ook in de ronde getalen gebleven is. Deze myne giſſing wordt begunſtigd door PLANTIJN, ſchryvende *achtent' achtich*, dat, zo 't my voorkomt, duidelijk *acht ende achtich*, of *acht end' achtich*, wil zijn (*). Doch laten wy wederkeeren tot de verbaſterde ſpreekwyzen.

Van den OS *op den ezel ſpringen* hoort men dagelijks zeggen: maar naar alle waarſchijnlijkheid moet het *van den* ORSE *op den ezel* (van het paard op den ezel) zijn, gelijk ik meene, dat KLUIT op HOOGSTR. ergens aangemerkt heeft. Kwalijk zegt men ook *Ik heb hem* BONT *en blaauw geſlagen*, (even als of het bonte, dat eene verſcheidenheid van verwen is, het blaauwe niet mede inſloot) in plaatze van BLOND *en blaauw*, aan wel-

(*) Zie bylage II.

welke twee kleuren alle builen en ſtriemen toch voornamelijk te kennen zijn. VONDEL in 't bekende *klinckdicht* voor *Palamedes*:

Het leedt geen ſeven jaer, of Palamedes ſchaêu
Ging 's nachts de tenten van zijn rechteren doorwaeren,
Die, rijzende verbaeſt met opgereze haeren,
Een ſchim vernamen, ſtraf mishandelt, BLONT EN BLAEU.

Noch eene andere ſpreekwyze is 'er, die zulks verbaſterd is, dat men haren oorſprong naauwlijks vinden kan, te weten *van lieverlee*, denkelijk geboren uit *van leê voor leê*, dat is *van lid voor lid*. Z. de *Maend. bydragen*, d. II. bl. 183. Zo deze giſſing waar zy, dan kan ik eerſt recht verſtaan, wat *Timon* de tooveraar wil zeggen in HOOFTS *Geeraardt van Velzen*, bl. 64.

Nu luiſtert ma my, ghy driekoppigh' Hekate,
Nu vol, nu rechts, nu ſlinks, van trony hallef ſnee;
O grootſte dwaalſtar, die de duiſter mint, van zeſſen;
Ghy, die in uw gewouwdt hebt alle toovereſſen,
En let VAN LIEVER LEED' *op beevaardt, en gelol.*

Van liever leed' beteekent hier *van lid tot lid*, dat is van ſtuk tot ſtuk, met alle aandagt en ernſt, of, gelijk in *Ware-nar* ſtaat, bl. 271. *van ſtukjen tot beetjen.*

Men heeft noch een paar andere ſpreekwyzen, waarover ik wat uitvoeriger moet handelen, die men geruſt en zonder achterdogt gebruikt, en welke ik echter vermoede niet goed maar verbaſterd te zijn. De eene is *Twee aan twee* of *paar aan paar gaan*; de andere *Slapen als een roos.* Van de laatſte willen wy eerſt ſpreken.

Sla-

Slapen als een roos beteekent naturelyker wyze *ſlapen gelijk de roozen ſlapen.* Maar hoe? ſlapen dan de roozen? en dat op zulk eene uitnemende wyze, dat 'er een ſpreekwoord van ontleend worde? Schoon my bekend is, dat ſommige bloemen over dag open, en by nacht geſloten zijn, welk laatſte men mogelijk wel ſlapen zoude kunnen noemen, wete ik echter niet, dat dit in de roozen plaats heeft. Derhalve geloove ik eerder, dat *ſlapen als* EEN *roos* verbaſterd is van *ſlapen als* IN *roos.* Op roozen ligt men zacht. En hiertoe behoort mogelijk het *rozendons* van Aurora by POOT, in 't I. d. zyner *gedichten*, bl. 178.; tenzy hy miſſchien meerder de kleur dan de ſtoffe van het dons beoogd hebbe. Zeker is het, dat de volgende uitdrukkingen van CATZ op het ſlapen in roos betrekking hebben; als in zijn' *ouderdom en buitenleven*, by my bl. 158.

Vermidts gy ſeker houdt, dat niet een eenig man,
So langh oock IN EEN BED' VAN ROOSEN LIGGEN *kan.*

wat lager:

Dat ſich noyt eenich menſch ſou willen onderwinden
IN *ſachte* ROOSEN *ſelf te* LIGGEN *menigh jaer.*

noch lager:

Niet in een ROOSEN-BEDT, *maer in den helſchen gloet.*

en in de *t' Samenſpraek tuſſchen de ziel en 't lichaem*, bl. 199. 't Lichaam vraagt;

En waerom light het (te weten *'t ſtil gemoedt*) *doch ſoo uyttermaten ſacht?*
En waerom heeft de kunſt hier ROSEN *by gebracht?*

hierop andwoordt de ziel;

Wie heeft oyt ſachter bedt, en wie kan beter ruſten,
Als die ſijn herte voelt geſuyvert van de luſten?
Ia noemt ſijn eenigh wit, dat Gode wel behaeght,
Soo dat geen binne-worm hem in den boeſem knaeght.
Een menſch alſoo geſtelt, die SLAEPT IN *ſachte* ROSEN,
Om dat hy Godt alleen als trooſter heeft gekoſen.

Zie daar byna de eigene ſpreekwyze, waarover wy handelen. Doe 'er by het volgende verhaal van CICERO aangaande een zeker welluſtig menſch, lib. V. *in Verrem*, cap. 11. *Nam, ut mos fuit Bithyniae regibus, lectica octophoro ferebatur, in qua* PULVINUS *erat perlucidus, Melitenſi* ROSA FARCTUS: dat is: „ Want, even gelijk de Bithyniſche koningen die „ gewoonte hadden, werd hy van acht menſchen op een draagbedde ge„ dragen, waarin hy een *kuſſen* hadde, dat *met* Meliter *roos opgevuld* was." Noch leeſt men by SENECA *de ira* lib. II. cap. 25. en by AELIAN. *var. hiſt.* lib. IX. cap. 24. van eenen *Mindyrides* of *Smindyrides*, die, zeer welluſtig zijnde, en in roos ſlapende, des ochtends by zijn ontwaken van pijn klaagde, doordien 'er een roozeblad dubbel gelegen had. Ook verhaalt TREBELL. POLLIO, in *Gall.* cap. 16. van Gallienus, dat hy *veris tempore* CUBICULA DE ROSIS *fecit*. Alwaar *cubicula* in den zin van *cubilia* ſchijnt te moeten genomen worden. En dus geeft TREBELLIUS te kennen, dat Gallienus in de lentetijd *bedden van roozen* maakte. SPARTIAN. in *Ael. Vero*, cap. 5. — *lectum — ſtrauit, minuto reticulo undique incluſum,* EUM*que* FOLIIS ROSAE, *quibus demptum eſſet album,* REPLEBAT, &c. „ Hy (t. w. Aelius Verus) hadde een „ bedde gemaakt, van alle kanten in een dun netjen ingeſloten, en *vulde*

„ *dat*

„ *dat met roozebladen*, waarvan men 't witte (als niet zacht genoeg) af-
„ gedaan hadde, enz." In elegia *in obit. Maecen.*, in P. BURM. SEC. *anthol. vet. Latin. epigr.* p. 273.

Victor odorata DORMIAT IN*que* ROSA:

„ En dat de overwinnaar *in* geurige *roos* *ſlape*." Men vergelyke JO. ALSTORPHIUS *de lectis*, cap. 7. pag. 33. Voor 't overige, *in roos te liggen*, *te leven*, *te drinken*, en wat van dien aard meerder zy, ſchoon niet alle toepaſſelijk op het ſlapen, zijn gewoone ſpreekwyzen om een wellustig leven uit te drukken, van wege het menigvuldige gebruik, dat welluſtige menſchen van de roozen plagten te maken. Laten wy eenige plaatzen aanvoeren, zo als zy in de hand komen. SENECA, in epiſt. 36.: *Nemo diſcit, ut, ſi neceſſe fuerit, aequo animo* IN ROSA JACEAT; *ſed in hoc duratur, ut tormentis non ſubmittat fidem.* PETR. BURM. SEC. in *elegia de erudit. negl. & luxu, reip. pernic.*, p. 46.

Inque ſinu dominae madidos languere Lyaeo,
Et CAPUT IN TENERA PONERE *molle* ROSA.

MARTIAL. lib. VIII. *epigr.* 77.

Liber, IN AETERNA VIVERE *digne* ROSA.

CICERO *de finibus b. & m.*, lib. II. cap. 20. —— *Eum ipſum, cum vigiliis & fame cruciaretur, clamat virtus beatiorem fuiſſe, quam* POTANTEM IN ROSA *Thorium.* Hoe welluſtig deze Thorius geweeſt zy, beſchrijft CICERO breeder in 't begin van dat hoofdſtuk. Wien 't luſt, die vergelyke voords den zelfden ſchryver, lib. V. *in Verrem.* cap. 11. in verbis *ipſe autem coronam* ——, SENECA in *Thyeſte*, vs. 947., VOET, in zyne

ſticht. ged. d. II. bl. 22., (daar hy gantſch niet eigenaardig van een *pad* zegt, dat het *op roozen loopt.*) en bl. 197., A. L. F. in de *proeve van dichtoef.*, bl. 230., als mede G. STUCKII *antiq. convivial.* l. III. c. 16. p. 352. ſq., waar hy tevens ons ſpreekwoord *onder de roos* verklaart op gelyke wyze als KILIANUS op het woord *Rooſe*. Maar deze laatſte voorbeelden doen minder ter zake. Alleenlijk bewyzen zy, dat het gebruik der roozen aan welluſtige menſchen wordt toegeeigend: en dus zoude men welluſtig en genoegelijk te ſlapen zekerlijk kunnen uitdrukken door *als in roos te ſlapen*. Doch het *rozendons* by POOT, ten minſten het *rooſen-bedt*, het *ſlapen in rooſen*, en wat van dien aard meerder zy, by CATZ, het *kuſſen, met roos gevuld*, by CICERO, de pijn, veroorzaakt door het toegevouwene roozeblad, de *roozebedden* van Gallienus en Aelius Verus, en het *ſlapen in roos* in den lijkzang op Maecenas, hebben op deze ſpreekwyze veel nadere betrekking. Wat nu de zaak zelve belangt, of namelijk *als* EEN *roos te ſlapen* eene verbaſtering zy van *als* IN *roos te ſlapen*, late ik aan 't oordeel van anderen. Wat men al veel zoude kunnen inbrengen tegen myne giſſing, kan ik niet zien: dan mogelijk, dat men by ons in ſoortgelyke ſpreekwyzen het meervoud en niet het enkelvoud bezigt; als *op vêren liggen, iemand in de luren leggen*; niet *op veêr, in de luur*, enz. Doch, ſchoon ik toeſta, dat in de aangetogene ſpreekwyzen nooit het enkelvoud gebruikt wordt, is 't echter zeker, dat onze taal gantſch niet afkeerig is van 't enkelvoud in plaatze van 't meervoud. De tuinlieden, die hun werk maken van broeien, ſpreken veel van *iepenblad*, *elzenblad*, en *lindenblad*, als beter dan alle ander *blad*, om den grond te meſten. Noit zal men hen van *iepenbladen* of *elzenbladen* hooren ſpreken in 't meervoud. En wie is 'er, die, al hadden 'er duizend te zamen gegeten, niet zeggen zoude, *zy aten viſch, bot, ſpiering, baars, brood*, enz. daar niemand evenwel licht aan één botjen of ſpierinkjen genoeg zal hebben. Doe 'er by, dat de Latynen genoegzaam in alle die plaatzen, welke wy te voren aanhaalden,

roſa

roſa en niet *roſis* hebben: *pulvinus*, ROSA *farctus*; *in* ROSA *jacere*, *caput ponere*, *vivere*, *potare*. Ik late een' iegelijk zijn oordeel vry; doch ik voor my omhelze myne giſſing zo lange, tot dat ik iets beters vernemen mogte.

Nu moeten wy de ſpreekwyzen *twee aan twee* en *paar aan paar* beſchouwen. Wie is 'er, die niet geruſtelijk zoude durven zeggen, *Wy volgden achter 't lijk paar aan paar*; of, *De nachtwagt moet twee aan twee gaan*; of, *De ſlaven waren gekoppeld paar aan paar*; of, *Uit vreeze voor onraad waakten wy by beurten, twee aan twee*, en zo voords? En echter, zo men wel rekent zonder vooroordeel, zullen 'er dus vier op eene ry achter 't lijk gaan; vier menſchen te zamen de nachtwagt houden; vier ſlaven aan één keten gekoppeld zijn; en vier te zamen waken uit vreeze voor onraad: 't welke alles geenszins voldoet aan 't oogmerk. Immers, *De ſlaven waren paar aan paar gekoppeld* (dit voorbeeld is toch het klaarſte) beteekent natuurlijk, *De ſlaven waren gekoppeld, een paar aan een paar*, dat is, vier ſlaven waren te zamen gekoppeld; 't welke men evenwel geenszins wil te kennen geven. En zo zal het in de andere voorbeelden eveneens geſteld zijn, indien men maar wel rekent, en alle vooroordeelen aflegt. Mogelijk zoude iemand onze afgekeurde ſpreekwyze willen verdedigen daar mede, dat men zegt *aan troepen*, *aan hoopen*, en zo voorder. Maar, dat die ſpreekwyzen in 't minſte geene gemeenſchap hebben met *paar aan paar*, *twee aan twee*, zoude ik, zo 't de moeite waardig was, breedvoerig kunnen betoogen. Doch, behalve dat het de moeite niet waardig is, heeft het ook geen nader betoog noodig, ten minſten voor iemand die gewoon is maar eenigszins te denken. Vraagt men my, hoe men dan ſpreken moet; ik oordeele, dat men beter zegt *paar* EN *paar*, *twee* EN *twee*, of, zo men dit liever wil, *by paren*. Van beide heeft men voorbeelden. Het laatſte vinde ik onder anderen in den reeds gemelden *Bibel*, *geprint Thantwerpen*, 1532, in *Geneſ.* VII. *Al wat vlieghen conde, ende al wat voeten hadde, dat ghinck tot Noah inder arcken* BI PAREN *van allen vleeſche, daer een leven-*

dige geeſt in was. ZACH. HEYNS in de vertaling van BARTASSI *weken*, in de *tweede weke*, bl. 140, 141. zingt, opzichtelijk de zelfde geſchiedenis, dat het met het menſchdom ware gedaan geweeſt,

Had Lamechs ſone niet een nieuwe dichte wooning,
Voor alles datter leeft, gehout tot een verſchooning.
Daer in BY PAREN *hy heeft over zee gevoert*
Al 't geen ſweeft door de locht, en ſich op d'aerde roert.

Op gelyke wyze wordt *by* gebezigd in de ſpreekwyzen *bi hoopen* (bybel 1532, *Luc.* IX.), *by zaten*, *by weertſchappen*, *by hondert t'ſamen*, *by vijftigh t'ſamen*, *by vyven*, (Statenbybel, *Luc.* IX. 14. *Marc.* VI. 39, 40. *Exod.* XIII. 18.) *by tien te gelijk*, *by vijfentwintigen*, *by tweeën*, enz.

Doch de meer gewoone ſpreekwyze is *paar* EN *paar*, *twee* EN *twee*. 't Eerſte vinde ik in VONDELS *Samſon*, bl. 44.

Laet zich Godts gewijden zetten
In hunne orde, paer EN *paer.*

Het andere by PLANTIJN en KILIANUS, die beide *twee* EN *twee* door *bini* verklaren; en meermaals in onzen bybel. *Geneſ.* VII. 8, 9. *Van 't reyne vee, ende van 't vee, dat niet reyn en was — quamender twee* [ENDE] *twee tot Noach in de arcke.* — Dus dan kwam 'er van iedere ſoort van 't reine vee zeven paar, en van iedere ſoort van 't onreine een paar, volgends *vs.* 2., maar alle kwamen zy *twee* [EN] *twee*, volgends *vs.* 15., dat is by paren. Ik kan niet nalaten met een enkel woord aan te roeren de wonderlyke onderſcheiding, die hier de gemelde bybel van 1532. maakt tuſſchen *dier* en *beeſt*, zeggende, dat in de arke kwam *alderley dier na zijnre aert*, *alderley beeſte na haerder aert.* 't Eerſte, gïſſe ik, zal 't reine vee, 't andere

dere het onreine te kennen geven. Dan dit in 't voorbygaan. 1 *Chron.* XXVI. 17. *Tegen 't Oeſten waren ſes Leviten: tegen 't Noorden 's daegs viere, tegen 't Zuyden 's daegs viere: Maer by de ſchatkameren twee* [ENDE] *twee.* Byb. 1532. *Bi Eſupim twee* ENDE *twee. Marc.* VI. 7. *Ende hy riep tot hem de twaelve, ende begon haer uyt te ſenden twee* EN *twee.* Bybel, 1532. *Ende beghonſte te ſeynden twee* ENDE *twee. Luc.* X. 1. *Ende na deſen ſtelde de Heere noch andere ſeventigh, ende ſondtſe henen voor ſijn aengeſicht twee* EN *twee.* Bybel, 1532. *Daer na teykende hi ander tſeventich wt, ende ſeyndeſe, twee* EN *twee voor hem ut.* Opmerkelijk is 't, dat, daar onze bybelvertaling overal *ende* heeft, de zelve echter op drie plaatzen, *Geneſ.* VII. 15. *Marc.* VI. en *Luc.* X., in de ſpreekwyze *twee* EN *twee*, niet *ende* maar *en* gebruikt, ja dat dit zelfs op de laatſt genoemde plaatze ook de bybel van 1532. doet. *Twee* EN *twee*, niet *twee* AAN *twee*, vinde ik ook in de AS. vertaling van MARCUS euangelium: *And hym twelfe to-geclypode. and agan hig ſendan twam* AND *twam.* Men voege by deze voorbeelden noch de twee volgende, uit de handveſten van Amſterdam, daar men bl. 833. in eene *ordonnantie van de Ratelwacht* van 't jaar 1597. leeſt, *Welcke Ratelwacht ſonder licht met hare ratels twee* ENDE *twee van ſavonts dat het doncker wort tot 's morgens vroegh met redelick geweer omme ſullen gaen.* En bl. 834. in eene diergelyke keur van 't jaar 1673. §. 3. *Sullen in 't doen van hare wagten, gaen twee* EN *twee.* Op de zelfde wyze nu, als men *paar* EN *paar*, *twee* EN *twee*, zegt, kan men ook *honderd* EN *honderd* zeggen. Bybel, 1532, *Marc.* VI. *Ende ſi ſaten neder, gedeylt hondert* ENDE *hondert, vijftich* ENDE *vijftich.* De onzen hebben *by hondert t' ſamen, ende by vijftigh t' ſamen.*

Uit dit alles blijkt genoegzaam, dat niet *paar* AAN *paar*, *twee* AAN *twee*, maar *paar* EN *paar*, *twee* EN *twee*, de oorſpronklyke ſpreekwyze is. Van waar nu die verbaſtering van *en* in *aan* komt, is onzeker. In 't gemeen is het gemaklijk te begrypen, dat het geene in alle mans mond is,

licht

licht verbaſtert. In 't byzonder kunnen de ſpreekwyzen, *hand aan hand*, *mond aan mond*, daartoe aanleiding gegeven hebben. Ook zoude men kunnen denken op *an* en *anne*, welke twee woordjens by CLAIS COLIJN, zo wel in de beteekenis van *en*, als in die van *aan*, voorkomen. In de beteekenis van *aan* vs. 260.

Roefden Friesland AN *drie delen*

en vs. 748.

ANNE *Godes hant hangt al.*

en zo meermaals by STOKE en anderen. In die van *en*, vs. 889.

Ti Biſcop van Keulene, AN
Ti Heare van Cuuk mede.

en vs. 1162.

Daerna geval ti pine,
Tuſſen ti Biſcop al t' Uutricht
En di Greva, *datte men Sticht*
Roef en ſtruet beydene, ANNE
Herebrecht dreigden metten banne.

Doch dewijl de opſteller van die rijmchronijk het ongeluk heeft van thands, in veler ongunſt vervallen te zijn, durve ik hem naauwlijks aanhalen.

Evenwel moete ik by deze gelegenheid noch in bedenking geven, (ik ſchryve mengelingen, en derhalve kan my niemand dit aanhangzel kwalijk duiden) of men in de laatſt aangehaalde verzen voor *roef en ſtruet*, in welks plaatze ik voorheen *roef ente ruet* wilde ſtellen, (zie de *N. Bydragen*, d. II. bl. 56, 57.) niet beter *roef en bruut* zoude kunnen lezen. Dan

is

is *ſticht* niet een naam- maar een werkwoord; niet het Sticht van Utrecht, *dioeceſis Vltrajectina*, maar de derde perſoon der tegenwoordige tijd van het werkwoord *ſtichten*. *Roof* en *brand* worden toch al veel by een gevoegd: *Stichten roof ende brandt. j. brandtſtichten* zegt KILIANUS. STOKE in Flor. de III. bl. 51.

D' onſe, die des niet en rochten,
Pensden al om haren ROEF,
Ende om die BRANT *die verre ſtoef.*

Zo ook in een' brief van het jaar 1348. van Willem, Hertog van Beieren, naderhand Graaf van Holland, de V. van dien naam: —— *omme 't groote onrecht, dat ons geſchiet is van u ende van den uwen, mit* ROEVE *ende mit* BRANDE, *binnen onſen palen.* In een ander geſchrift van den zelfden vindt men by een gevoegd *doodſlaghe*, ROOF, BRANDE, *ſchattinghe*, *vechteniſſe*, enz. Dus wordt 'er in zeker ſtuk van 't Jaar 1517. verlof gegeven tot ROOVEN, BRANDEN, *pilgeeren en doodſlaen de rebellen en vyanden des Konings.* En in eene handveſt van Grave Willem de IV., ten jare 1342. aan Amſterdam gegeven, leeſt men §. 16: *Voort wat poorter dat uyt der poórte vaert* —— ROOVEN *ende* BORNEN, *of luyden te vaen, die is op thien pont Hollants, ende zijns poortrechts quijt.* Wie deze aangehaalde plaatzen wil nazoeken, ſla voor het gemak maar op de *Vaderl. hiſt.* (want wie bezit dat boek niet?) d. III. bl. 273. en 283. d. IV. bl. 406. en WAGENAARS *Amſterd.* d. II. bo. 2. bl. 105. Hoe nu *brent* in *ſtruet* heeft konnen verwandelen, valt niet moeielijk te begrypen voor iemand, die eenige oude ſchriften behandeld heeft, vooral, zo men daarby in aanmerking neemt, hoe dikwils de onderlinge gelykenis van *s* en *r*, en

van diergelyke letteren van byna 't zelfde maakzel, vooral in zo genaamd Gothiſch ſchrift, gelegenheid gegeven heeft tot verminking. Late ik eenige voorbeelden aanvoeren, die ik niet wete dat tothochtoe van anderen opgemerkt zijn.

Dus zijn *n* en *u* verwiſſeld by KILIANUS, in den druk van 1599.: *baerd-doeck. Velum menti* SINE *barbae.* Lees *ſiue:* ten zy men *ſine barba* moet lezen, en dat dan by het daaraan volgende *baerd-loos* voegen.

in en *ri*; en tevens *ſ* en *f*. Dr. v. VELTHEM in de inleidinge van zijn' *Spiegel hiſtoriael*, bl. 2.

Ende daer na quamen in der noet
MENSINET *ende oec Coenraet.*

Lees *Menfriet*.

m en *ni*. *Clerck vytten laegen landen*, bl. 22. — *welck beelde deſe Heilige Biſcop te mael brack ende* VERMELDET. CANNEGIETER in *epiſt. de ara ad Noviom. Gelr. reperta*, bl. 7., wil *vermeeldet* lezen, of ten minſten *vermeldet* door *vermaalde het* uitleggen. Naturelyker ſchijnt het my toe, dat men *verwieldet* moet lezen, juiſt gelijk by BEKA, even te voren door hem aangehaald, *broc ende verwielde* ſtaat.

ui en *in*, of *uy* en *yn*. Ik vinde in zekere geſchrevene aanteekeningen, dat men in den zoen der drie broederen van Amſtel met biſchop Jan' en Grave Floris, uitgegeven door MATTH. in praef. lib. III. *de nobilit.*, voor *Amelis van* MUIDEN, (eigenlijk ſtaat 'er, by MATTH., *van* MUYDEN) *Amelis van* MINDEN zoude moeten lezen. Het kan wel zijn, dat het *van Mynden* of *van Mijnden* zijn moet, gelijk by vijf bladzyden vroeger genoemd wordt. Maar intuſſchen is 't opmerkelijk, dat zekere ſtreek lands, palende aan Mijnden, of *Mynen*, gelijk noch in oude kaarten te lezen is, en oorſpronklijk *Mynenveld* of *Mynveld* geheten, gelijk

lijk zulks de regiſters ter leenkamer van Holland kunnen uitwyzen, nu in de gemeene uitſprake *Muieveld* genoemd wordt. Aan deze verbaſterde uitſprake, denke ik, heeft men toe te ſchryven het wanſtaltige *Muyckvelt* voor *Myneveld*, dat men vindt in de *annales de la maiſon de Lynden*, p. 327: *Eſtienne de Lynden, Chevalier, Seigneur de Synderen, Mynden, Loesdrecht*, MUYCKVELT, *Outhoven, &c.* Daar ook *Outhoven* voor *Oudover* ſtaat. Doch dit in 't voorbygaan. *Muiden* voor *Mijnden* of *Mynen*, en *Muyderſluys* voor *Myner ſluis* hebbe ik ook elders gevonden; het eerſte tot drie malen toe in eene geſchrevene *extract-reſolutie* van de Staten van Holland van den jare 1604.; het andere in een accord van 1692., en in een *reglement* van 1694., beide gedrukt in het *groot placaetboeck*, door CAU uitgegeven, d. IV. bl. 372, 373. Dus dan dit alles, te zamen genomen, veroorzaakt, dat ik in dien zoen die gemelde verandering niet durve goedkeuren.

u en *ii*. Schoon ik tot die zo even gemelde verandering niet overhelle, geve ik echter in bedenking, of men niet, in BURMANS *Utr. jaarb.* d. I. bl. 46., voor *Wouter van* MUNDEN, dient te ſtellen *van* MIINDEN: want *ii* in plaatze van *ij*, waarvoor men nu alveel kwalijk *y* ſtelt, was der ouden gewoone ſchrijfwyze, en is ook de regelmatige. Niets is gemeener in gemelde *jaarb.*, dan *u* voor *ii* te vinden, *zun* voor *zijn*, en diergelyke, waarvan de voorbeelden aangehaald zijn door KLUIT, in de *Nieuwe Bydragen*, d. I. bl. 321.

k en *b*. De *Clerck vyten laegen landen*, bl. 54. *Deſe Biſcop Coenraet dede voltimmeren dat caſteel tot Ijſſelmonde mit toornen ende mit vaſten* WIJCKHUYSEN, *ende beſettet mit zynen mannen.* Voor *wijckhuyſen* lees *wijchhuyſen*, gelijk bl. 55: *zoe dat zy die* WIJCHHUYSEN *ende dat voirburch zeer braken.* De zelfde fout is in den *Spiegel hiſtoriael* door HUYDECOPER opgemerkt. Zie zyne *proeve van t. en dk.* bl. 608.

Eindelijk *d* en *v.* STOKE in Willem de II. bl. 88.

Heer Karel, diet niet begheven
Woude, ſcreef hem wider ſoe,
Hine dede DOER *hem niet een ſtroe,*

alwaar men voor *doer* noodzakelijk *voer* moet lezen.

BYLAGEN

TOT DE

VERHANDELINGE

VAN

Mr. ZACHARIAS HENDRIK ALEWIJN,

BETITELD

MENGELINGEN,

DOOR

NIKOLAAS HINLÓPEN.

BYLAGE I.

Voor dit *om ende om* ſchreef Hooft in zijn Hiſtorien bl. 1174. *ommendom. terwijl hy ommendom na ſtof* —— *zoekt* ſchoon hy in zijn Baeto I. 1. *om end' om* ſchreef:

Ik vind my om end' om bezet met quaet vermoeden.

Dat cok Paffenrode koos in zijn Willem van Arkel. I. 1.

De vyand om end' om die nadert vaſt de ſtad.

II. 2. *Rekſalſend om end' om met opgeſtoken oeren.*

III. 2. *'t Is droefheid om end' om.* ——

4. *Sag om end' om.*

Op welke wyze ik het ook geſpeld vonde in het Vaderboek folio 120 d. *beſach dat cloeſter om en ome.* f. 150 *wi hebben al ome en onze geſocht.* En dus is het ook met *aan ende aan*, dat Spiegel heeft in zijn Hartſp. b. 1. ℔. 335.

Dees oeffening vermeer uw Godsvrucht aan end' aan.

daar de Ridder Hooft voor ſchreef *anendan* in zijn Hiſtoriën, bl. 288. *wie hun getal anendan.* Echter is het aanëenſchryven al zeer oud. Immers Melis Stoke heeft reeds *harentare.* ziet hem in een druk van Douſa bl. 9 a. 22 b. 25 a. 27 b. enz. dus ook *dorentore* bl. 30 a. wyze echter, die niet goed te keuren is, zo omdat zy gelegenheid tot verwarringe geeft, dewyle ieder op zyne wyze ſchrijft, als, omdat het de woorden zo verre van hunnen oorſprong afleidt, dat zy naauwlijks kenbaar zijn. Dit zal *misſchien* dat te vore *mag* en *mogt geſchieden*, *mag* en *mogt ſchieden* of *mocht geſchieden* geſchreven wierd, ten duidelijkſten openleggen. Op de eerſte manier heeft het Sint Bernard in zijn Sermoenen, gedrukt te Zwolle 1495. f. 1 d. 7 a. 14 c. 15 a. 24 a. 26 e. 34 d. Op de andere bl. 15 a. 24 c. 29 b. dat dit aanëengeſchreven en ingetrokken wierd tot *magſchien* is niet met alle: welk *magſchien* ik leze in een zeer ouden bybel *Job* I. en by Kilian in zijn woordenboek. Maar al ſchielijk is het veranderd, door verwiſſeling van de *g* in *s* in *maſſchien* als Sint Bernardus ſchreef f. 34 d. waaruit dan ons *miſſchien* geboren is. Dus is het ook gelegen met *veellicht*, *villicht*, *wellicht*, voor 't *vielliche* als Hooft ſpelde in Granida bl. 21. (druk in 8vo.)

En 't vielliche dat gy noit tot uwent na vertelde.

of voor *viellicht*, als die zelfde grootmeeſter in onze tale ſchreef in zijn Hiſtorien bl. 291. 294. 723. 841. Dat men voor VIEL, *vil* en *vel* gezegd hebbe is bekend, en *vil* hier (te Hoorn) noch gemeen. Van dit *vil* heeft Ki-

Kiliaan *villicht*, gelijk ook Spiegel in zijn Hartſp. b. I. *f*. 342. en Hooft in Granida bl. 24. dien *vel* mogelijk aanleidinge gegeven heeft om *wellicht* te ſchryven op de 1143. bl. zyner hiſtorie. Eer ik echter deze aanteekeninge beſluite brenge my *op ende uit*, noch in de gedachten *uit ende uit*, gelijk ook *al uit*, die het zelfde met *op ende uit* aan duiden. Het eerſte heeft Stoke bl. 3 b.

Al des vaders rike wt ende wt
Hilt hi al meerre ende minder.

al uit leze ik bl. 10 b.

Noch een dochter droech hem Geertruut
Die na die moeder hiet al wt.

doch *als en als*, dat ook al 't zelfde zegt, 't welk Stoke bl. 3 a. heeft

Want in ſinen tijt —— ——
Waren ſi eyghen als en als.

Is dat het zelfde met ons *alles en alles?* en welke is dan de beſte ſchrijfwyze? de laatſte. De eerſte is by intrekkinge, als *niets* voor *nietes*.

BYLAGE II.

Of deze ſchrijfwyze van *op een duit*, *op een top*, enz. ons den oorſprong ontdekke van den *t* in *tſeſtig*, *tzeventig*, *tachtig*, enz. wete ik niet. De *t* is hier mogelijk aan dezen of genen tongeſlag toe te kennen. Hier (te Hoorn) ſpreekt men *ſeſtig* en *zeuventig* uit: maar by *achtig* en *negentig* voegt men de *t*. De *t* is, mijns bedunkens, overal te gemeen bygebragt, om hem aan een vaſten regel te binden. Waaruit heeft hy zijn oorſprong in *tſagen* by Hooft Hiſt. bl. 819. 853. 289. G. van Velzen II. de Rei. Vond. Altaergeh. I. b. bl. 56. Anſlo Poëzy bl. 20. Poot I. d. bl. 137. Ziet ook Kiliaan op *ſaeghe*, *verſaeghen* die *ſaeghe*, *t'ſaeghe* ſchrijft, welk laatſte Poot ter aangetogener plaatſe koos. *Saghe* ſchreef Veldenaar in de beteekeniſſe van koortſe, bl. 251 a. 261 b. waaruit in *tſaart* by Bredero Lucelle bl. 51.

—— —— —— —— *V koude handen tſaert.*

of *'t ſaert*, als die eigen dichter ſchreef in zijn Moortje bl. 34.

Soo kuys en 't ſaert is ſy gemaniert. —— ——

ſchoon hy *ſaert* in zijn lof der armoede ſchreef

Woont by zijn vroutje ſaert en kuys.

en *ſaertelijk* in Lucelle bl. 1.

Haer hayr, ſoo ick haer ſagh, lagh ſaertelijck ghevlochten.

gelijk ook Dirk v. Coornhart *ſaert* ſchrijft in zijn bedr. des werelds ỹ. 77. en *ſaertheyt* ỹ. 121. echter is hier de *t* al oud. Dus vinde ik hem by Sint Bernard in zijn ſerm. f. 14. *hoedanich ſiden cleden ende hoedanichen tſaertſen men daer toe behovet.* Noch eens. van waar in dit gebruik van Melis Stoke bl. 32 b.

En

En ſonder weſen tſheren vrient

33 a. *Als tſGraven volc dat verſach.*

37 b. *Daer te voren is bleven doet*
Tſgraven dochter,

Dan mogelijk andwoordt men hier dat *ts* voor *des* ſtaat; dat Stoke meermalen de *d* in *t* veranderd hebbe als *totter* voor *tot der* f. 2 a. *Entie* voor *en die* b. Ik ſtemme dit gaarne toe: twyfele echter of de uitſprake van velen voor den *s* den *t* niet vordere, zijnde hier in de byzondere tongeſlagen zoo groot een verſcheidenheid, dat ſommige zeer onderſcheiden *s* en *z* ſpreken en hooren, andere dezelve verwarren, noch weêr andere op de wyze der Grieken *tz* of *tſ* voor een klinker ſpreken en hooren, welk laatſte hier de gelegenheid van *t* voor *s* te zetten gegeven zal hebben. Eindelijk van waar hebben wy den *t* in *uwent*, het zy het van eene plaatſe gebezigd werde, als by Hooft Granida bl. 21.

En 't viellicht dat gy noyt tot uwent na vertelde.

Weſterbaan vertaalde Eunuchus I. 1. *na 't mynent gaen.* 1 b. *tot mynent van daer komen.* 2. *hy is tot onſent recht te voren.* Dus ook Poot levensverbetering

Hy, hy kon 't kransbort vinden,
En t' zynent kruik en kroes, hoe malent heen gezet.

het zy het ga voor *wille* in de ſpreekwyze *om mynent wille*, enz. die men overal vindt. Immers niemand zal denken dat het is *om myn' ent wille*, als Weſterb. ſchreef in den vertaalden Heauton tim. I. 1.

Van 't ongelijck, dat hy om mijn ent wil moet draegen.

Eunuchus, ÿ. 2.

Om ſijn'ent wille, vrou?

Hy zelve heeft meeſt altijd *mynent* en *swent*, enz. geſchreven. Om iets anders is by ſommigen onzer bybelvertalers gedacht, dat ik echter niet gisſen kan, uit wat bron het afgeleid is. Meermalen ſchreven zy *mynen 't wille.* Ziet *Ezechiel* XXXVI. 33. andere plaatſen ga ik voorby. Dat zy dus echter niet altijd ſchreven blijkt uit *Johann. Euang. hoofdſt.* XII. 30. de ouden hebben de *t* hier weggelaten. Ziet Sint Bern. Serm. f. 6 a. 9 b. c. bis. 15 b, 18 d. 25 a. 41 a. 91 a. 127 c. het Vaderb. f. 125 d. dit volgde later de nette Jer. de Decker I. d. bl. 231.

Hy moet om uwen wil een hooft vol wonden dragen.

Een weinig verder

Die niet den minſten luſt,
Den minſten buickluſt zoud om ſijnen wil beſnijden.

Ook is de *t* voor *het* menigmaal met het volgende woord verëend. Dit blijkt in *ten.* Dus boek des Guld. throens f. 10 d. *ten mach oec de ſiel God nijmmermeer begripen.* 12 b. c. d. *ten is niet te mercken.* 13 c. *ten mach hem niet goet ſijn.* 16. *ten gaet aen wt eenen ongoeden wille.* Dus ook in *ten zij, ten is, ten ware:* daar hy voor *te* komt in *t'zeet zich ulyen* by Hooft ged. bl. 330.

En vlijdt zig lankzaem t'zeet. —— —— ——

Hiſt. bl. 31. 34. *t'zynen zeggen ſtaen.* Hiſt. bl. 11. *t'zoek maken.* bl. 9. 50. Vollenh. Poëzy bl. 324. *t'zee helpen.* Hooft H. bl. 12. *t'zijd uitſlaan.* bl. 31. *t'hunnen eigen zeggen leveren.* bl. 42. *t'zyner bate krygen.* bl. 728. *tſijnre wille en bate behouden* Stoke f. 19 a. *tſinen bedde komen.* ib. *tſinen lande keeren* bl. 32 b. om van *t'zee, t'zink, t'zeil, t'ſcheep,* niet te ſpreken, die Vondel alle heeft.

DE TWAALFDE

DER

OLYMPISCHE LIERZANGEN

VAN

PINDARUS

NAGEVOLGD.

DOOR

PIETER VAN DEN BOSCH.

Hoe weinig wij werken, uit vreemde talen overgenomen, geſchikt agten om aan eene Maatſchappije van Nederlandſche Letterkunde te worden ingeleverd, durven wij egter met eene navolginge te voorſchijn komen; maar met eene navolginge van eenen dier uitmuntende Digtgeeſten der Oudheid, welken onze tijdgenooten de kunſt behooren af te zien, om regten ſmaak te krijgen van ware ſchoonheid en verhevenheid. Wij wagen het onzen Vaderlanderen een voorbeeld te geven van de wijze, op welke de *Griekſche* Digter *Pindarus* gedagt heeft: *Pindarus*, die grootſche denkbeelden met kragtige uitdrukkingen en ſtoute trekken voorſtelt, zonder zich als een ſlaaf der kunſt te vertoonen. De uitweidingen, die in velen van zijne Lierzangen voorkomen, worden wel bij ſommigen als niet tot zijn onderwerp behoorende, en dus als een wezenlijk gebrek van orde

aangemerkt; maar het ſchijnt ons toe dat hij veel minder van zijne onderwerpen afwijkt, dan men zich, zijne ſtukken lezende, in den eerſten opſlag verbeelden zoude. De glorie, welke de door hem geprezene Helden in de *Olympiſche* Spelen behaald hadden, behoorde niet ſlegts aan hun, maar ook, aan hun geſlagt, en vooral aan de ſteden, waarvan zij burgers waren. Men was gewoon te zeggen: „ die of die ſtad heeft de prijzen „ in de *Olympiſche* Spelen behaald. " Wanneer *Pindarus* zich de eene of andere bijzonderheid, betrekkelijk tot de voorouders der overwinnaren, of tot de plaatſen, in welken zij woonden, te binnen bragt, liet hij zelden na van dezelve gebruik te maken; dikwijls kunnen wij niet wel oordeelen over het naauw verband tuſſchen die bijzonderheden en zijn onderwerp, omdat zij niet zelden op zaken zien, die in de oude geſchiedeniſſen niet te vinden zijn, ſchoon zij in den tijd des Digters genoegzaam bekend waren (*). Indien wij nu regt hebben om alles wat wij niet verſtaan als noodelooze uitweidingen te verwerpen, dan zijn zij, die geene kundigheden genoeg bezitten om over de fraaiheden in de Ouden te oordeelen (want kundigen zijn te omzigtig om zoo los te beſluiten) ook geregtigd om de Lierzangen van *Pindarus* als Digtſtukken zonder houding en orde op te geven.

Ter verdediginge van den *Griekſchen* Digter beroepen wij ons op het volgend voorbeeld, waaruit genoegzaam blijken zal dat in zijne denkbeelden al te veel juiſtheid te ontdekken is, om Werken, waarin gebrek van orde heerſcht, van hem te verwagten.

De twaalfde der *Olympiſche* Lierzangen, van welken wij thans eene navolging geven, is geſchreven voor *Ergoteles* van *Himera*, die te *Gnoſſus*, eene ſtad van *Creta*, geboren was. Een opſtand noodzaakte hem zijn vaderland te verlaten, en elders eene ſchuilplaats te zoeken. Hij begaf zich naar

(*) BATTEUX, *Cours de Bell. Lettr.* II. 27, 28.

naar *Sicilie*, en zette zich te *Himera* neder; alwaar hij door gewigtige dienſten groote ſchatten en merklijk gezag verkreeg. Het was om deze reden dat hij in de verſcheidene overwinningen, welke hij in de ſteden van *Griekenland* behaalde, als een burger der laatſtgenoemde ſtad wilde uitgeroepen worden. Want het gebeurde dikwijls dat de overwinnaars, die uit hun vaderland hadden moeten wijken, zich deden uitroepen onder den naam der ſteden, die hen beſchermd en aangenomen hadden.

Deze Lierzang heeft twee deelen. In het eerſte roept de Digter de Fortuin aan, hare volſtrekte magt en ondoorgrondelijke oogmerken verheffende. In het tweede doet hij *Ergoteles* begrijpen dat de onheilen, welke hem getroffen hadden, de aanleidingen van zijnen roem en voorſpoed waren.

AAN

ERGOTELES VAN HIMERA.

O Dogter van Jupijn, die voor de vrijheid waakt!
Fortuin, Beſchermgodin der ſtaten,
Die land en vorſt en onderzaten
Door Uwe zorg voorſpoedig maakt!
'k Smeek U voor Himera, een ſtad in magt verheven:
Laat Uwe gunſt haar nooit begeven.

Gij zijt het, die op Zee den koers der ſchepen rigt:
Te Land zijn volks vergaderingen
En Helden, die naar glorie dingen,
Aan U voor hun geluk verpligt.
Naar Uw genoegen rijſt of daalt de hoop der menſchen,
Gezwaaid door ruſteloozе wenſchen.

Nooit

Nooit heeft het Godendom het ſterfelijk geſlagt,
Door zekre teekens, doen beſeffen,
Wat lot een menſch op aard zou treffen,
Eer hij zijn' loop ten einde bragt.
Een al te trotſch vernuft moog' naar 't aanſtaande giſſen,
Maar 't blijft voor elk in duiſterniſſen.

Hoe dikwerf zien wij, daar we in hoope op aardſch geluk,
In grootſch vooruitzigt ons verblyden,
't Geval met onze wenſchen ſtrijden!
Hoe dikwerf zien we een' ſtorm van druk
Op 't onverwagtſt bedaard, daar gunſtige oogenblikken,
Na rouw gevolgd, het hart verkwikken.

Philanors zoon! waart Ge uit Uw vaderlijke ſtad,
Waart Ge uit Uw Gnoſſus niet verdreven,
Hoe weinig zoudt Ge in glorie leven?
Dan dorde Uw roem gelijk een blad.
Dan waart Ge een' Haan gelijk, die in zijn ſtad beſloten
Geen' lof van 't ſtrijden heeft genoten (*).

Maar

(*) Hoe vreemd het bij onze tijdgenooten ook mooge voorkomen eenen held bij eenen Haan te hooren vergelijken, was zulks niet vreemd bij de *Grieken*. De grootſten hunner digteren hebben gelijkeniſſen van Oſſen, Kalveren, Zwijnen en Ezels ontleend. De meeſte dieren waren aan de eene of andere Godheid toegewijd, en dit zette derzelver namen eene ſoort van waardigheid en luiſter bij.

Maar nu, te Olympia verwinnaar in den ſtrijd,
Alom beroemd door Uwe daden,
Vereeuwigt Gij der Nymfen Baden,
Aan Held Alcides toegewijd (*).
Nu kan in ſtreken, die U zelven toebehooren.
Geen woeſt geweld Uw ruſt verſtooren.
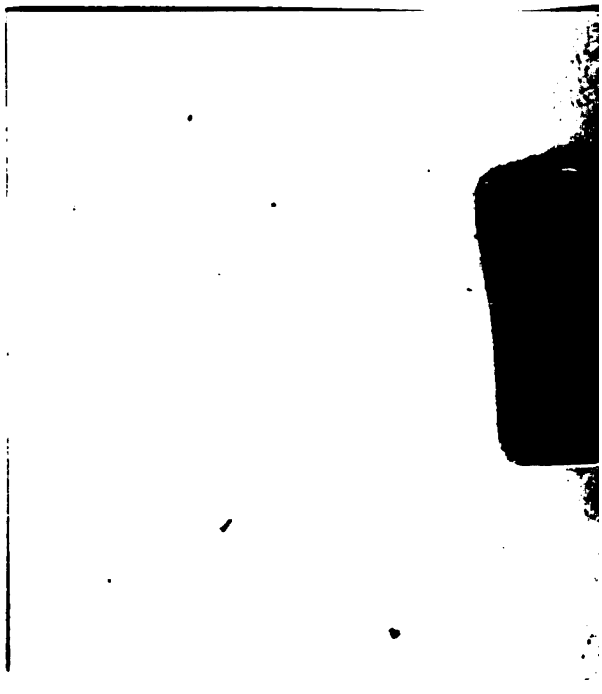
(*) De oude Fabelen leeren ons dat *Herkules*, uit *Spanje* wederkeerende, en de Oſſen van *Geryon* met zich voerende, door *Sicilie* trok, zich in de nabuurſchap van *Himera* eenigen tijd ophield; en dat *Minerva* den Nymfen bevel gaf om Baden uit de Aarde te doen voortkomen, in welken de Held zich zoude kunnen verluſtigen. Deze bijzonderheid was te merkwaardig om *Pindarus*, daar hij van *Himera* ſprak, niet van de *Baden der Nymfen* te doen ſpreken.